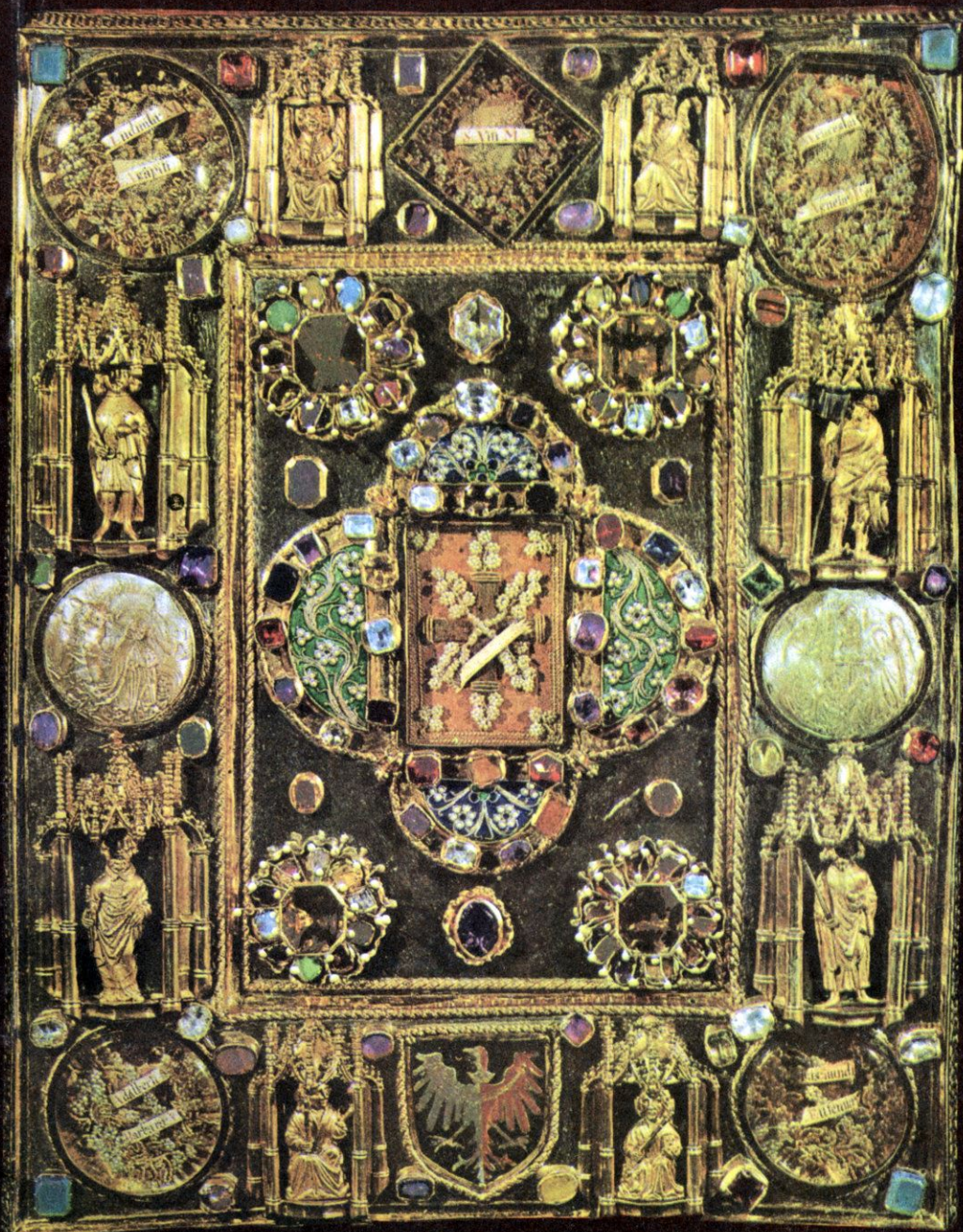

magazin istoric

ANUL XIV Nr. 4 (157) APRILIE 1980

JURĂMÎNTUL PREȘEDINTELUI REPUBLICII

„Jur să slujesc cu credință patria, să acționez cu fermitate pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării, pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru edificarea socialismului și comunismului în Republica Socialistă România !

Jur să respect și să apăr Constituția și legile țării, să fac totul pentru aplicarea consecventă a principiilor democrației socialiste, pentru afirmarea în viața societății a normelor eticii și echității socialiste !

Jur să promovez neabătut politica externă de prietenie și alianță cu toate țările socialiste, de colaborare cu toate națiunile lumii, fără deosebire de orînduire socială, pe baza deplinei egalități în drepturi, de solidaritate cu forțele revoluționare, progresiste de pretutindeni, de pace și prietenie între popoare !

Jur că îmi voi face întotdeauna datoria cu cinste și devotament pentru strălucirea și măreția națiunii noastre socialiste, a Republicii Socialiste România !“.

28 martie 1980

ÎNVESTITURA ISTORIEI

CRISTIAN POIȘTEANU

Eroismul și măreția timpului nostru, cînd în acest an încheiem prima etapă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, operă de creație conștientă a tuturor fiilor patriei comune — români, maghiari, germani și de alte naționalități — fac ca fiecare an, lună, săptămîină, zi, oră de muncă temeinică să devină istorie. O spun întrucît în prezent se desfășoară pretutindeni o amplă dezbateră asupra semnificației evenimentului, a cotidianului, a faptelor obișnuite în raport cu evoluția istorică. Pentru noi românii faptele vieții noastre celei noi au cel puțin două calități esențiale prin care rămîn în istorie. În primul rînd datorită realizărilor fără precedent ale societății contemporane românești, realizări la care niciodată nici nu au putut visa înaintașii noștri cei care doreau României cu toată ardoarea patriotismului lor luminat „la trecutu-și mare, mare viitor”. Iar în al doilea rînd prin angajarea conștientă a făuritorilor întregii avuții sociale, materiale și spirituale a națiunii într-o operă determinată pe criterii științifice de partidul căruia i-a revenit misiunea istorică să transforme societatea, să o revoluționeze, să o regenereze — Partidul Comunist Român.

Trăind în România industrial-agrară a anului 1980, în România a cărei producție industrială o depășește de 53 ori pe cea din 1938, în România care, în cincinalul următor, va trece spre stadiul de țară cu nivel de dezvoltare medie, vedem istoria noastră desfășurîndu-se în marș. Este istoria unuia dintre cele mai vechi popoare din Europa, al cărei prim stat unificat, centralizat și independent numără 2 050 ani; este istoria unui popor de îndelungată tradiție și cultură; este istoria unui popor multimilenar călit prin focul nenumăratelor bătălii pentru dreptate socială și națională, pentru libertate și independență, pentru demnitate și progres. Este istoria unui popor care nu a pregetat să facă din țara sa o citadelă pentru apărarea Europei în evul mediu, iar mai tîrziu să ofere ospitalitate, sprijin, solidaritate popoarelor vecine în opera lor de renaștere națională, popoare alături de care se desfășoară destinul nostru național și față de care ne-au animat totdeauna sentimente de prietenie și colaborare.

Atunci cînd, în august 1944, a sunat ora revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, poporul mîndru și viteaz dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră a știut să-și aducă nu numai sieși libertatea, ci să dea un greu tribut de sînge și de sacrificii umane și materiale pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei de sub urgia hitleristă, luptînd în coaliția antifascistă, alături de armatele sovietice biruitoare, pînă la victoria finală împotriva agresorilor.

Trăind în România socialistă a anului 1980 simțim cum din acea primăvară neuitată de acum cincisprezece ani, cînd în funcția supremă de conducere în Partidul Comunist Român a fost ales tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a mișcării comuniste și muncitorești, întregul curs al istoriei naționale a căpătat alt ritm, altă substanță, altă dimensiune. Istoria acestor ani scurși de la Congresul IX al Partidului, care a dinamizat conștiința revoluționară nu numai a comuniștilor, ci a tuturor oamenilor muncii, exemplifică strălucit modul cum noua societate românească, trăgîndu-și vitalitatea din idealurile, aspirațiile, interesele maselor populare, din adîncurile trecutului, a putut să-și depășească anhilozele etapelor de început, pornind mai departe, înarmată cu o perspectivă clară, pe baza unei concepții consecvent revoluționare — materialismul istoric și dialectic.

Istoria a oferit partidului și poporului nostru marea șansă de a găsi în tovarășul Nicolae Ceaușescu — a cărui viață se confundă de aproape cinci decenii cu lupta revoluționară a clasei muncitoare, a oamenilor muncii, pentru o viață nouă — personalitatea care prin excepționalele capacități de gîndire și acțiune să croiască un destin luminos națiunii noastre la ea acasă și în lume.

Realitatea istorică a României anului 1980 aduce cea mai desăvîrșită mărturie a operei titanice pe care în anii de cînd se află în fruntea partidului a împlinit-o tovarășul Nicolae Ceaușescu. Continînd șirul marilor eroi și ctitori de țară din fruntea neamului nostru, cum au

fost Burebista și Decebal, Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, Constantin Brîncoveanu și Dimitrie Cantemir, Nicolae Bălcescu și Alexandru Ioan Cuza, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, întâiul președinte de republică al românilor, a ridicat numele țării și poporului nostru la măreții niciodată atinse.

Admirându-i și elogiindu-i energia și fermitatea, clarviziunea și omenia, intransigența și curajul, voința de fier și principialitatea, vedem în remarcabila personalitate a președintelui nostru o strălucită înmănunchere a trăsăturilor poporului român. Pe bună dreptate, istoria ultimilor ani a început să fie denumită epoca Ceaușescu, întrucât președintele nostru a ajuns simbol al luptei poporului pentru făurirea societății socialiste românești multilateral dezvoltate, un simbol al mersului nostru sigur înainte spre comunism, sub flamurile larg desfășurate ale Partidului Comunist Român.

Un om, o patrie, un popor.

Aceste cuvinte, izvorite din inima poporului, vorbesc de la sine despre dragostea și recunoștința cu care este înconjurat pretutindeni secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, de a cărui activitate neobosită se leagă practic toate înfăptuirile mărețe și minunate din acești ani de glorie, la al cărui nume se asociază biruirea atîtor și atîtor momente grele din istoria noastră socialistă, cu a cărui personalitate prodigioasă se însoțește prestigiul fără precedent al țării noastre pe arena mondială.

Parafrazîndu-l pe Eminescu, se poate spune că în țara noastră îi sînt prieteni devotați președintelui Nicolae Ceaușescu nu numai oamenii muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități, ci și munții, cîmpiile, riurile. În anii de cînd se află în fruntea partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu nu numai că s-a aflat în repetate rînduri în toate județele și municipiile țării, trăsînd căile dezvoltării și înfloririi patriei socialiste, dar a adus un omagiu fără seamăn tuturor marilor locuri în care s-a plămădit istoria românească. Prezența președintelui Nicolae Ceaușescu pe locurile istorice, care de mii de ani sînt mărturiile prezenței noastre aici, precum și pasiunea sa pentru istorie au făcut ca în opera sa teoretică problematica legată de istoria națională și universală să ocupe un loc de cinste.

Tovarășului Nicolae Ceaușescu îi aparține cea mai completă definire a raportului dintre tradiție și revoluție, a corelației dintre activitatea comunistilor și cea a întregului popor, a rolului românilor în lupta popoarelor pentru progres și libertate: „Noi, comunisti, considerăm că este o datorie de onoare de a studia, cunoaște și cînti cum se cuvine pe cei care au contribuit la făurirea națiunii noastre, care și-au dat viața pentru libertatea națională și socială a poporului român. Noi, comunisti, sîntem continuatorii a tot ceea ce are mai bun poporul român. Partidul comunist nu a apărut întîmplător în România. El este rezultatul unui întreg proces istoric de dezvoltare economică-socială care a dus la maturizarea clasei muncitoare, a luptei revoluționare și la formarea Partidului Comunist Român. Oare cum ar fi posibil ca un partid care își propune să conducă poporul pe calea făuririi unei orînduirii mai drepte, a orînduirii socialiste, să nu cunoască trecutul de luptă? Îmi închipui că un asemenea partid ar fi sărăcă, ar fi lipsit de vlagă și fără nici o îndoială că nu s-ar putea bucura nici de sprijinul, nici de încrederea poporului. Or, tocmai pentru că partidul nostru continuă cele mai bune tradiții de luptă ale poporului, trage înviațăminte din experiența trecutului și depune eforturi pentru a asigura mersul înainte spre o viață mai bună a poporului, pentru construirea orînduirii socialiste, el se bucură de stima și de încrederea nelimitată a întregului nostru popor.

Oare cum s-ar simți un popor care nu și-ar cunoaște trecutul, nu și-ar cunoaște istoria, nu ar prețui și nu ar cînti această istorie? Nu ar fi ca un copil care nu și-a cunoaște părinții și se simte străin în lume? Fără nici o îndoială că așa ar fi... Iată de ce noi avem datoria să cunoaștem, să studiem trecutul de luptă al poporului nostru. Avem un trecut cu care ne putem mîndri. În condiții grele, poporul nostru și-a păstrat ființa națională. În această parte a lumii el a fost un factor de progres și civilizație, și-a adus contribuția la mersul înainte, pe calea unei vieți mai bune“.

Epocă a umanismului revoluționar și a marilor drepturi și libertăți ale democrației socialiste, epocă în care socialismul și comunismul se construiesc cu poporul și pentru popor, epocă în care omul multidimensional se află în centrul operei de creație istorică, anii de cînd în fruntea partidului și a țării se află tovarășul Nicolae Ceaușescu exprimă cu deplină elocvență identitatea poporului nostru. România socialistă, stat liber și unitar, independent și suveran, își afirmă, prin munca creatoare a celor 22 milioane de cetățeni ai ei, prin vocea celui mai autorizat exponent al națiunii, punctul de vedere în favoarea marilor cauze ale omenirii: destinderea, dezarmarea, securitatea, cooperarea, pacea, solidaritatea cu lupta tuturor forțelor democratice, revoluționare, antiimperialiste din lume. Campion neobosit al afirmării și apărării marilor principii — respectul independenței și suveranității naționale, egalitatea deplină în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța în relațiile inter-statale, asigurarea condițiilor corespunzătoare viitorului tuturor statelor, fie ele mari, mici sau mijlocii, printr-o nouă ordine internațională — președintele Nicolae Ceaușescu și-a spus cuvîntul în toate marile probleme ale lumii contemporane.

Niciodată ca în epoca Ceaușescu, poporul român nu și-a afirmat virtuțile de înțelepciune și tenacitate, de omenie și prietenie cu toate celelalte popoare ale țărilor socialiste, cu popoarele țărilor în curs de dezvoltare, cu popoarele întregii lumi.

Ridicînd în fruntea partidului și a națiunii din mijlocul maselor, prin voința poporului, tovarășul Nicolae Ceaușescu a primit, în urmă cu cîteva zile, Investitura Marii Adunări Naționale pentru un nou mandat prezidențial. Trîind zi de zi sub semnul geniului său călăuzitor, întregul popor vede în aceasta însăși **INVESTITURA ISTORIEI**.

Pe frontul de luptă pentru eliberarea Austriei și Cehoslovaciei

ROMÂNIA ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST

Referindu-se la sensurile profunde ale participării României la războiul antihitlerist, Scinteia din 1 aprilie 1945 scria: „Pentru a stîrpi cu adevărat cancerul hitlerist, nu trebuie să slăbim nici o clipă efortul, nu trebuie să ne oprim nici o clipă din drum pînă la capătul luptei noastre. Iar capătul acesta nu se numește capitularea propriu-zisă a armatei germane, ci lichidarea hitlerismului“.

Pe aceste temelii de înaltă moralitate s-au sprijinit eforturile armatei române, ale întregului nostru popor, în lupta pentru înfrîngerea Germaniei naziste.

În cursul lunii aprilie, ostașii români, acționînd cot la cot cu ostașii sovietici, în condiții dificile — cauzate de timp și terenul extrem de accidentat — au purtat lupte îndrîjite în Cehoslovacia, înfrîngînd rezistența inamicului și smulgîndu-l importante poziții strategice. Totodată, forțe militare românești au acționat, alături de trupele sovietice, pe teritoriul Austriei, contribuind la alungarea hitleriștilor din această țară. Să rememorăm, în cadrul calendarului nostru, principalele evenimente militare în care au fost angajate trupele române în cursul lunii aprilie 1945.

1945

1 aprilie. Trupele Frontului 2 ucrainean continuă ofensiva pe direcția generală Brno-Praga. În acest cadru, Corpul 2 armată din Armata 4 română continuă luptele spre Kremnica, apropiindu-se și mai mult de acest oraș.

Marile unități ale Armatei 1 române continuă acțiunile de luptă pentru desăvîrșirea cuceririi Munților Nitra și pentru a ieși pe valea râului Nitra.

Regimentul 2 care de luptă român sprijină ofensiva Diviziei 141 infanterie sovietică, participînd la eliberarea mai multor localități. Din jurnalul de operații al acestei unități românești cităm: „Atacul pornește la ora 5.30 cu direcția Pustákert¹... [și] s-a desfășurat în condițiuni excepțional de grele, inamicul avînd și un puternic dispozitiv anticar, la care s-a mai adăugat și focul a 4 care de luptă Panther... S-a reușit să se facă o spărtură în baricada [inamică] și o trecere peste șanțul

¹ Denumirile de localități străine cuprinse în citate sînt redată așa cum au fost reținute în documentele de arhivă; parantezele drepte din cadrul citatelor cuprind explicațiile noastre.

anticar, fapt ce a permis cadelor [noastre] ca la ora 10.30 să intre în Pustákert. La ora 16, compania cercetare cucerește singură localitatea Pustatina Sv. Krást, fapt ce aduce un succes deosebit Diviziei 141 [sovietice], făcându-i posibilă ajungerea pe malul de Est al râului Váh. La orele 16.30, carele regimentului sînt instalate pe cota 176, executînd trageri în sprijinul Diviziei [141], care a trecut Váhul la ora 19.00...”

2-3 aprilie. Armata 4 română obține succese importante în Munții Fatra Mare, croindu-și drum spre defileul Harmac. La 3 aprilie, diviziile 3 și 9 infanterie, în cooperare cu Corpul 51 armată sovietic, atacă din Vest și eliberează orașul Kremnica—puternic sprijin al apărării inamice din partea sudică a Munților Fatra Mare.

Raport operativ al Armatei 1 către Marele Stat Major (3 aprilie): „... În curs de 10 zile, Armata 1 a dus, cu toată înverșunarea, bătălia între râurile Hron și Nitra, pe un front larg de 50 km, zdrobind complet toate rezistențele inamice din cale. În acest timp, a forțat, prin lupte grele, trecerea Hronului și a înaintat peste 40 km pînă la Nitra, într-un teren muntos și acoperit de păduri, forțînd apoi și acest rîu. A cucerit 96 localități, între care mai importante: Nova Bana, Žarnovica, Vel. Pole, Vel. Lehota, Prochot, Kliš. Hradiste, Uhence, Oslany, Žabokreky și Ostratice. A traversat complet Munții Nitranskehore [Pohoří Nitranské], ale căror culmi sînt încă acoperite de zăpadă mare, cucerind vîrfurile cele mai înalte... pe care a înfipt tricolorul român ca simbol al luptei pentru eliberarea teritoriului cehoslovac...”

Din *Jurnalul de operații al Regimentului 2 care de luptă* (3 aprilie) zona Bratislava: „La ora 4.30, regimentul trece la urmărirea pe direcția Trnava, Ružindol, Budmenice, unde ocupă o poziție de supraveghere pe înălțimile Sud-Vest de sat... Către ora 14.00, Divi-

zia [141 sovietică] a fost oprită în fața cotei 660 din masivul păduros de la Vest de localitatea Kráľová. S-a cerut imediat intervenția cadelor [noastre] de luptă. S-au trimis 3 care de luptă T-4 pentru a sprijini atacul Diviziei 141... Atacul infanteriei [sovietice] a pornit la ora 18, fără a avea alt sprijin decît locul cadelor... Atacul dat în acest masiv păduros consfințește o nouă pagină de glorie în șirul de succese obținute de regiment și este pentru prima dată cînd o unitate de tancuri română acționează în munte la altitudine de aproape 1 000 metri”.

4 aprilie. Extras din *Ordinul nr. 330* al Comandamentului suprem sovietic, cu ocazia eliberării Bratislavei: „... În luptele pentru cucerirea Bratislavei s-au distins [între alții]... [Regimentul 2 care de luptă român al] colonelului Zătreanu... Pentru excelențele acțiunii de luptă aduc mulțumiri trupelor... care au luat parte la luptele pentru eliberarea Bratislavei...”

Din *Raportul operativ al Armatei 1*: „Armata 1, cu o parte din forțe, printr-o înaintare viguroasă, a străbătut complet în cursul zilei de 4 aprilie masivul muntos dintre râurile Nitra și Váh, pe o adîncime de 20 km, trecînd cu unele din aceste forțe în orașul Piešťany, dincolo de rîul Váh, a cărui lărgime atinge 200 m. Alte forțe ale Armatei 1 au înaintat la Nord de rîul Nitra, pe o adîncime de 10 km, ducînd, la căderea serii, lupte violente pentru cucerirea orașului Bánovce. În cursul acestor operații s-au cucerit peste 20 localități...”

5 aprilie. Din *Telegrama președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S., I.V. Stalin, către șeful guvernului român, Dr. Petru Groza*: „... După cum se vede în ordinul de zi de azi, pe frontul de luptă împotriva armatelor germano-fasciste s-au distins nu numai trupele Armatei 4 române ale generalului Dăscălescu, dar și trupele Armatei 1 ale generalului

Atanasiu. Permiteți-mi să vă felicit pentru succesele armatelor române și să le urez continuarea acestor succese în luptele duse împreună cu armata roșie”.

Din *Ordinul nr. 331 al Comandamentului suprem sovietic*: „In luptele pentru cucerirea orașelor Malačky, Bruck, Prievidza, Bánovce s-au distins trupele generalului-colonel Șumilov, Armata 1 română a generalului de corp de armată [Vasile] Atanasu..., colonelul din armata română [Traian] Burduloiu [comandantul Corpului aerian român]... Astăzi, 5 aprilie, la orele 21, capitala patriei noastre, Moscova, va saluta, în numele patriei, vitezele trupe ale Frontului 2 ucrainean, printre care Armata 1 a generalului de corp de armată Atanasu, care au cucerit orașele sus-numite, prin 20 salve de artilerie trase de 224 tunuri...”.

6 aprilie. Armata 4 continuă luptele pe versantul de Nord-Vest al Munților Fatra Mare, croindu-și drum spre valea Turiecului.

Din *Jurnalul de operații al Diviziei 11 infanterie* (Corpul 6, din Armata 4): „...În cursul dimineții, prin căpitanul Păunescu Nicolae, din comandament, și o grupă de luptă din Regimentul 19 infanterie, s-a luat legătura la Ružomberok cu flancul stâng al Frontului 4 ucrainean... [unde] este Corpul cehoslovac motomecanizat Svoboda. Legătura dintre cele două armate a dat prilej să se dovedească încă o dată, de data aceasta pe cîmpul de luptă, prietenia sinceră româno-cehoslovacă”.

7 aprilie. Postul de radio „Vocea Americii”, emisiunea de la ora 23.00: „Vinătorii de munte români au arborat pe înălțimile munților Cehoslovaciei steagul românesc, simbolul luptei lor pentru eliberarea Cehoslovaciei. Aceste fapte mărețe ale trupelor românești provoacă o vie satisfacție pretutindeni...”.

Regimentul 2 care de luptă român trece la Vest de riul Morava, cooperînd cu trupele sovietice pe direcția Zverdorf; tanchiștii români pătrund astfel pe teritoriul Austriei.

8 aprilie. Armata 4 începe acțiunile ofensive pentru cucerirea Munților Fatra Mică. În același timp, Armata 1, cu Corpul 7, atacă pe direcția Nove Mešto-Stára Tura, pentru a cucerii creasta principală a Munților Carpați Albi, iar cu Corpul 4 trece Váhu la Vest de acest riu.

Regimentul 2 care de luptă român sprijină atacul Diviziei 19 infanterie sovietice pentru cucerirea localității austriace Marchegg.

9 aprilie. Pe frontul Armatei 4 continuă acțiunile ofensive. Dintr-un dosar de arhivă: „La intrarea în orașul Turč Sv. Martin, care la 9 aprilie 1945 dimineața a fost eliberat de Corpul 6 armată, primarul și medicul primar din T.Sv. Martin au oferit generalului Gh. Stavrescu, în semn de recunoștință, un frumos album cu vederi din Slovacia, pe care au pus dedicațiile: „Amintire și recunoștință în ziua de eliberare a orașului Turč Svátý Martin, domnului general Stavrescu Gheorghe, comandantul Corpului 6 armată, care a alungat pe inamicul german din orașul

nostru. Dr. Jozef Pajtas”. Dr. Jozef. Pajtas și-a făcut o parte din studii în România și știe românește.

Unitățile Armatei 1 poartă lupte grele în Carpații Albi și pătrund în Moravia. Corpul aerian român, dislocat pe aerodromul Zvolen, sprijină ofensiva armatelor 4 română și 40 sovietică pentru cucerirea Munților Fatra Mică și a Carpaților Albi.

11-12 aprilie. Comunicat al Marelui Stat Major: „În masivul muntos al Carpaților Albi, trupele noastre au respins inamicul mai departe, spre Nord și Nord-Vest, cucerind mai multe înălțimi puternic apărate. În regiunea Munților Fatra Mică trupele gene-

Piesă de artilerie românească în munții Cehoslovaciei

ralului de corp de armată Dăscălescu Nicolae, continuînd atacurile cu aceeași vigoare, au trecut creasta Munților Fatra Mică în partea de Sud și în același timp au pătruns adînc pe valea riului Turiec, ajungînd în apropierea confluenței cu riul Váh. Au fost cucerite 47 localități... S-au capturat numeroși prizonieri și material de război”.

Din *Jurnalul de operații al Regimentului 2 care de luptă*, în Austria: „În cursul nopții de 11/12 aprilie 1945 regimentul rămîne instalat în apărare, pentru a interzice inamicului de a recuceri localitatea Hohenrupperdsdorf. În cursul nopții au fost trageri de artilerie și armament de o violență extraordinară... La ora 6, inamicul încearcă să contraatace din direcția Vest, cu un regiment de tancuri și un batalion de grenadierii blindai. Tunurile regimentului [român] intră imediat în acțiune și angajează lupta «car contra car», inamicul dispunînd de care Tiger, iar regimentul [român] de care T-4 și tunuri de asalt cu tun de 75 mm... După două ore de luptă, contraatacul a fost respins, inamicul retrăgîndu-se pe o distanță de 1 800 m... La ora 15, după un

atac de aviație dat cu 20 avioane de bombardament și 6 avioane de vânătoare, inamicul contraatacă din 3 direcții... Regimentul [român] rămâne în sat, unde începe o luptă disperată... La ora 17, inamicul reușește să ocupe partea de Nord a satului, pînă la biserică... Atacul carelor [române] se produce cu o violență deosebită, știindu-se precis că, în caz de nereușită, urma ca regimentul să cadă întreg la inamic...

Datorită acestui atac, infanteria Diviziei 4 se redresează și din inițiativa micilor comandanți de subunități (plutoane, companii) urmează atacul carelor și ocupă vechea poziție pierdută... Lupta rămîne memorabilă și a fost cea mai grea din șirul de lupte purtate pînă acum. În tactica blindatelor apare ca ceva nou lupta «car contra car» în mijlocul unei localități și urmează ca viitorul să stabilească principii tactice în acest caz special».

13 aprilie. O delegație guvernamentală română face o vizită pe frontul din Cehoslovacia. Cu acest prilej, mareșalul Malinovski, comandantul Frontului 2 ucrainean, declară: „Armatele române luptă foarte bine și sînt foarte mulțumit de comandanți, de statele majore și de trupe, care sînt brave și gata de orice sacrificiu... La fel sînt mulțumit de Corpul aerian român, care dispune de un personal extrem de bine pregătit și

Mitraliori români în acțiune

foarte curajos... Pentru aceasta am cerut comandamentului superior sovietic citarea Corpului aerian român, care a și fost citat de două ori pînă acum... Regimentul 2 care de luptă a fost întrebuințat în colaborare cu infanteria sovietică, care n-avea alt sprijin decît tancurile românești. Deși dotarea materială a regimentului nu era prea bună, iar tancurile sînt mici și vechi totuși din prima zi a bătăliei de pe Hron, generalii sovietici au raportat că Regimentul 2 care de luptă se

bate foarte bine. Chiar localitatea Dvory, unde se află instalat cartierul Frontului 2 ucrainean, a fost cucerită de infanteria sovietică, susținută de Regimentul 2 care de luptă. Românii n-au pierdut nici un car de luptă; în schimb, se pot număra pe ulițele satului 5 tancuri germane dintre cele mai mari [distruse]. Felul cum luptă tanchiștii români este foarte apreciat de toți soldații și ofițerii sovietici, iar regimentul a fost citat de mareșalul Stalin...».

16 aprilie. Armata 4 poartă lupte crâncene cu inamicul care se apără cu îndrăjire într-un teren accidentat. Trupele Corpului 2 armată trec în totalitate la Vest de riul Váh. În fișia de atac a Armatei 1, Corpul 7 armată iese la Nord de Carpații Albi, făcînd joncțiunea cu aripa stîngă a Armatei 40 sovietice.

În Austria, Regimentul 2 care de luptă român, în cooperare cu trupele sovietice, respinge mai multe contraatacuri inamice cu tancuri Tiger și Panthera și, sprijinind eliberarea localității Ketlosbrunn, tanchiștii români ies, seara, pe riul Zaya, la 2 km Vest de Hoberdorf.

Către soldatul Anghelescu M. Mihail din Divizia 2 infanterie: „Iubitul meu soț,

...Pot spune că sîntem sănătoși cu toții care ne știi. Titi, Mărinel al nostru s-a făcut mare de nici să nu-l mai cunoști. Iar tu de n-ai veni nici de Paști, eu am să-l fotografiez și am să-ți-l trimit și ție ca să-l vezi și tu cum este el. Titi, plicul pe care l-ai trimis tu pe ziua de 15 martie l-am primit pe ziua de 14 aprilie 1945 și totodată cu plicul meu a primit și tatăl tău un plic după ziua de 24 martie și o scrisoare. Așadar, vei știi că primim foarte rar de la tine.

Titi, ne-ai scris și de pămînt, că se dă. Și nouă ni s-a dat... Titi, tu m-ai întrebat și de ajutor. Eu primesc la fiecare lună 2 200 lei. Așadar, să știi că merg bine pînă acuma. Dragă soțule, aicea jos a pus fiecare deștuțul lui și a semnat ca să știi și tu...

A ta soție care te dorește,
Ioana M. Anghelescu
și ai tăi părinți care te
așteaptă cu nerăbdare.”

19 aprilie. Armata 1 română poartă lupte pe ambele maluri ale Moravei, în timp ce Armata 4 își concentrează efortul ofensiv în sectorul Corpului 6 armată, care acționează pe malul de Est al riului Váh. Regimentul 2 care de luptă român sprijină trupele sovietice în acțiunile pentru eliberarea orașului Mistelbach (la circa 30 km Nord-Est de Viena).

Din declarațiile făcute de general-locotenentul Managarov, comandantul Armatei

53 sovietică: „Ostașii români sînt foarte buni și luptă foarte bine, mai bine ca ei nici alții n-au luptat. S-au cățărat pe înălțimi de peste 1 800 m, cu zăpada pînă la briu și au mers totuși înainte”.

20 aprilie. Armata 4 română eliberează mai multe localități alungînd inamicul din Predhorie, Pružina, Rybanica și Kykula, în timp ce Armata 1, continuîndu-și ofensiva pe direcția Uherský Ostroh, se lovește de rezistența puternică a trupelor fasciste.

Ziarul *Scînteia* publică un interviu cu generalul N. Dăscălescu, comandantul Ar-

De la mijlocul lunii aprilie și pînă la sfîrșitul războiului, lanchiștii români, alături de infanteriștii sovietici, și-au adus contribuția la eliberarea mai multor localități din Austria (Hohenrappersdorf, Zistersdorf Schrick, Wilfersdorf, Mistelbach, Eibenstahl, Poysdorf etc.)

matei 4: „.... Nu generalul Dăscălescu are meritul victoriilor repurtate, ci soldații care stau de luni de zile în ger, zăpadă, vînturi și ploi... Sînt fericit cînd vorbești și scrieți de ei, cînd ăra recunoaște și apreciază lupta și sacrificiile soldatului. Lor li se cuvine totul...”.

Dintr-un raport al Diviziei 2 infanterie: „La intrarea în satul Bzenete, populația iese în întîmpinarea soldaților români cu pîine și sare. Comandantul Diviziei 2 infanterie este invitat la primăria comunei, unde capii autorităților mulțumesc pentru eliberare și aduc elogii armatei române”.

21-22 aprilie. Armata 4 eliberează alte localități de pe ambele maluri ale rîului Váh, în ciuda dirzei rezistențe a inamicului. Continuîndu-și ofensiva pe direcția orașului Uherský Ostroh, unitățile Armatei 1 obțin succese importante, înaintînd adînc în dispozitivul dușman.

Pentru faptele lor de vitejie, mai mulți aviatori ai Corpului aerian român sînt decorați cu ordinul sovietic „Drapelul roșu”.

25 aprilie. Divizia 2 munte din cadrul Corpului 4 (Armata 1 română) eliberează orașul Veseli, puternic pînten al apărării germane de pe Valea Moravei.

Comandantul Armatei 4 sovietice, general-lototenentul Jmacenko, declară: „Armata română, în unire cu armatele sovietice, înaintază și obține succese remarcabile, cimen-tînd tot mai mult prietenia de arme româno-sovietică, iar aceasta o dovedesc victoriile pe care le-am cîștigat în lupta comună împotriva unui inamic îndrîjit...”.

26 aprilie. Prin eliberarea orașului Uherský Ostroh, nod de comunicații pe valea Moravei, Armata 1 își încheie operația ofensivă în Munții Carpați Albi.

Corpul aerian român desfășoară o intensă activitate în sprijinul Armatei 4 sovietice pentru eliberarea orașului Uherský Brod. Comandantul Frontului 2 ucrainean, cît și cel al Armatei 40 sovietice precizează că „succesul acestei zile se datorește în mare măsură eroismului cu care au acționat aviatorii români”.

27 aprilie. Comunicatul Marelui Stat Major român: „....Acțiunea pentru zvîrlirea spre Nord-Vest a inamicului de la Vest de rîul Morava continuă.

În zona cursului mijlociu al rîului Váh, la Vest și Nord-Est de Trenčín, trupele noastre au continuat să înfrîngă rezistențele germano-maghiare, cucerind în întregime puternicul centru de rezistență al inamicului: localitatea și Gara Trenč. Teplá, precum și localitățile Vyškovec și Harvany...”.

29 aprilie. Armata 4 trece la urmărirea inamicului care, în timpul nopții încă, începuse retragerea spre Munții Beschizi. Unitățile române cuceresc uzina de armament din apropiere de Dubnica și eliberează mai multe localități (Lieskovec, Priežat, Klobušice, Ilva, Kostolné, Drietoma, Rybáry, Reznac, Zablatie și Zlatovce etc.).

Armata 1 înaintază pe direcția generală Olmouc.

NOTĂ: Pentru realizarea acestei cronologii s-au utilizat documente aflate în fondurile Arhivelor Ministerului Apărării Naționale și presa timpului. Pentru unele informații cu caracter general s-au consultat lucrările: *Cronica participării armatei române la războiul antihitlerist, 1971*; în numele libertății și prieteniei (vol. I și II), 1970; *Prietenia cehoslovaco-română. File din cronici de război, 1969*.

Introducere și cronologie:
căpitan Alexandru D. DUȚU

SPRE NORD, SĂ-I BATEM PE HITLERIȘTI

Numeroase lucrări memorialistice sovietice fac referiri la starea de spirit care domnea în rîndul poporului român, atît în preajma declanșării insurecției naționale armate anti-fasciste și antiimperialiste din august 1944, cît și în zilele imediat următoare victoriei acesteia. Consemnările autorilor respectivi reflectă luările de atitudine ale clasei muncitoare, ale altor clase și categorii sociale din țara noastră, care, în acele zile, conduse și organizate de partidul comunistilor, nu au pregetat să pună mîna pe armă, spre a alunga trupele hitleriste de pe teritoriul patriei și a zdrobi fascismul. În fragmentele desprinse din cîteva asemenea lucrări, am marcat întreruperile prin trei puncte, iar completările noastre prin paranteze drepte.

General-locotenent N. I. BIRIUKOV,
erou al Uniunii Sovietice

La începutul lunii aprilie [1944], comandamentul hitlerist a înlocuit trupele române, care acționau pe direcția Orhei, cu divizii de tancuri

germane. Nemții nu aveau încredere în români și, cu cît ne apropiam de granițele României, cu atît mai dese erau cazurile cînd neîncrederea și suspiciunea reciprocă se transformau în ciocniri armate.

Astfel, în orașul Rîbnița, într-o casă ocupată de soldații români, au venit ostași nemți, care le-au cerut să elibereze imediat clădirea. Românii au refuzat. A început cearta, care s-a terminat cu o busculadă. Nemții au reușit să-i scoată pe români în stradă. Atunci, aceștia din urmă au aruncat în casă, prin fereastră, o grenadă.

O adevărată luptă a avut loc la un punct de trecere peste Nistru, unde subunitățile de infanterie române și germane, care se retrăgeau, căutau să pună stăpînire pe podul plutitor...

Ordonanța mea, soldatul V.I. Samodelkin, împreună cu încă trei soldați din compania de pază au reușit să pătrundă cu un autocamion în localitatea Tîrgu Ocna, unde, conform planului, trebuia să se instaleze statul major al corpului de armată. Seara, stăpînind casei i-a spus lui Samodelkin:

— Soldatul, tu-l aștepti aici pe generalul tău, dar el așteaptă lîngă pod. Acolo i s-a

În urmărire trupele hitleriste

răsturnat mașina. Du-te și dă-i o mină de ajutor.

Samodelkin le-a spus celorlalți:

— Băieți, mergeți și dați o mină de ajutor lui Șașa Pletnev (adică șoferului); eu rămân să mă îngrijesc de cină.

S-au dus. S-au apropiat de pod și încă de departe i-au strigat lui Pletnev că de căscat ce e a răsturnat și mașina... Deodată ei au auzit strigăte pe nemțește, apoi o rafală de împușcături de armă automată. După cum s-a lămurit mai târziu, gazda noastră încurcase generalii. Mașina răsturnată era a unui general neamț. Paza sa trăsese în soldații noștri, care au fost nevoiți să se retragă spre câmp. Samodelkin, neștiind nimic, se îngrijea de cină. Apoi a adormit. În zori, gospodina l-a trezit și i-a spus în grabă că în sat sînt mulți fasciști. Ieșind afară, i-a văzut și el. Ce să facă? S-a dus în grădină, a coborît autocamionul într-o mică vale, a luat geamantanul cu lucrurile noastre și s-a urcat în pod. Cu pistolul în mînă, a stat acolo aproape toată ziua. Soldații nemți s-au apropiat de cîteva ori de casă, întrebînd dacă nu au fost rușii pe acolo. Gospodina a răspuns că au fost așeară cu un autocamion și au plecat „unde va încoala”. Așa a scăpat Samodelkin cu viață înșă din cauza spaimii a încărunțit. Trei din camarazii lui au rămas, de asemenea, în viață și s-au înapoiat la unitate, cînd acest raion a fost curățat complet de către trupele noastre.

Au fost nenumerate cazurile cînd românii — bărbați, femei, copii — ne-au dat ajutor și nu rareori au salvat viața ostașilor și comandanților noștri.

Din lucrarea Trudnaia nauka pobejdati (A învinge e o știință grea).

SERGHEI BORZENKO, corespondent al ziarului PRAVDA

Deasupra coloanei noastre, la înălțime mică, a trecut un avion cu însemnele distinctive românești. Toți au început să tragă în el. Maiorul ne-a strigat:

— Nu trageți... Regele Mihai a declarat război lui Hitler...

Avionul a lansat o rachetă albă — un semn necunoscut nouă —, s-a înălțat rapid și a zburat în direcția Dealul Mare.

...În cele patru zile de ofensivă, tancurile noastre, avînd o mare capacitate de izbire și o mare mobilitate, au ocupat, prin lupte, orașe mari din România: Roman, Bacău, Bîrlad și Huși...

Știam de mult că românii vroiau să iasă din război. Cîndva, am avut ocazia să citesc, în traducere, 200 scrisori ale unor române, scrisori primite pe front de către soții lor. Erau pline de plîngeri referitoare la sărăcie și scumpete, de rugă adresate lui Dumnezeu ca să se termine cît mai repede acest război blestemat.

În ziua următoare, tanchiștii noștri au ajuns la Prut, în raionul Lopusina-Leușeni, unde au făcut joncțiune cu trupele Frontului 3 ucrainean. Cercul în jurul grupării inamicului de la Chișinău s-a închis. Aici, din Grupul german de armate „Ucraina de Sud”, pe care îl comanda general-colonelul Friessner, au fost încercuite 15 divizii fasciste, 8 brigăzi de tunuri de asalt, 11 regimente de artilerie, 14 divizioane independente din rezerva comandamentului general și peste 25 unități speciale. În acest moment critic, comandamentul hitlerist nu mai conta pe trupele române și căuta să mențină frontul cu unitățile proprii...

Prin radio s-a transmis declarația Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe al U.R.S.S., unde se spunea că, dacă trupele românești suspendă operațiile militare și voiesc să ducă împotriva germanilor un război de eliberare pentru independența României sau împotriva Ungariei, pentru eliberarea Transilvaniei, armata sovietică este dispusă să-i acorde sprijinul său. Armata sovietică va ajuta deci România, prin toate mijloacele, la îndeplinirea sarcinii sale de onoare.

La 23 august a sosit o știre îmbucurătoare: clasa muncitoare română, sub conducerea partidului comunist, în urma insurecției armate de la București, înlăturase dictatura lui Antonescu. La putere venise un nou guvern, care a emis ordinul de încetare a acțiunilor militare împotriva armatei sovietice...

La 4 septembrie, pe stradă [în București], ne-am întîlnit cu corespondenții militari ai ziarului *Pravda*, Ivan Zolin și Vadim Kojevnikov...

Toată ziua am petrecut-o cu ei. Ne-am dus la Cinematograful „Scala”, unde rula filmul sovietic *Cercul Moscovei*. Sala era arhiplină...

Am hoinărit apoi cîteva ore prin magazine. Peste tot era plin de ofițerii noștri...

Am intrat într-un magazin universal, plin de mărfuri. Kojevnikov a cumpărat cîteva cravate.

— Ce faci cu ele?

— Curînd, războiul se va termina; o să mă îmbrac civil; mie-e tare dor de o cămașă albă.

— Crezi că războiul se va termina curînd?

— Spre asta mergem...

Pe Bulevardul „Brătianu” avea loc o demonstrație zgomotoasă; strigăte, exclamații. Muncitorii purtau steaguri românești și sovietice. Ca o pînză largă de corabie în bătaia vîntului, flutura o placardă: „Înainte, împreună cu rușii, spre Transilvania”.

Seara, gazetarii americani, sosiți cu două zile înainte în oraș, au dat un banchet în cinstea corespondenților sovietici...

În zori ne-am urcat în Wyllis, pentru a-i ajunge din nou pe tanchiști.

— Hai să vedem Ploieștii! a propus Kojevnikov.

— Hai!

Ne-am abătut, deci, din drum și, după aproximativ o oră, eram la Ploiești. Orașul era distrus... Pe ici, pe colo, mai fumegau clădirile incendiate.

La București, viața își revighează cursul normal...

Pe străzi, ca niște cratere de vulcani, se căscau gropi negre arse. Dar, oricât de puternice fuseseră bombardamentele, aviația [nazistă] nu putuse să distrugă totul. Instalațiile erau legate între ele printr-o rețea ingenioasă de conducte de petrol. Dacă se aprindea o instalație, ea era imediat izolată de rețeaua generală, rămasă intactă. Același lucru și la depozitele de benzină, înconjurată de ziduri de piatră. Dacă o bombă cădea pe un depozit, era distrus numai acela, restul rămânând neatins.

Locuitorii erau ocupați cu înlăturarea dărăminturilor și făceau acest lucru cu entuziasm...

După o zi petrecută la Ploiești, am plecat mai departe... Am înnoptat la Petcuștii, la o familie de țărani săraci... În zori, am plecat mai departe. Gospodina ne-a dat un pachetel cu micul dejun învelit în hirtie de ziar: o bucată de mămăligă fierbinte și multe mere...

În Caracal, am văzut un lagăr mare de prizonieri. Până de curând, aici se aflau sovietici. În prezent, de după sîrma ghimpată, priveau fizionomii neliniștite și nebârbierite de nemți...

Am trecut de Corneșu și am început să urcăm tot mai sus, spre Nord. Lateral se afla o cale ferată. Locomotive vechi, cu coșuri late, trăgeau din greu vagoane de marfă pline cu soldați români.

Încotro?

— Spre Nord, să-l batem pe neamț...

Din lucrarea jizni na voine. Zapiski voennogo korrespondenta (Viața în război. Însemnările unui corespondent militar).

I. LAPONOGOV, corespondent al Agenției TASS

La intrarea în Hotelul „Ambasador”, pe atunci cel mai luxos din București, m-am întilnit față în față cu Vanea Aghibalov, corespondent la ziarul *Krasnaia zvezda*. „Cred că este cea mai autentică sursă de informații”, m-am gândit eu, bucurîndu-mă sincer. Dar, de fapt, lucrurile nu erau așa de simple. Cu toate că Aghibalov, aflîndu-se la Frontul 2 ucrainean, care avea direcția generală de înaintare spre București, sosise mai devreme aici, nu era informat cu mult mai bine decît mine despre evenimentele din august, petrecute în capitala României. Mi-a venit în ajutor o întîmplare. În căutarea Comandurii sovietice, am cotit spre o străduță liniștită, plină de verdeață, care o lua la dreapta din Șoseaua Kiseleff. Era un cartier cu vile luxoase, unele din ele nelocuite acum. Însotitorul meu, care mi-a fost pus la dispoziție cu amabilitate de către direcția Hotelului „Ambasador”, un băiat dezghețat, care știa puțin limba rusă, arătînd una din aceste vile, mi-a spus:

- Aici se află acum partidul.
- Comunist?
- Desigur. Recent s-a instalat aici...

Iată unde pot afla totul. Paznicul, ieșind din ghereta care se afla la intrare în curtea vilei, a confirmat că, într-adevăr, în clădire se află Comitetul Central al Partidului Comunist Român. El s-a instalat în această vilă de

o săptămână, imediat după ieșirea din ilegalitate.

Aici am auzit multe lucruri interesante cu privire la felul cum fusese pregătită de către comuniștii români insurecția armată antifascistă și cum aceasta ieșise victorioasă... La începutul lunii mai, fusese creat Frontul Unic Muncitoresc, pe baza căruia, în cadrul întreprinderilor din țară, au început să fie formate „comitete de acțiune”, în care intrau comuniștii, social-democrații și cei fără de partid. Aceste comitete desfășurau o intensă activitate pentru pregătirea insurecției armate, organizau sabotaje la locul de producție, greve ale muncitorilor.

Pentru a izola și mai mult guvernul Antonescu și a crea condiții pentru înălțarea lui, partidul a întreprins o acțiune îndrăznească — stabilirea legăturii cu Palatul regal...

Mult timp după aceea, aghiotantul regal, generalul Emilian Ionescu¹, a recunoscut că, „cu toată intenția Palatului de a evita acțiunile comune cu comuniștii, în cele din urmă, cercurile Palatului au ajuns la concluzia că, fără participarea comuniștilor, el nu va putea ieși din situația creată”. E adevărat că regele și camarila sa sperau că vor reuși să se limiteze la „răsturnarea vîrfurilor”, fără participarea maselor și fără transformări esențiale în viața politică și socială a României. Dar creșterea rapidă a avîntului revoluționar în țară, zdrobirea trupelor hitleriste de către armata sovietică, la Iași-Chișinău și înaintarea armatei Uniunii Sovietice pe pămîntul României au adus corective în calculele lor. „Ținînd seama de situația critică a monarhiei — își amintește generalul Emilian Ionescu — cercurile Palatului au fost silit să accepte planul partidului comunist”.

¹⁻² Magazin istorie, nr. 5/1967; 6/1969.

Planul insurecției s-a discutat la consfătuirea convocată la propunerea comuniștilor în casa conspirativă a Comitetului Central al partidului, în București, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1944². Au participat, în afară de comuniști, reprezentanți ai armatei și Palatului, printre care și generalul Sănătescu, care a devenit apoi președinte al Consiliului de Miniștri al României, precum și Niculescu-Buzești, care a făcut parte din acest guvern ca ministru al Afacerilor Externe...

În seara zilei de 23 august, cînd radioul a transmis declarația regelui despre înălțarea dictaturii militaro-fasciste și trecerea României de partea coaliției antihitleriste, unitățile militare ale armatei române și gărzile patriotice au trecut la îndeplinirea planului dinainte stabilit. Ele au ocupat principalele instituții de stat: clădirea Președinției Consiliului de Miniștri, centrala telefonică, stația de radio etc. Clădirile ocupate de hitleriști au fost blocate, iar căile de acces spre București interceptate. P.C.R. a chemat poporul român la luptă împotriva coterpitorilor germano-fasciști. Mi s-a arătat apoi un exemplar vechi al *României libere* cu proclamația P.C.R., prin care întreaga populație a țării era chemată să pună mîna pe arme și să înceapă lupta necruțătoare împotriva dușmanului de moarte al poporului român — hitleriștii.

În noaptea de 23 spre 24 august, într-o serie de cartiere ale Capitalei, au răsunat primele împușcături, au început primele înclăștări dintre gărzile patriotice și hitleriști. De dimineată s-au dus lupte în întreg orașul. Participanții la insurecție dezarmau subunități întregi ale hitleriștilor, aflate în București, și blocau toate drumurile unităților germane

...se redeschid cinematografele...

... apar primele numere legale ale ziarului Scinteia

care căutau să pătrundă în București, la ordinul generalilor hitleriști.

În noaptea spre 27 august, Radio București a transmis un manifest către popor, chemându-l să se unească și să lupte împotriva Germaniei hitleriste. Manifestul a fost semnat de către cele patru partide politice care formau Blocul Național Democritic: Partidul Național-Țărănesc, Partidul Național-Liberal, Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat.

În dimineața zilei de 28 august, Radio București a transmis comunicatul Marelui Stat Major român, prin care se anunța că în Capitală rezistența hitleriștilor a încetat și a fost instaurat calmul deplin. După două zile, spre dimineață, s-au auzit două împușcături infundate în clădirea legației hitleriste: se împușcase ministrul von Killinger, cel care, cu câteva zile înainte, amenința că va îneca în sânge țara întreagă. Înainte de a-și descărca revolverul în timpă, el și-a împușcat secretara particulară, care-i era amantă.

La 31 august 1944, în orașul București, au intrat trupele sovietice.

Din lucrarea Dunaiskie bîli. Sobîtiia i liudi (Povestiri de pe Dunăre. Fapte și oameni).

Locotenent-colonel V. A. KRİLOV

Septembrie 1944. În fața orașului Turtucaia, se află Oltenița. Pontonierii români montează un pod peste Dunăre. Căpitanul care conduce lucrările spune:

— Pontonierii mei sînt însușefleți de faptul că pot fi folositori armatei roșii...

Itinerarul nostru: Oltenița-București-Alexandria-Craiova-Tîrgu Jiu-Timișoara. Urmează să străbatem peste 300 km.

În București, am zăbovit numai o jumătate de oră. Nimic de zis, capitala României este frumoasă... Ne apropiem de Alpii transilvăneni. Soarele abia a apărut de după orizont și a aurit cu razele sale munții albaștrui. După orașul Tîrgu Jiu, drumul a intrat în defileul riului Jiu. Natura aici este foarte pitorească însă noi nu avem timp să admirăm peisajele: drumul este foarte îngust și cu multe serpentine, deseori trece peste prăpăstii adînci, dacă nu ești atent, te poți trezi jos, pe fundul prăpastiei.

Trecem prin localități una după alta. Iată și Lugojul. Pe străzile orașului se aude sunetul unui marș eroic. Trece un regiment al noii României. Alături de soldați, acum aliații noștri, mărșăluiesc femei. În minile lor, buchete de flori. Muzica răsună cu glas de alămuri.

Lugojul își petrece fiii pe front să lupte împotriva fasciștilor, să lupte pentru o nouă viață. Soldații au o înfățișare tinerească. Fețele lor sînt vesele, privirea încrezătoare. Sînt și mineri din Petroșani, muncitori din Lugoj. Ei știu pentru ce sînt trimiși pe front.

Încetăm deplasarea unității noastre și mergem alături de regimentul românesc. Atenția populației se îndreaptă spre noi. Se aud strigăte prietenești. Se aruncă flori în mașini.

Apoi, depășim regimentul românesc și gonim mai departe.

...Ultima zi din septembrie. Și ultima noastră zi pe pămîntul României...

Din lucrarea Obîknovennie gvardeiți (Ostași obișnuiți din trupele de gardă).

În românește de colonel (r) Victor BOLDESCU

35 ani de la eliberarea Ungariei

SÎNGELE FRAȚILOR ROMÂNI

Prof. DĂNIEL CSATĂRI

Publicăm un fragment din lucrarea Dans la tourmente (În vîltoare), a profesorului universitar ungur Dániel Csatári, apărută la Budapesta în 1974, în care autorul evocă participarea armatei române la eliberarea Ungariei.

Titlul și întreruperile în text aparțin redacției Magazin istoric.

De la data de 7 septembrie 1944, Armatele 1 și 4 române, alăturându-se trupelor Frontului 2 ucrainean, au luat parte la luptele pentru eliberarea Ungariei...¹ După eliberarea Oradiei și a Clujului, trupele Frontului 2 ucrainean au trecut la zdrobirea ultimelor poziții defensive germane în Transilvania de Nord; în cursul operațiilor care au urmat, ele au lovit la Nord-Vest de linia Arad-Gyula, pe direcția Debrețin-Miskolc. Împresurarea

Debreținului a început în noaptea de 19 spre 20 octombrie printr-o mișcare de învăluire întreprinsă de cavalerie și blindate, în vreme ce infanteria ataca frontal. Unitățile sovietice, care atacau dinspre Nord, și cele române, înaintînd dinspre Sud, au făcut joncțiunea lângă biserica lui Rákóczi, zdrobind în felul acesta unul dintre cele mai puternice bastioane ale liniei de apărare germane. Cucerirea Debreținului a însemnat înfrîngerea definitivă a trupelor naziste care luptau în partea de Nord-Vest a Transilvaniei, ceea ce i-a determinat pe nașiști să înceapă abandonarea pozițiilor din această zonă. Faptul că Stalin l-a citat cu această ocazie pe Malinovski printr-un ordin de zi denotă deosebita importanță militară a cuceririi orașului. Ordinul de zi suna astfel: „Continuîndu-și înain-

¹ Magazin istoric, nr. 11/1969, 5/1975, 1-3/1980.

Trupele române pe frontul de luptă pentru eliberarea Ungariei

Pe o stradă din Budapesta, în ianuarie 1945

țarea, trupele sovietice ale Frontului 2 ucrainean... au ocupat, la 20 octombrie, printr-o manevră de învăluire, combinată cu un atac frontal, orașul Debrecin, un important punct de apărare și comunicații în Ungaria. Unitățile care s-au distins în cursul acestei bătălii, printre ele și Divizia română „Tudor Vladimirescu” își vor adăuga, începând din această zi, la numele pe care îl poartă, pe acela de Debrecin și vor fi propuse pentru decorare”.

După eliberarea Debrecinului, trupele respective au avut ca obiectiv Nyiregyháza; unitățile Armatei 4 române au continuat luptele care trebuiau să ducă la dezrobirea completă a Transilvaniei... Prin eliberarea Transilvaniei și sosirea trupelor româno-sovietice pe malul stîng al Tisei, se încheia prima fază a operațiilor militare în vederea dezrobirii Ungariei; de acum încolo, luptele aveau să se dezlănțuie către însăși inima Ungariei... Atacurile întreprinse de grupurile de partizani constituite la Vest de Dunăre, la Solgotarján, la Miskolc și la Budapesta, dezorganizarea progresivă a armatei ungare demonstrau alături de atîtea alte mărturii că poporul ungar nu trebuie confundat cu Horthy și acoliții săi reacționari.

România eliberată înțelegea și ea acest adevăr și urmărirea, în acea epocă, cu o mare atenție și în deplină solidaritate, lupta poporului ungar. Știința din 18 octombrie 1944, informînd despre această luptă, scria: „Un lucru este sigur: în Ungaria, teroarea hiteristă își trăiește ultimele zile nebune, de

măcel. În schimb, lupta poporului maghiar, susținută de armata roșie de eliberare și armata română, ce se găsesc la 30-40 km de capitala Ungariei, va aduce poporului maghiar eliberarea și un viitor mai demn”.

Într-adevăr, trupele sovietice, împreună cu cele române, se aflau la porțile Budapestei; la 30 noiembrie a luat sfîrșit prima fază a luptei pentru eliberarea Capitalei. Încercuirea orașului, începută la 1 decembrie, s-a încheiat la sfîrșitul lunii; ordinul de zi adresat atunci armatelor eliberatoare indica drept obiectiv cucerirea Budapestei. Această bătălie a început la 1 ianuarie 1945. Ostașii Corpului 7 armată, din Armata 1 română, ajunși în perimetrul Capitalei, după ce duseseră lupte la Rakoshiegy și Kőbánya, au luat parte la distrugerea fortificațiilor orașului; pe 8 ianuarie, ostașii români au ocupat Poșta centrală, pe ziua de 9 Hipodromul, iar pe 14 — Gara de Est. Gyula Simó, în ziarul *Világosság*, din Cluj, relatînd ultimele bătălii duse de trupele române în Ungaria, scria despre aceste lupte din Budapesta: „Sîngele fraților noștri români a curs alături de cel al eroicilor soldați sovietici pe străzile Budapestei; el s-a amestecat pe pămîntul unguresc cu cel vărsat de numeroșii luptători unguri căzuți în lupta pentru libertate. Acest sînge al fraților noștri români, vărsat pe străzile Budapestei în bătălia împotriva fascismului, pentru libertate, a făurit unitatea voinței noastre de luptă, a credinței noastre într-un viitor fericit al popoarelor noastre, demne de o soartă mai bună”.

Iulie 1944

BĂTĂLIA PENTRU PRZEMYŚL

Mareșal I. I. IAKUBOVSKI

În al doilea război mondial, unitățile de tancuri au constituit principala forță de izbire a trupelor de uscat sovietice, aflându-se pe direcția lovirurilor principale, în avangarda unităților din ofensivă.

În memoriile sale, apărute relativ recent la Moscova, sub titlul *Zemlia v огне* (Pământul în flăcări), mareșalul I. I. Iakubovski, de două ori erou al Uniunii Sovietice (ianuarie și septembrie 1944), ofițer de tancuri, ne evocă momente din anii grei al marelui război pentru apărarea patriei.

Ivan Ignatievici Iakubovski s-a născut la 25 decembrie 1911, în familia unui țăran bielorus din satul Zaitsevo, regiunea Moghilev. În timpul războiului a fost comandantul unui detașament de tancuri, apoi al unei brigăzi de blindate (1941-1944), iar din iunie 1944 pînă la sfîrșitul conflagrației loștilitorul

Lupte de stradă într-o localitate poloneză

comandantului Corpului 6 tancuri de gardă. În toată această perioadă, a participat la bătăliile de la Stalingrad și Kursk, la eliberarea Ucrainei, la operațiile de pe Vistula și Oder, din Silezia Inferioară, de la Berlin și, în fine, Praga, unde a și primit vestea victoriei definitive asupra fascismului. În anii de după sfîrșitul marii conflagrații, I. I. Iakubovski a ocupat diferite funcții de comandă, de mare răspundere, începînd cu aceea de prim-loștilor al comandantului apoi comandant șef al trupelor sovietice din Germania. În 1965 a fost numit comandant al trupelor districtului militar Kiev, iar în aprilie 1967

(cînd a devenit mareșal), prim-locșilitor al ministrului Apărării al U.R.S.S. Simultan cu această funcție, în iulie 1967, mareșalul Iakubovski a preluat comanda supremă a forțelor armate unite ale statelor participante la Tratatul de la Varșovia. Membru de partid din 1937, a făcut parte, din 1961, din Comitetul Central al P.C.U.S. Mareșalul Iakubovski a murit la 30 noiembrie 1976, în vîrstă de 65 ani.

Din traducerea lucrării memorialistice Pămîntul în flăcări, aflată în curs de apariție la Editura Militară, am ales un fragment prescurtat, a cărui acțiune se desfășoară în iulie 1944: eliberarea orașului Przemyśl situat în colțul de Sud-Est al Poloniei.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

Două generații de Arhipovi

Paralel cu bătălia pentru Lvov [eliberat la 27 iulie 1944], s-a desfășurat — cu aceeași dîrzenie — și lupta pentru cucerirea orașului Przemyśl, care închidea calea de acces în cîmpiile Ungariei și în Polonia. Încă înainte de primul război mondial, acest oraș fusese amenajat de austriaci ca o puternică fortăreață. În cel de-al doilea război mondial, hitleriștii au transformat și ei orașul Przemyśl într-un punct de sprijin extrem de puternic. Relieful accidentat, înălțimile dominante din apropierea cetății, riul Wiar, rețeaua

de drumuri dezvoltată îi ofereau apărătorului multe avantaje. Trupele fasciste au profitat de fortificațiile existente și de teren și au organizat o apărare puternică.

Ofensiva asupra Przemyślului s-a executat dinspre Vest, Nord-Vest și Est. Am participat, împreună cu comandantul Corpului [6 tancuri], la organizarea și conducerea acestor lupte. Cu această ocazie, colonelul V.S. Arhipov (comandantul brigăzii) ne-a povestit că, cu aproape 30 ani în urmă, aici luptase tatăl său, în perioada cînd austriacii, sub presiunea armatei ruse, zdrobiți în bătăliile din Galiția, fuseseră nevoiți să părăsească orașul.

În noaptea de 26 spre 27 iulie, deasupra Przemyślului s-au aprins rachete de semnalizare și au explodat proiectile de artilerie. După o scurtă, dar puternică pregătire de artilerie, unitățile corpului nostru au pornit la asalt. În oraș, lupta a durat toată noaptea. Ostașii Brigăzii 53 tancuri de gardă și cei ai Brigăzii 22 infanterie moto au atacat din direcția Est, iar celelalte forțe ale corpului, după ce au executat o manevră de învîluire, au înaintat dinspre Sud-Vest.

Dimineața, la marginea de Nord a orașului au pătruns unități din Corpul 11 tancuri de gardă, din Armata 1 tancuri de gardă și din Corpul 25 tancuri din cadrul grupării de cavalerie și mecanizate (general-locotenent Baranov).

În acest oraș-cetate, inamicul a abandonat 48 tunuri și numeroase depozite militare, iar în stația de cale ferată — trei trenuri blindate și peste 10 garnituri de tren cu materiale. Hitleriștii, în fuga lor, au aruncat în aer podurile. În perioada luptelor pentru Przemyśl, unitățile noastre au cucerit stația de cale ferată Nijankovți. Aici s-au avîntat în luptă 30 tancuri. Apariția lor în stația a constituit o surpriză pentru hitleriști, care au intrat în panică. Ulterior, tanchiștii au povestit că la Nijankovți telefoanele nemților zburneau turbat. Din orașul Hyrow, translatorii noștri ascultau convorbirile inamicului, care cerea informații despre locul unde ajunseseră rușii. „Aveți răbdare — au intervenit translatorii — curînd vom fi acolo”. Și, într-adevăr, cîteva ore mai tîrziu, orașele Hyrow și Dobromil au fost eliberate.

Barbaria nazistă din „lagărele-spital”

Pe căile de acces spre Przemyśl, am văzut ororile despre care omenirea a aflat mai tîrziu, în timpul procesului de la Nürnberg. Am fost martorul unuia dintre cele mai sinistre aspecte ale războiului — crimele săvîrșite de hitleriști.

La vreo trei kilometri Sud de Przemyśl, în satul Pikulicy, unitățile noastre au eliberat așa-zisul „lagăr-spital” pentru prizonierii sovietici grav răniți. Era un model tipic de fabrică de exterminare fizică a omului. Nici acum nu-mi pot aminti cele văzute fără să mă cutremur. În niște barăci împrejmuite cu sîrmă ghimpată, pe paturi din lemn suprajate, fără așternut, zăceau cei grav răniți

și bolnavi, schelete cu piele galbenă, goale sau îmbrăcate cu niște veșminte bizare. În acest lagăr, etichetat în batjocură drept „spital”, erau deținuți în condiții inumane peste 1400 prizonieri, oameni care, extenuați în ultimul grad, abia se mai puteau țiri. Mulți dintre ei, din cauza înfometării sistematice, pierduseră darul vorbirii. Cît despre condiții de igienă nici nu se punea problema. Afecțiunile intestinale și tuberculoza se răspîndiseră în masă. Mortalitatea era uriașă. Hitleriștii îi băteau fără milă pe răniți și bolnavi.

Personalul medical al lagărului era recrutat dintre prizonieri medici, felceri și sanitar-sovietici, care scăpaseră ca prin minune de răni și care se străduiau să ușureze cît de cît soarta amară a celor răniți grav.

Am avut ocazia să stau de vorbă, cîteva clipe, cu unul dintre medicii sovietici care lucrau în lagăr. Grav rănit, căzuse prizonier în 1941. Cît timp fusese „tratat”, nu mai ținea minte. Străbătuse o perioadă de chinuri ca în iad, se aflate într-o stare de amnezie aproape totală. Numai datorită intervenției pline de abnegație a tovarășilor reușise să scape din ghearele morții. Ca și ceilalți deținuți din lagăr, medicul militar era epuizat. Pronunța cuvintele cu mare greutate și nu-i venea deloc să creadă că, în fine, a venit ziua eliberării. În Ucraina, cotropitori ai creat 10 lagăre (este vorba numai de cele mari) de prizonieri, în cadrul cărora, ca și în celelalte, dealtfel, ierarhia era condiționată numai de considerente de rasă, potrivit concepției fasciste că slavii sînt o rasă inferioară și, în virtutea acestui fapt, orice măsură față

de ei este admisă. Schingiuirea lor feroce reprezenta continuarea politicii hitleriste criminale, care prevedea exterminarea în masă a oamenilor sovietici de pe teritoriul invadat.

Regimul de teroare din „lagărul-spital” pentru prizonierii sovietici din orașul Slavuta, regiunea Hmelnițki, era tipic din acest punct de vedere. Acest lagăr purta denumirea de Grosslazarett Slavuta. În permanență, aici erau deținuți aproximativ 18 000 grav răniți și bolnavi. „Medicii” germani răspîndeau intenționat printre prizonieri maladii infecțioase. Din cauza foamei și bolilor, numai în decurs de doi ani, 1941-1943, au pierit aproape 200 000 prizonieri sovietici.

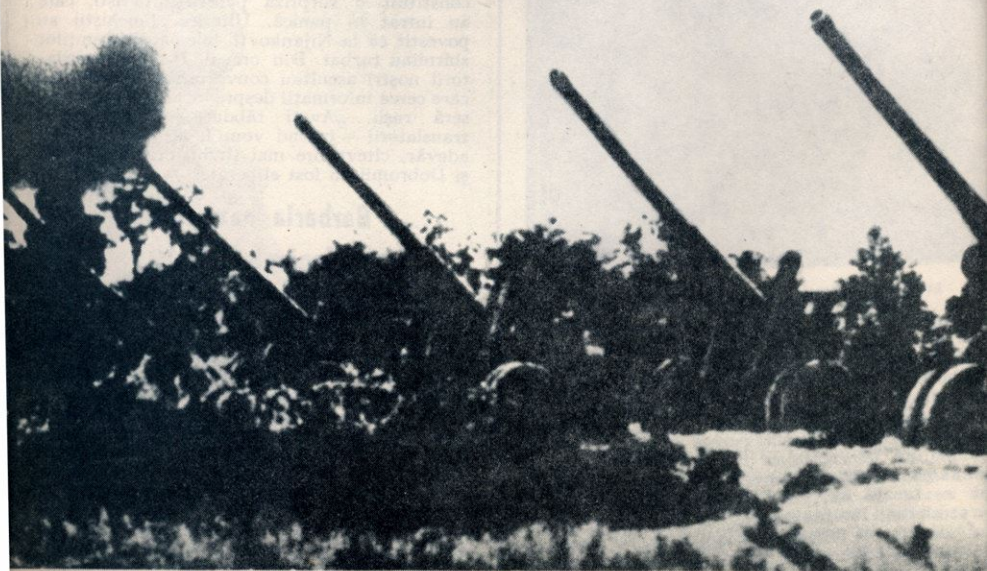
În octombrie 1943, într-o cuvîntare rostită în fața șefilor superiori ai poliției și partidului fascist, Himmler declara: „Faptul că prizonierii de război mor cu zecile și sutele de mii, din cauza inaniției, provoacă regrete, deoarece prin aceasta se pierde forță de muncă; dar, analizînd acest fapt prin prisma generațiilor, nu trebuie să ne pară rău”.

Cele văzute pe căile de acces spre Przemyśl și în interiorul orașului și-au găsit un dureros răsunset în inimile ostașilor de gardă și ale tuturor militarilor, provocînd un nou val de neîmpăcată ură față de dușman.

Inima bătrînului soldat

Cînd i s-a raportat că orașul Przemyśl a fost eliberat, generalului P.S. Ribalko nu i-a venit să creadă că operația s-a realizat

Pregătire de artilerie sovietică pe frontul polonez

Lăntile naziste cedează în fața lănciștilor sovietici

atît de repede. S-ar fi putut întîmpla ca, în interiorul orașului, să se fi angajat lupte de durată, gîndea el, iar comandantul de brigăzi, siguri pe un succes rapid, să se fi grăbit să raporteze că orașul a și fost eliberat. De aceea, Pavel Semionovici a mai întîrziat un timp oarecare înainte de a raporta statului major al frontului acest eveniment îmbucurător.

În seara de 27 iulie, șeful de stat major al Corpului 6 tancuri de gardă m-a chemat la telefon și mi-a transmis ordinul generalului V.V. Novikov să mă prezint imediat la comandamentul corpului, aflat la cîțiva kilometri Est de Przemyśl, în tîrgul Sedliska, într-o fortificație rămasă intactă. După ce i-am raportat comandantului de corp situația din oraș, am primit indicații privind acțiunile de luptă viitoare. Generalul era extrem de obosit și părea bolnav. Dar prin întreaga sa atitudine mi-a dat să înțeleg că nu acceptă să fie compătimit; se străduia să arate vioi.

După semnalul atît de binecunoscut al postului de radio Moscova, a răsunat vocea crainicului, care a anunțat cît am înaintat și ce anume am cucerit: „Trupele Frontului I ucrainean au forțat riul San, au rupt apărarea inamicului și, printr-o manevră de învăluire, executată de marile unități de tancuri, cavalerie și infanterie, au cucerit orașul și fortăreața Przemyśl și orașul Jaroslaw — importante noduri de comunicații și puternice puncte de sprijin în apărarea inamicului, care acopereau calea spre Krakow”.

Știrea ne-a înaripat, bineînțeles. M-am dus la șeful de stat major al corpului, colonelul Lebedev. El m-a sfătuit să-l sun imediat pe comandantul armatei și să-i raportez situația din Przemyśl eliberat. Generalul Ribalko a ascultat atent raportul meu, apoi mi-a mulțumit pentru executarea cu succes a misiunii de luptă. Mi-a mai spus că Vasili Vasilievici Novikov este bolnav și are neapărată nevoie de odihnă, oricît de scurtă. Mi-a ordonat să-i țin provizoriu locul.

Apoi, comandantul armatei a adăugat:

— Imediat vi se va trimite ordinul privind acțiunile viitoare ale corpului. Mîine la 05.00 trebuie să vă deplasați pe direcția Kanczuga, Kolbuszowa, Baranow. La începerea marșului, îmi veți raporta.

Cître orele 23, ordinul generalului Ribalko a sosit la corp. Împreună cu Lebedev, am pregătit dispozițiile necesare comandanților de brigăzi și proiectul ordinului pe corp. Noaptea, tîrziu, ne-am prezentat la generalul Novikov. Se plimba în jurul cortului său, adîncit în gînduri. După ce i-am raportat cele ordonate de comandantul armatei și noua misiune de luptă a corpului, Vasili Vasilievici a citit documentele pe care le-am pregătit și le-a semnat. Mi-a ordonat să fiu la Brigada 51 tancuri de gardă de la flancul stîng al corpului. De boală parcă uitase. Inima bătrînului soldat refuza odihna.

**În românește de
Victor ILCENCO**

OBIECTIVUL PRINCIPAL — ATACAREA GERMANIEI NAZISTE

FOREST C. POGUE

Al doilea război mondial va rămâne în memoria umanității ca un uriaș efort al popoarelor pentru nimicirea agresorilor fasciști, pentru salvarea civilizației, perpetuarea valorilor etern umane, pentru triumful libertății și dreptății.

Pentru înfrângerea Axei, coaliția antihitleristă a mobilizat un întreg contingent de mari comandanți militari, formați pe câmpurile de luptă sau la statele majore. Ei au fost fie maeștri ai strategiei pe plan mondial sau continental, capabili să planifice operații de mare anvergură, implicând pe suprafețe uriașe sute de mii sau chiar milioane de ostași și considerabile mijloace de luptă, fie comandanți care au condus direct trupele pe teatrele de operații, comandanți pe care, în limbaj obișnuit, îi numim „combatanți” — modele ale capacității de conducere, îndrăznicii și impetuoșității în acțiune. Comandanți militari sovietici ca

Jukov, Konev sau Ciulikov, englezi — ca Montgomery sau Alexander, americani — ca Eisenhower, Bradley ori Patton și-au legat numele de vestite bătălii ale războiului, fiind cunoscuți de milioane și milioane de oameni pe care îi pasionează istoria.

Dar câți dintre aceștia cunosc meritele mareșalului A. I. Antonov, șeful Marelui Stat Major sovietic în anii celui de-al doilea război mondial, ori pe ale omologului său englez, generalul Alan Brooke? În aceeași situație se află și generalul George C. Marshall, șeful statului major al armatei de uscat americane. Care a fost rolul său în cursul războiului, în

conducerea și planificarea operațiilor armatei americane, la contribuția americană la victorie? Ca șef al statului major a organizat și repartizat pe diverse teatre de război o gigantică armată de uscat (și aeriană, întrucât cea mai mare parte a aviației militare era pe atunci subordonată armatei de uscat) și a fost unul din principalii consilieri militari ai președintelui Roosevelt. A participat la marile intrinsecuri interaliate din cursul războiului (fie bilaterale, anglo-americane, fie trilaterale, americano-anglo-chineze sau americano-anglo-sovietice). Din postul său de comandă de la Washington, Marshall a dirijat, în concepție, desfășurare și finalizare, toate marile operații militare în care au fost implicate

Undeva, în Anglia: parc de luncuri americane așteptând debarcarea în Normandia

forțele terestre ale țării sale. Concomitent, potrivit normelor vieții publice americane, a fost unul din principalii reprezentanți ai forțelor armate în dialogul cu Congresul și cu opinia publică.

Gloria l-a ocolit pe Marshall mai ales în momentul în care funcția de comandant al forțelor aliate expediționare din Europa a fost încredințată generalului Eisenhower. Deși rivnea și el la această înaltă funcție, Marshall a renunțat în favoarea „concurrentului” său. Mai târziu, în memoriile¹ pe care le-a publicat,

Eisenhower a notat despre contracandidatul său: „Eram sigur pe atunci — așa cum sînt sigur și acum — că pe cîmpul de luptă ar fi dovedit aceleași calități excepționale ca și în complexele sarcini pe care le avea de îndeplinit la Washington”.

După un studiu de 15 ani, istoricul militar american Forest C. Pogue a scris o biografie a lui Marshall, proiectată să apară în cinci volume. Dintre acestea au văzut lumina tiparului 3: *Education of a General 1880-1939* (*Educația unui general*), *Ordeal and Hope 1939-1942* (*Frământări și speranțe*) și *Organizer of Victory 1943-1945* (*Organizatorul victoriei*). Pogue a mai publicat și alte lucrări: *The Meaning of Yalta* (*Semnificația laltei*), *The Supreme Command* (*Comanda supremă*) etc. și este coautor al mai multor volume. Pentru participarea în cel de-al doilea război mondial, în calitate de combatant, pe frontul din Europa, Pogue a fost distins cu decorații americane și franceze.

Cel de-al treilea volum, din care extragem, într-o formă întrucîtva prescurtată, fragmentele de mai jos², descrie activitatea lui Marshall din ianuarie 1943 pînă la sfîrșitul războiului în Europa, reliefind rolul generalului în conținutarea deciziilor strategice americane și relațiile avute cu diferite personalități americane sau străine contemporane.

După război, Marshall a deținut importante funcții, printre care și aceea de secretar al Departamentului de Stat și cea de secretar al Apărării.

Căpitan Mihai E. IONESCU

Primus inter pares

Traversarea Rinului de către trupele americane, în martie 1945, l-a îndemnat pe primul ministru britanic Winston Churchill să trimită calde felicitări generalului Marshall pe care l-a denumit „adevăratul organizator al victoriei”. Astfel, Churchill aducea un omagiu șefului de stat major care reușise să ridice efectivele armatei de uscat americane (și ale forțelor aeriene aparținînd acestora) de la un total de mai puțin de 200 000 oameni în vara lui 1939 la peste 8 300 000 în 1945. Același succes îl înregistrase Marshall în înarmarea și dotarea acestor forțe, în instruirea lor și în alegerea unor comandanți capabili pentru campaniile care aveau să se desfășoare. Într-un anume sens, primul ministru britanic relua elogiile săptămînalului american *Time* care, la sfîrșitul lui 1943, îl declarase pe Marshall „bărbatul anului”, atribuindu-i ca merit principal faptul că „înarmase Republica” [Statele Unite].

În cursul celui de-al doilea război mondial, Marshall nu numai că a numit personal (sau a contribuit personal la această numire) pe principalii comandanți ai armatei de uscat americane și ai forțelor aeriene depinzînd de trupele terestre, dar a jucat rolul principal în deliberările Comitetului mixt al șefilor de

² Titlul, subtitlurile și explicațiile din parantezele drepte aparțin redacției *Magazin istoric*.

¹ *Magazin istoric*, nr. 1-6/1974.

state majore americane și în comitetul unificat al șefilor de state majore americane și britanice. El a depus jurământ ca șef al statului major al armatei de uscat americane exact în ziua în care Hitler a copleșit Polonia și a rămas în acest post câteva luni după capitularea Japoniei. În felul acesta, el a condus forțele terestre ale S.U.A. și aviația lor de-a lungul celor mai dramaticei șase ani din întreaga lor istorie. Ca reprezentant de frunte al Comitetului mixt al șefilor de state majore americane în relațiile cu Congresul, cu presa, cu conducătorii industriei și cu marele public, Marshall s-a bucurat de o influență mai mare decât orice alt șef de stat major american sau britanic. În Comitetul unificat al Aliatilor a devenit limpede, după exprimarea unui istoric oficial englez, că el era *primus inter pares* (primul dintre cei de o seamă). În cadrul ședințelor, el a fost principalul promotor american al strategiei debarcării peste Canalul Mincii, strategie care a dus, în ultimă instanță, la victoria aliaților occidentali în Europa.

Perioada 1943-1945 a marcat o creștere continuă a prestigiului său în fața atât a președintelui Roosevelt, cât și a primului ministru Churchill. Tot mai mult el a fost cel care

a conceput și redactat planurile strategice și operative semnate de Roosevelt. La fiecare dintre conferințele interaliatate, el era americanul a cărui aprobare era cea mai apreciată de Churchill pentru orice decizie strategică.

De asemenea, în toți acești ani, Marshall a dobândit un respect fără margini din partea președintelui, a Congresului și a opiniei publice americane, din cauza refuzului său categoric de a se lăsa antrenat într-o eventuală cursă spre Casa Albă [în ciuda ofertelor primite de la ambele partide din Statele Unite]... El a rezistat presiunilor de a pune prestigiul armatei terestre sau al Departamentului Apărării în slujba unor interese de partid. Într-o măsură uimitor de mare, generalul s-a dovedit în stare să împiedice pe adversarii lui Roosevelt de a învinui armata că se amestecă în problemele politice.

E drept că Marshall și colaboratorii săi au fost aspru criticați pentru că nu au gândit „politic” în legătură cu deciziile militare luate pe frontul din Europa. Dar atitudinea lor se datora nu numai distanțării față de aspectele politice, ci convingerii că asemenea probleme trebuie să fie rezolvate de conducătorii politici. Marshall, îndeosebi, susținea că numai conducătorii politici se află în posesia

Artileria americană bombardează împrejurimile orașului Saint Lô, unul din centrele rezistenței hitleriste în Nordul Franței

tuturor factorilor care afectează deciziile strategice cele mai importante și considera că ei trebuie să se implice foarte strâns în hotărârile care aduceau cu sine riscurile unor grave pierderi umane.

Cot la cot cu convingerea că liderii politici trebuie să ia deciziile politice privind forțele armate, se afla o altă convingere a lui Marshall, la fel de fermă și anume că detaliile operațiilor militare trebuie lăsate pe seama comandanților militari de pe cîmpul de luptă. El se abținea să intervină direct în dirijarea operațiilor și era foarte satisfăcut de faptul că președintele Roosevelt (spre deosebire de Churchill) nu se amesteca nici el în astfel de probleme.

În relațiile sale cu subalternii, Marshall adoptase o atitudine echilibrată: pe de o parte, scotea că, în calitatea lui de comandant, trebuia să aleagă oamenii cei mai potriviți pentru posturile respective și pe urmă să le acorde totală încredere, pe de altă parte, era gata să le dea o mână de ajutor ori de câte ori aprecia că aceasta devenise necesară. Adesea, un comandant confruntat cu o situație grea în sectorul său primea un mesaj reconfortant din partea șefului de stat major, care îi promitea că îl va susține pe deplin, indiferent ce hotărîre va lua.

Tragedii și deziluzii

Marshall a fost deosebit de bine inspirat atunci cînd a numit pe comandanții diferitelor fronturi și sectoare de fronturi. În selecțiile făcute, el s-a bazat pe anii cînd fusese profesor la Școala de infanterie de la Fort Benning, pe vasele sale cunoștințe despre comandanții americani din primul război mondial și din perioada interbelică, precum și pe rapoartele primite de la consilierii săi. Marshall a jucat un rol determinant în alegerea comandanților principali ai forțelor terestre și aeriene americane în cel de-al doilea război mondial. El a recomandat reactivarea generalului Douglas MacArthur și numirea lui în fruntea forțelor de uscat americane în Extremul Orient; tot el a propus trimiterea lui MacArthur în Australia, atunci cînd a devenit o certitudine că nu poate rămîne în Filipine; în sfîrșit, tot el l-a numit în calitate de comandant al forțelor armate americane din Pacificul de Sud-Vest.

Aproape imediat după atacul japonez asupra bazei navale de la Pearl Harbour, Marshall l-a convocat pe generalul Dwight Eisenhower la Washington, unde, cîteva luni mai tîrziu, l-a numit șeful Secției operații și, înainte de sfîrșitul primăverii 1942, l-a trimis în Anglia în calitate de comandant șef al forțelor americane de pe acel teatru de război. Această funcție a lui Eisenhower, ca și calitățile lui, i-au adus numirea în postul de comandant suprem aliat pe teatru de război mediteranean și i-au deschis calea spre numirea în funcția de comandant suprem [al forțelor

anglo-americane în Vestul Europei]. Generalul Omar Bradley, un favorit al lui Marshall încă de pe vremea școlii de la Fort Benning, a devenit general de divizie, apoi general de corp de armată, apoi consilier special al lui Eisenhower în Africa de Nord, apoi comandant de armată și, în sfîrșit, comandant de grup de armate în Europa de Nord-Vest.

Marshall a mai contribuit la numirea și avansarea în posturi de răspundere a multor alți generali americani remarcabili ca: Courtney Hodges, Mark Clark, Walter Bedell Smith, William H. Simpson, L. Lawton Collins, Alexander Patch, Lucian Truscott și Matthew B. Ridgway...

În ultimii ani ai războiului, Marshall a trecut printr-o mare deziluzie personală și printr-o mare tragedie personală. El nu a fost numit comandant suprem al forțelor aliate occidentale în cadrul debarcării în Normandia, post spre care tinse întreaga sa carieră militară și la care aspirase dintotdeauna. Puțin înainte de operația *Overlord*¹, fiul său adoptiv preferat a căzut pe cîmpul de luptă din Italia, dar, cel puțin după cum arată documentele, nici unul dintre aceste evenimente nu l-a demoralizat pe șeful de stat major al trupelor terestre americane, ba nici măcar nu i-a răpit timp și preocupare...

Conștient de ceea ce însemna ducerea războiului și de cit de mult costau succesele, Marshall nu a uitat niciodată că, în ultimă instanță, prețul victoriei se plătește cu pierderi de vieți omenești. Într-unul din ultimele sale interviuri din timpul războiului, el a declarat că avusese tot timpul grijă ca președintele Statelor Unite să fie ținut la curent săptămînal cu pierderile înregistrate care, pe tabelele sinoptice, se prezentau în grafice viu colorate. După părerea lui, era necesar să nu se uite nici o clipă sacrificiile, deoarece [pentru un comandant militar] este foarte lesne să se deprindă cu ele și să devină insensibil la dimensiunile lor.

În serviciile pe care Marshall le-a adus țării sale și coaliției antihitleriste în cursul războiului întîlnim o împletire armonioasă a ostășului cu cetățeanul. El își dădea seama de importanța carierei militare pe care o urmasă începînd din primii ani ai secolului nostru, așa cum își dădea seama de rolul pe care îl jucau forțele armate în apărarea țării. Pe de altă parte însă Marshall era la fel de conștient de faptul că slujea Republica Statelor Unite ale Americii și că trebuia să dea seama în fața concetățenilor săi de activitatea lui, atît în timp de pace cît și în timp de război.

Poate doar spre sfîrșitul războiului de secesiune [1861-1865] s-au bucurat combatanții de un prestigiu atît de mare în ochii opiniei publice ca acel pe care l-au avut forțele armate americane în 1945. Respectul ce li se arăta se datora nu numai faptelor lor de arme împotriva inamicului ci și stării de spirit în care duceau războiul. Nici un comandant american nu a intruchipat mai bine acest spirit decît Marshall.

¹ Magazin Istoric, nr. 3/1969.

PE FRONTUL DIN NORMANDIA

Feldmareșal Sir **BERNARD LAW MONTGOMERY**

Bernard Law Montgomery (1887-1976) este considerat cel mai ilustru dintre șefii armatei britanice în timpul celui de-al doilea război mondial. Titlul nobiliar acordat în 1946 — viconte de Alamein — celebra importanta victorie obținută de Armata 8, aflată sub comanda sa, în bătălia împotriva trupelor germane și italiene, la El Alamein, în Egipt, în perioada 23 octombrie-3 noiembrie 1942. Zdrobirea forțelor conduse de feldmareșalul german Erwin Rommel a permis înfăptuirea unei coteluri în situația militară și politică din Nordul Africii. Gruparea de unități blindate și motorizate „Afrika-Korps”, din care naziștii încercaseră să facă un mit, a fost pusă pe fugă, după ce ajunsese, în vara anu-

lui 1942, la numai 200 kilometri de Suez. După aceea, de-a lungul a 3 000 km, Montgomery l-a urmărit pe Rommel în Libia și, mai târziu, în Tunisia, unde ultimele forțe germano-italiene s-au predat la 12 mai 1943.

Între 10 iulie și 17 august 1943, Armata 7 americană (general George Patton) și Armata 8 britanică (Montgomery) au eliberat Sicilia. Apoi forțele aliate au făcut un „salt”, la 3 septembrie 1943, în Calabria, iar la 9 septembrie au debarcat la Salerno. La 1 ianuarie 1944, Montgomery îl vizita, în Maroc, pe premierul Churchill, aflat acolo în convales-

cență. Curînd după aceea, Armata 8 căpăta un nou comandant, în timp ce Montgomery, luîndu-și un vibrant bun rămas de la oamenii săi, trecea la conducerea Grupului britanic de armate 21, care se pregătea, în Anglia, pentru operația „Overlord”.

Din Normandia la Marea Baltică, a fost ultima etapă parcursă de trupele conduse de Montgomery, sub comanda generală a lui Eisenhower, din iunie 1944 și pînă în mai 1945. La 4 mai 1945, Montgomery primea la Lüneburg capitularea fără condiții a trupelor naziste din Nordul Germaniei, Olanda și Danemarca.

Montgomery a trecut și prin clipe amare în cariera sa. Între altele, majoritatea istoricilor

Ostași britanici asaltează o poziție inamică

militari consideră că el a conceput defectuos operația de la Arnhem (Olanda), desfășurată între 17 și 26 septembrie 1944, în care a pierit floarea forței de șoc aeropurtate a corpului expediționar aliat¹. Montgomery nu a acceptat verdictul istoriografilor, scriînd că „bătălia de la Arnhem a fost un succes în proporție de 90%”. Adevărul este că acțiunea a eșuat, ducînd la moarte numeroși ostași și ofițeri englezi, americani, canadieni și polo-

nezi, precum și patrioți din rezistența olandeză (peste o treime din efectivele aliate angajate).

În ciuda unor astfel de episoade, nimeni nu-i contestă feldmareșalului meritele de strateg și tactician. În plus, Montgomery și-a dovedit nu arareori luciditatea politică. Într-o carte de profunde reflecții, Călea spre conducere, apărută în 1961, feldmareșalul britanic Montgomery observa: „Bătăliile se câștigă mai înțil în inimile oamenilor”. Și tot acolo trăgea concluzia: „Trebuie să găsim calea pentru ca statele cu ideologii și cu sisteme sociale diferite să poată trăi laolaltă în pace, fără să se amestece unele în viața altora”.

Publicăm în continuare fragmente din amintirile feldmareșalului Montgomery, apărute la Londra în 1973 sub titlul *El Alamein to the River Sangro. Normandy to the Baltic (De la El Alamein la riul Sangro. Din Normandia la Marea Baltică)*.

Extrasele inserate se referă la ofensiva generală a armatelor aliate, pornită din capul de pod din Nordul Normandiei, la sfîrșitul lui iulie 1944. După debarcarea din 6 iunie, forțele anglo-americane au lărgit, treptat, capul de pod care în a doua jumătate a lunii iulie atinsese 100 km lățime și 50 km adîncime. La 25 iulie, trupele engleze și canadiene au primit misiunea să lichideze gruparea hitleristă din împrejurimile orașului Caen și să continue ofensiva spre Sena. Forțele americane trebuiau să execute lovitura principală de la Sud de Saint Lô, pentru a ocupa Peninsula Bretagne și principalele sale porturi. În etapa următoare, comandamentul aliat hotărîse să-și dirijeze forțele spre Nord-Est și, acționînd pe direcția Le Mans-Alençon, să zdrobească trupele dușmane și să atingă Sena. Coordona-re acțiunilor de luptă ale trupelor aliate, împărțite în Grupul 12 armate, condus de generalul american O. Bradley, și Grupul 21 armate, condus de Montgomery, a fost efectuată de feldmareșalul britanic. Bătălia hotărîtoare s-a dat în zona Mortain-Falaise și s-a soldat cu zdrobirea trupelor hitleriste.

Titlul, subtitlurile și explicațiile din parantezele drepte aparțin redacției Magazin istoric.

Odată cu lichidarea treptată a grupării încercuite la Mortain-Falaise și consolidarea armatelor aliate pe Sena a devenit clară amploarea înfrîngerii zdrobitoare suferite de trupele germane în Normandia.

Pierderile inamicului în efective ajungeau la aproape jumătate de milion de oameni; în mîinile noastre se aflau 210 000 prizonieri, iar numărul morților și răniților se cifra la circa 240 000. Pierderile în tehnică de luptă erau de asemenea serioase; se a capturat sau distrus circa 3 500 tunuri și 1 500 tancuri, împreună cu o mare cantitate de mijloace de transport auto și hipo, precum și echipament de toate felurile. Am scos din luptă sau am pricinuit pierderi grele la 43 divizii inamice, fără a mai socoti unitățile izolate în porturile bretone și în insulele normande. Dintre comandanții de armată, corp sau divizie, 20 au fost uciși sau capturați și doi au fost răniți. Comandantul suprem al forțelor care luptau împotriva noastră a fost schimbat de două ori.

¹ Magazin istoric, nr. 1/1975.

Bătălia din Normandia s-a desfășurat în deplină conformitate cu planul conceput înainte debarcării, în ciuda unor dificultăți inevitabile și a unor insuccese de importanță limitată, pe care le-au depășit în cursul luptelor, până la dobândirea, în ultimă instanță, a unei victorii covârșitoare. Proportțiile succesului nostru s-au dovedit, până la urmă, datorită strategiei defectuoase a inamicului, mult mai mari decât am putut prevedea. Intervenția personală a lui Hitler în conducerea bătăliei ne-a creat neașteptate avantaje pe care n-am ezitat să le folosim. El a refuzat să recurgă la singura soluție rațională din punct de vedere militar, aflată încă la îndemina germanilor la sfârșitul lunii iulie: inițierea unei retrageri către bariera naturală reprezentată de Sena, părăsind Nord-Vestul Franței. În schimb, Hitler a luat decizia să dea o bătălie hotărâtoare între Sena și Loara, comițând astfel o primă eroare fatală pentru întreaga desfășurare a campaniei. Rezultatul a fost că Aliații au provocat inamicului pierderi considerabile în efective și tehnică de luptă, câștigând o victorie care însemna sfârșitul dominației germane în Franța.

Stabilind drept obiectiv o străpungere din capul de pod către flancul vestic, am decis ca premisa imobilizarea principalelor forțe inamice pe flancul estic.

Am obținut acest rezultat prin păstrarea permanentă a inițiativei și prin lupte îndrăgite, care ne-au permis să extindem înaintarea noastră spre Vest și să măcinăm forțele inamice pe întregul front al ofensivei aliate. Am opus o rezistență fermă și echilibrată [în partea de Est a frontului] până în momentul când am putut trece la desăvârșirea ruperii și dezvoltarea succesului [pe direcția Vest]. În tot acest timp, inamicul a fost silit să-și consume rezervele picătură cu picătură, pentru a cîrpi cordonul cu ajutorul căruia încerca să ne izoleze în tufărișul normand. Am menținut în permanență amenințarea unui atac spre Pas de Calais, imobilizând astfel forțe foarte importante ale dușmanului. Totodată, rezervele germane trimise spre Normandia au trebuit să treacă printre „ochiurile” unei puternice acțiuni a forțelor aeriene aliate, să recurgă la rute ocolite și nesigure, urmare a operațiunii de bombardare a șoselelor și căilor ferate din Europa Apuseană, care afecta în mod special trecerile peste Fluviile Sena și Loara.

Z + 90 = 75

Pregătirea trecerii la ofensivă [pe întregul front] a suferit întârzieri considerabile. Unul din motivele principale a fost starea vremii, condițiile atmosferice defavorabile. Nu a putut fi respectat graficul activităților în sectorul de debarcare, sosirea trupelor și a materialelor nu s-a făcut la timpul prevăzut, acțiunea forțelor aeriene a întârziat, de asemenea, dificultăți meteorologice. Calitatea superioară a diviziilor din rezerva inamicului, imbinată cu natura terenului, ideală pentru defensivă, au reprezentat un alt factor de dificultate. Trebuie să mai amintim că, la

începutul lunii iulie, diviziile aliate debarcate în primul și al doilea eșalon resimțeau acut oboseala. Cu toate acestea, nu exista posibilitatea de a le înlocui. Ne-am lovit și de alte greutăți. Astfel, lărgirea capului de pod la Sud-Est de Caen s-a dovedit o sarcină anevoioasă. Încă de la alcătuirea planului acțiunii, reprezentanții forțelor aeriene au insistat să avansăm cât mai rapid, pentru a pune stăpînire pe terenuri potrivite de aterizare. M-am angajat să îndeplinesc această cerință îndată ce condițiile o vor permite. Pînă la urmă s-a dovedit că satisfacerea pretenției menționate implica modificarea întregii strategii a bătăliei. Nu eram însă în măsură să fac acest lucru. Forțele aeriene aliate izbutiseră să-și asigure o mare superioritate în spațiul de zbor al capului de pod, furnizîndu-ne un sprijin excelent. Trebuie să reamintesc că reușita planului nostru cerea atragerea rezervelor inamicului către flancul nostru stîng [de Est]. Această manevră a fost realizată atît de consecvent încît, cu toate eforturile, nu mai puteam, în același timp, să avansăm rapid tocmai în sectorul considerat acum de inamic drept cel mai vital.

Este adevărat că, la un moment dat, după ce am pus stăpînire pe capul de pod au început să apară critici în presă, pe ambele tărîmuri ale Atlanticului. Se vorbea despre „primejdia unui impas în Normandia”. Unii considerau că înaintăm prea încet și prevesteau un eșec al operațiilor noastre de desăvîrșire a ruperii și de dezvoltare a ofensivei din capul de pod. A existat, realmente, o fază în care mersul operațiilor a fost mai lent decît am fi dorit. Cu toate acestea am reușit să traversăm Sena la 75 zile după debarcare, deși termenul pe care îl calculasem inițial era de 90 zile ($Z^1 + 90$).

Cînd am trecut, în sfîrșit, la înaintarea în adîncime, desfășurarea a fost irezistibilă. Inițial, intenția mea era să-l împing pe inamic spre Sena, blocînd între timp, cu toată viteza posibilă, căile sale de retragere spre Paris și Orléans. Nu puseseam însă la socoteală faptul că Hitler o va face pe generalul... Cînd mi-am dat seama că germanii încercau să se retragă concentrîndu-se în direcția Avranches, am ordonat o manevră de încercuire prin Falaise și Argentan.

N-a fost prea ușor să blocăm coridorul Falaise-Argentan și o parte din trupele dușmane au reușit să scape. Germanii au opus o rezistență disperată atunci cînd și-au dat seama că acest „gît de pungă” era vital pentru retragerea lor. Manevra Aliaților a fost îngreunată și de numărul relativ redus al căilor de acces, astfel încît am fost siliți să ne deplasăm de-a curmezîșul principalelor axe rutiere. Traficul era supraîncărcat și dificultățile s-au agravat, atunci cînd, retrăgîndu-se, inamicul a abandonat în dezordine — peste tot — o mare cantitate de mijloace de transport și de echipament.

După închiderea încercuirii de la Mortain-Falaise s-a pus problema dizlocării cit mai grabnice a armatelor britanice și canadiene

¹Ziua Z — data debarcării anglo-americane în Normandia (6 iunie 1944).

pe pozițiile de pe Sena. Aceasta s-a dovedit o sarcină mult mai anevoioasă decât părea la prima vedere. A fost necesară reorientarea direcțiilor de mișcare a unităților care fuseseră îndreptate concentric spre zona Falaise. Marșul acestor formațiuni spre Est și Nord-Est, către Sena, a implicat inevitabila congestionare și blocare a unor drumuri avariate, minate și presărate cu vehicule părăsite în retragere de inamic. Totodată, înaintarea noastră se lovea de rezistența unor unități germane care nu fuseseră antrenate în încercuire și care își mențineau capacitatea de a se retrage prin lupte.

Aviația aliată și-a asigurat o deplină suprafață în spațiul aerian al bătăliei în așa fel încât, în cele din urmă, inamicul s-a găsit în situația de a fi, practic, imobilizat în tot timpul zilei. Acțiunea aviației, în special deasupra Senei și Loarei, a izolat zona de bătălie din Normandia și a stinjenit în mare măsură eforturile dușmanului de a aduce întăriri în oameni și materiale. Rezultatele ofensivei aviației de bombardament strategic s-au făcut, de asemenea, simțite în decursul bătăliei. Lipsa de carburanți a redus mobilitatea inamicului și a creat dificultăți suplimentare înaltului comandament german. Trebuie menționat că, în afara rolului îndeplinit de forțele aeriene tactice, care au sprijinit direct operațiile trupelor de uscat, bombardierele grele au intervenit și ele în zona cîmpului de luptă cu rezultate zdrobitoare.

Principalele probleme tehnico-materiale și administrative ale bătăliei din Normandia au izvorât din situația meteorologică nefavorabilă, care a făcut ca tonajul materialelor debarcate pe litoral să fie cu 25 la sută inferior celui planificat. Instalațiile principale de întreținere tehnică și reparații nu au putut fi aduse rapid de pe plaje în zonele corespunzătoare ale capului de pod. S-a adăugat, ca element de dificultate, supraaglomerarea traficului pe teritoriul capului de pod. La toate aceste greutăți s-a adăugat trecerea bruscă de la operații intensive pe distanțe relativ mici la bătălii rapide de manevră, extinse pînă la Sena și dincolo de ea.

Un vehicul la 4 secunde

Inițial, armatele au fost aprovizionate din depozitele improvizate pe plaje. Dar, în interval de 50 zile, a fost organizată o vastă și complexă zonă de asigurare a serviciilor, care a intrat în acțiune în spatele frontului. Dezvoltarea acestei activități poate fi ilustrată prin următoarea comparație: în sectorul britanic, în ziua debarcării au fost aduse 8 900 vehicule și 1 900 tone de material; la cincizeci de zile după debarcare, zona de asigurare a serviciilor manipula, pe teritoriul capului de pod, 153 000 vehicule, 639 000 tone de material și 68 000 tone produse petroliere pentru operațiile la care participau 631 000 oameni.

Asigurarea tehnico-materială a avut de suferit din cauză că nu dispuneam de suficiente ambarcațiuni corespunzătoare. Locuri-

Montgomery și cei doi cîini ai săi, Hitler și Rommel

le de ancorare — cu excepția celor pentru navele de pescaj mic — se aflau la o oarecare distanță de țărm. Dificultățile de transport naval s-au accentuat în condițiile de furtună pe mare, cînd ambarcațiunile speciale de tip „Rinocer” s-au dovedit ineficiente.

Furtuna din 19-22 iunie a provocat o foarte gravă dezorganizare a graficului serviciilor noastre de pe plaje. Aproximativ opt sute de ambarcațiuni de toate tipurile au fost avariate sau au eșuat, iar „porturile artificiale” cunoscute sub numele de *Mulberry* (Dud), care serveau ca locuri de ancorare, au fost de asemenea greu afectate. Descărcarea a trebuit să fie întreruptă — cu excepția unor operații foarte limitate — la adăpostul digurilor spărgătoare de valuri botezate *Gooseberry* (Agrisă), instalate tot cu prilejul debarcării. Pierderile cauzate de furtună au însemnat pentru noi neprimirea la timp a circa 20 000 vehicule și 140 000 tone de provizii.

„Portul artificial” din zona de debarcare *Omaha* a fost atît de grav avariat încît a trebuit să fie abandonat. Rolul său a fost preluat, cu multă operativitate, de un alt „port artificial” instalat la Arromanches.

Aglomerarea transporturilor în spațiul limitat al capului de pod a fost imensă. La unui din punctele de control, se înregistra trecerea zilnică a 18 836 vehicule, într-un ritm de 785 vehicule pe oră sau de unul la fiecare 4 secunde. Întreținerea drumurilor, îndrumarea traficului, construirea de ramificații pentru transport au devenit preocupări de prim plan.

Fluxul transporturilor de muniții s-a simțit la rîndul său ca urmare a greutăților întimpinate la descărcarea navelor. Această

(Continuare în p. 42)

DE LA REZISTENȚĂ LA VICTORIA FINALĂ

În timp ce Philippe Pétain, mareșal al Franței, șeful ultimului guvern al celei de-a III-a republici, anunța la radio concedătenilor săi că solicită armistițiul Germaniei hitleriste („... m-am adresat în această noapte, de 17 iunie 1940, inamicului, spre a-l întreba dacă este gata să căutăm împreună, ca între soldați, mijloacele de a pune capăt ostilităților...“), cel mai proaspăt general al armatei franceze (numit la 11 mai), în vîrstă de 50 ani, sosea pe neașteptate, incognito, pe un aeroport militar londonez.

A doua zi, 18 iunie 1940, lumea întreagă avea să-l cunoască numele, după ce de la microfoanele posturilor de radio britanice (BBC) se adresase bărbaților și femeilor din Franța, spunindu-le, în cea mai teribilă clipă a patriei lor, că „nimic nu este pierdut pentru Franța“.

„Eu, generalul de Gaulle¹, aflat în prezent la Londra, invit pe ofițerii și soldații francezi cu arme sau fără arme, care se găsesc pe teritoriul britanic sau care se vor afla aici, invit pe inginerii și muncitorii specializați din industriile de armament, care se găsesc pe teritoriul britanic sau care se vor afla aici, să se pună în legătură cu mine. Orice s-ar întîmpla, flacăra Rezistenței franceze nu trebuie să se stingă și nu se va stinge. Mîine, ca și astăzi, vă voi vorbi de la Radio Londra“.

La 19 iunie, presa franceză publica următorul comunicat al Ministerului de Interne

¹ Despre viața și moartea generalului de Gaulle, revista noastră a scris în numerele 4, 9/1967, 1, 4/1968, 1/1971, 2, 3/1973, 10/1979.

petainist: „Generalul de Gaulle, care a luat cuvîntul la Radio Londra, nu face parte din guvern și nu are nici o calitate pentru a face comunicări publicului. El a fost rechemat de la Londra, primind ordinul de a reveni în Franța și de a se pune la dispoziția șefilor săi. Declarațiile sale trebuie privite ca neavenite“. Istoria le-a privit însă altfel, ca începutul epocii Rezistenței antifasciste a poporului francez. Timp de patru ani, această Rezistență a demonstrat omenirii că „nimic nu este pierdut pentru Franța“. Și-au unit

22 noiembrie 1944: trupele franceze pătrund în Strasbourg

lupta, în acel imens cortegiu al armatei din umbră, partizani ai generalului de Gaulle și socialiști, comuniști și catolici, soldați aflați în Anglia și ofițeri din Africa de Nord, intelectuali și țărani, proletari și burghezi, toți cel pentru care libertatea patriei devenise primul țel al vieții. Mulți, foarte mulți și-au sacrificat viața în slujba acestui țel. După 18 iunie 1940, generalul de Gaulle s-a aflat în toată această perioadă în fruntea a ceea ce s-a numit Franța Liberă.

Între cei mai apropiați și apreciați colaboratori ai generalului de Gaulle, pe care am avut onoarea de a-i cunoaște, André Malraux ocupa un loc aparte, ceea ce se exprima în însuși faptul că la toate reuniunile guvernului, ca și la primirile oficiale din perioada celei

de-a V-a republici,¹ el se așeza imediat după președinte și primul ministru. În zilele vizitei președintelui de Gaulle în România, pentru al cărui popor și conducător nutrea o stimă deosebită, în mai 1968, André Malraux îmi citea o pagină din antememorile sale, în care surprindea cu o profundă exactitate una din trăsăturile personalității lui de Gaulle, care s-a evidențiat în timpul războiului. „După hotărîrea sa de la 18 iunie, speranța a păstrat pentru general un accent tragic. S-ar putea ca Franța să i se fi părut odinioară generalului un fel de «prînșă din poveste». Eu sînt totuși convins că el se considera mai puțin legat de Franța de la Austerlitz decît de Franța agonizîndă din 1940, de Franța somnambulă, căreia avea să-i regăsească mine unitatea. A căutat întotdeauna să aibă timpul de partea sa sau mai degrabă să fie el aliatul timpului, în măsura în care timpul putea contribui la succesul proiectelor sale — și aceasta mai puțin ca militar, cît mai degrabă ca un agricultor. De aici certitudinea că o hotărîre nu trebuie să fie aminată. De Gaulle era convins că decizia istorică este inseparabilă de momentul în care ea a fost adoptată. Un dialog cu generalul Juin exprimă o asemenea concepție.

— Dacă ați fi așteptat, îi spunea acesta, am fi dispus de șanse mai bune.

— Da, i-a răspuns de Gaulle. Noi, da. Dar nu Franța. Viitorul ține prea mult“.

Malraux îmi amintea că generalul de Gaulle îi citase odinioară un proverb arab, a cărui semnificație explică neclintirea cu care a condus Rezistența pînă la victoria finală: „Dacă dușmanul te lîghește, așează-te în fața porții tale; îi vei vedea trecînd cadavru!“.

Mai întîi la Londra, apoi în Africa de Nord, din nou în Anglia și, după debarcarea de la 6 iunie 1944, pe solul natal, generalul de Gaulle a preluat dificila misiune de reconstituire a armatei franceze: de la primele formațiuni, reorganizate și trecute în revistă la Londra, la 14 iulie 1940, de la cele care, în Camerun, tot în vara lui 1940, intrau în luptă, ca divizia Leclerc, pînă la marile unități franceze care au participat la debarcarea în Normandia, la eliberarea Parisului și a celei mai mari părți din teritoriul național, pînă la înfrîngerea Wehrmachtului în inima Germaniei.

Pentru a reconstitui acest lung și atît de dureros drum al victoriei, început acum patru decenii, apelez la înseși cuvintele lui de Gaulle: „Războiul a început extrem de prost. Trebuie deci ca el să continue. Există pentru aceasta destul spațiu în lumea întreagă. Dacă trăiesc, mă voi bate, acolo unde va trebui, atît timp cît va trebui, pînă cînd dușmanul

¹ De aproape un deceniu, Institutul Charles de Gaulle din Strasbourg și-a consacrat cercetările valorificării operei celui care, ca șef al Franței Libere și al Guvernului provizoriu de după război, ca inițiator și președinte al celei de-a V-a Republici, și-a asigurat dreptul de a fi înscris în istoria țării sale, în Panteonul națiunii franceze. Recent, institutul a publicat lucrarea *Les conditions de l'indépendance nationale dans le monde moderne*, în care figurează comunicările dr. N. Fotino, *Principiul independenței naționale și politica externă a României*, și colonelului dr. Traian Grozea, *Considerații privind apărarea patriei de către întregul popor al României*.

va fi învins și spălată rușinea națională" (12 mai 1940). „Ce urmărim? Mai întâi să luptăm pentru a contribui la înfrângerea dușmanului. Noi înțelegem că a-l învinge nu înseamnă pur și simplu a-l alunga de pe teritoriul nostru, ci a nimici cu totul Germania nazistă. Și această victorie, o asemenea victorie sigură, noi, armata francezilor liberi, dorim să fie, pe cât cu putință, o victorie franceză" (29 noiembrie 1940). „În plin dezastru am fost investit, la rîndul meu, cu acea autoritate supremă, mai întâi de către francezii care nu renunșaseră să lupte, apoi, pe măsura desfășurării evenimentelor, de către întregul popor și, în fine, după ce am biruit numeroase dificultăți și obstacole, de către toate guvernele lumii. Datorită acestei autorități supreme, am putut conduce țara la salvarea sa. La ieșirea din prăpastie, am văzut astfel Fran-

ța renăscînd într-adevăr ca un stat independent și victorios, stăpînă pe teritoriul său și primind, împreună cu Rusia, America și Anglia, capitularea Reichului" (mai 1958).

Momentelor care au dus la capitularea Germaniei hitleriste generalul de Gaulle — de la a cărui moarte se vor împlini în luna noiembrie zece ani — le-a consacrat cîteva pagini în memoriile sale de război (din care un prim volum a apărut acum cîțiva ani la Editura Politică), pagini pe care revista noastră le publică acum¹, cînd se împlinesc 35 ani de la istorica victorie a popoarelor asupra fascismului și cînd națiunile lumii cer, mai mult ca oricînd, să se țină seama de lecțiile istoriei și să se facă totul pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a păcii și colaborării în lume.

P.C.

Cursa pentru Stuttgart

CHARLES DE GAULLE

Deși urmăresc cu toată atenția evoluția evenimentelor de pe Atlantic, din Alpi și din Indochina, mai mult ca orice mă obsedează ceea ce se petrece în Germania. Într-adevăr, soarta acolo se hotărăște. Și, apoi, operațiile diferitelor armate aliate pe pămîntul german, obiectivele lor, direcțiile în care se îndreaptă, limitele sectoarelor lor creează treptat situații de fapt împlinite, care, practic, vor influența ceea ce va urma armistițiului. Este sarcina mea să acționez în așa fel încît partea armatei franceze, dimensiunea relativă a succeselor ei, întinderea teritoriului pe care va fi izbutit să-l cucerească să fie îndeajuns de ample pentru ca Franța să se afirme în dezbaterile și deciziile care vor veni după ostilități. Ca nimeni să nu rămînă în necunoștință de cauză, proclam toate acestea la 2 aprilie [1945].

Or, în concepția comandamentului aliat, evident orientată de Washington, forțele americane sînt acelea care trebuie să ia în seama lor aproape totalitatea acțiunii în această ultimă fază a luptelor. Ordinele marelui cartier încredințează numai americanilor sarcina de a ocupa regiunea Ruhr, regiune importantă între toate, de a continua apoi să înainteze, pe de o parte spre Elba, pe de altă parte spre Dunăre, pentru a cuprinde întregul trup al Germaniei, în sfîrșit de a lua contact, în apropiere de Berlin, de Praga și de Viena, cu trupele sovietice. Britanicii vor fi lăsați să se consacre coastei Mării Nordului.

Cît despre francezi, s-a încercat mai întâi să fie fixați pe malul stîng al Rinului. Cum între timp au găsit totuși mijlocul de a trece fluviul, se va căuta ca ei să se depărteze cît mai puțin de malul lui.

În timp ce grupul de armate al generalului [american] Bradley încercuiește în bazinul Ruhr forțele germane ale feldmaresalului Model și le obligă să capituleze, apoi trece Fluviul Weser, în inima Reichului, cel al generalului [american] Devers înaintează la Sud de riul Main. Dar Devers, în loc să se îndrepte și el spre Est, tinde mereu să se deplaseze spre Sud. Dacă francezii lasă lucrurile să meargă astfel mai departe, această deviere va avea drept consecință că armata [generalului american] Patch va fi împinsă peste armata [generalului francez] de Lattre, blocînd-o foarte aproape de Rin și limitînd la cîteva fișii din regiunea Baden teritoriul german ocupat de noi. În cazul de față, operațiunile militare au o înfrîurire directă asupra domeniului politic. De aceea am și precizat lui de Lattre, încă înainte ca trupele lui să fi început trecerea Rinului, că acțiunea armatei pe care o comandă trebuie să slujească interesul național. Am convenit, că în orice caz, Armata I [franceză] va trebui să ocupe Stuttgartul. Într-adevăr, capitala Württembergului va fi pentru trupele noastre poarta deschisă către Dunăre, Bavaria, Austria. În plus, a o avea în posesia noastră va constitui un gaj important spre țelurile noastre cu privire la zona de ocupație franceză.

¹ Titlul, subtitlurile și textele din parantezele drepte aparțin redacției Magazin Istoric.

26 august 1944: intrarea triumfală în Parisul eliberat

Dar inamicul ne dă de furcă. Armata 19 germană ține piept cu energie în masivul Pădurea Neagră. Către această aspră regiune, și nu spre Stuttgart, se îndreaptă efortul forțelor franceze în cursul primelor două săptămâni din aprilie. Dar înainte de a trece riul Neckar și de a goni spre Dunăre, de Lattre consideră că trebuie să-și regroupeze armata în Pădurea Neagră și să curețe de germani această fortăreață naturală. Dar Stuttgartul rămîne în mîinile inamicului. Acum e urgent să pună mîna pe acest oraș. La 15 aprilie îi aduc din nou la cunoștință comandantului Armatei 1 că guvernul [de la Paris] așteaptă ca ea să ocupe Stuttgartul.

A doua zi, generalul Devers adresează grupului său de armate niște „instrucțiuni” în sens contrar. Armata 7 americană, pînă atunci angajată mai la Nord, urmează să ocupe Stuttgartul, apoi urcînd pe cursul Neckarului, să atingă frontiera elvețiană în apropiere de Schaffhausen. Francezii se vor mîrgini să curețe Pădurea Neagră și se vor afla astfel izolați de toate drumurile care ar putea să-i ducă mai la Est. „Trebuie să vă pun în gardă împotriva unei înaintări premature a Armatei 1 franceze”, scrie Devers lui de Lattre.

Acesta din urmă își dă seama că e necesar să schimbe direcția și dă dispoziții în acest sens Corpului 2. La 20 aprilie, tancurile franceze pătrund în Stuttgart, oraș mare, unde 600 000 locuitori așteaptă în tăcere în mijlo-

cul ruinelor. În timp ce această parte a armatei mărsăluiește rapid spre Est, o alta înaintează drept spre Sud.

Într-adevăr, în timp ce ocupă pe Neckar și pe Dunăre obiectivele pe care i le-am indicat, generalul de Lattre nu vrea să lase în urma lui forțe inamice încă primejdioase. În alte timpuri, scindarea alor noștri în scopul de a acționa pe două axe diferite, unii către Est, alții către Sud, ar fi comportat mari riscuri. Dar inamicul a ajuns la un asemenea grad de dezorganizare, încît orice se întreprinde împotriva lui se rezolvă cu bine. Raportul pe care [de Lattre] mi-l adresează la 21 aprilie este un buletin de victorie. El scrie: „Succes deplin al operațiilor întreprinse de cincisprezece zile în Württemberg, în Pădurea Neagră și în regiunea Baden. Dunărea a fost trecută pe mai mult de 60 kilometri în aval de Donausingen. Am intrat în Stuttgart prin Sud, încheind încercuirea unor forțe inamice importante. În Cîmpia Baden, [localitățile] Alt-Breisach și Freiburg au căzut în mîinile noastre. Încercuirea Pădurii Negre s-a încheiat”.

Totuși Armata 1 nu reușește decît o săptămînă mai tîrziu să termine cu Armata 19 germană. La capătul lunii aprilie, trupele franceze nu mai întîmpină rezistență organizată. De cînd au trecut Rinul, 110 000 prizonieri au căzut în mîinile lor. Pînă la sfîrșitul ostilităților, în fiecare zi alte mii li se vor preda.

Naufragiul Germaniei naziste

Dar în cadrul coaliției, trandafirii gloriei nu pot fi fără spini. După cum ne și așteptăm, comandamentul interaliat se opune prezenței trupelor noastre la Stuttgart. La 28 aprilie, generalul Devers amintește Armatei 1 că orașul nu se află în zona ei și că acest centru de comunicații este necesar Armatei 7 americane. La 24 aprilie, Devers ordonă formal lui de Lattre să-l evacueze. De Lattre îmi raportează și eu îi comunic că nu s-a schimbat nimic din ceea ce am hotărât. „Vă dau dispoziția de a menține o garnizoană franceză la Stuttgart, precizează telegrama mea, și de a constitui acolo, de îndată, o administrație militară... La eventuale observații ale americanilor, veți răspunde că ordinea guvernului dv. sint de a păstra și de a administra teritoriile cucerite de trupele dv. pînă ce zona de ocupație franceză va fi fost fixată prin acord de guvernele interesate”. De Lattre răspunde deci lui Devers că problema îi depășește pe amîndoi, căci este de competența guvernelor. Fără să se opună treierii prin Stuttgart a coloanelor și convoaielor aliate, el menține în oraș garnizoana pe care a instalat-o, cu generalul Chevillon ca guvernator militar.

Controversa trece atunci la un nivel mai înalt, pierzînd însă din ascuțime. Generalul Eisenhower îmi adresează la 28 aprilie o scrisoare resemnată. Fără îndoială, intervenind din rațiuni politice în indicațiile cu caracter strategic, guvernul meu violează, după părerea lui, acordurile încheiate cu privire la reînarmarea forțelor franceze. Totuși admite că „nu are, în ceea ce îl privește, nimic altceva de făcut decît să accepte situația. Deoarece respinge ideea de a suspenda aprovizionarea Armatei 1 franceze de către serviciile lui și, personal, nu vrea să facă nimic care ar putea altera spiritul exemplar de cooperare în luptă al forțelor franceze și americane”.

Bravo! Răspund amabil comandantului suprem că „dificultatea de care ne-am lovit acum provine dintr-o situație de care nu este deloc răspunzător și care constă în lipsa unei

înțelegeri între guvernele american și britanic pe de o parte, și guvernul francez pe de altă parte, în ceea ce privește politica de război în general și ocuparea teritoriilor germane în special”. La 2 mai, Eisenhower îmi scrie „că înțelege poziția mea și este bucuros să constate că, la rîndul meu, o înțeleg pe a lui”. Primesc din partea președintelui Truman — la Casa Albă de trei săptămîni [după moartea lui Roosevelt] — un mesaj plin de iritare și îi comunic că „problemele care interesează Franța atît de îndeaproape, ca ocuparea teritoriului german, trebuie discutate cu ea, ceea ce, din nefericire, nu a fost cazul”. Franzezii rămîn la Stuttgart.

La sfîrșitul lui aprilie, Bradley ajunge la Elba și stabilește în regiunea Torgau contactul cu trupele [mareșalului sovietic] Jukov, care desăvîrșesc cucerirea Berlinului. La Nord, Montgomery ocupă Hamburgul, apoi, la începutul lui mai, Kiel și Lübeck. În imediata apropiere a [mareșalului sovietic] Rokossovski, pe teatrul de război din Prusia. Au pierdut astfel legătura cu Reichul forțele germane de ocupație din Danemarca, ca și cele care, sub ordinele lui Blaskowitz, s-au menținut în Olanda. La Sud, trei armate aliate înaintează spre fortăreața Alpilor bavarezi și austriaci, unde inamicul ar putea ține piept: Patton pătrunde în Cehoslovacia, unde ocupă Plzen, iar în Austria ajunge la Linz, foarte aproape de rușii [mareșalului sovietic] Tolbuhin, care au cucerit și au depășit Viena; Patch pune mina pe München și înaintează pînă la Innsbruck; de Lattre aruncă asupra Tirolului unitățile lui blindate și diviziile lui marocane. În Vorarlberg, avangărzile franceze întîlnesc Armata 24 germană, nouă în ordinea de luptă, dar alcătuită dintr-o sumedenie de rămășițe și al căru șef, generalul Schmidt, se predă imediat. La 6 mai drapelul francez flutură deasupra trecătorii Arlberg. Între timp, divizia Leclerc, revenită în grabă din Vest și pusă din nou în fruntea armatei lui Patch, a ajuns la Berchtesgaden.

În românește de
Florica ȘELMARU

PLANSELE NOASTRE

① Un valoros exemplar de arhitectură al Renașterii tîrzii construit pe Însula Hvar (R.S.F. Iugoslavia). În dreapta sus, inițială dintr-un manuscris medieval croat (Prilej pentru o puternică afirmare a istoriografiei românești, p. 33)

②③ Din suita de portrete ale voievozilor din Țara Românească și Moldova realizată de pictorul Constantin Petrache din București: Mircea cel Bătrîn, Roman I, Ștefan I, Alexandru cel Bun, Mihail I, Dan II, Radu II Praznaglava, Alexandru Aldea (Țările române în lumea europeană a veacului XIV, p. 53)

④ Piese dintr-un tezaur găsit pe teritoriul țării noastre, la Apahida, județul Cluj (Prilej pentru o puternică afirmare a istoriografiei românești, p. 33)

Mircea cel Bătrîn

Roman I

Mihail I

Ștefan II

Ștefan I

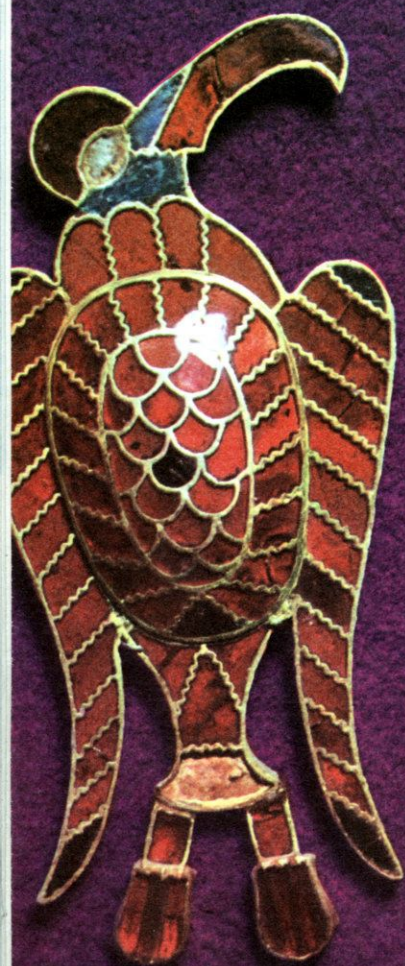
Alexandru cel Bun

Radu II Praznaglava

Alexandru Aldea

Convorbire cu
MIHNEA GHEORGHIU,
președintele

Academiei de Științe Sociale și Politice

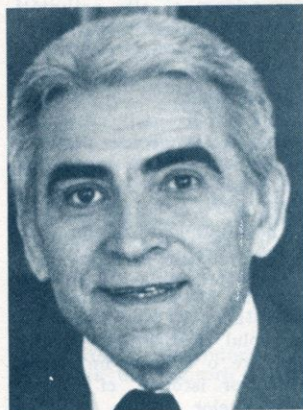
Moment de seamă în activitatea istoricilor din lumea întreagă, prilej de largă dezbateră și de contacte științifice multilaterale, cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice ce va avea loc la București se anunță ca un eveniment remarcabil pentru istoriografia mondială. O asemenea reuniune științifică necesită, desigur, o pregătire atentă și competentă, care trebuie să cuprindă așteptările științifice cit și pe cele de organizare. Pentru a ține la curent, în continuare, cititorii Magazinului istoric despre această vastă activitate, l-am solicitat pe prof. dr. doc. Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice.

În calitate de președinte al Comitetului român de organizare a importantei reuniuni din capitala românească, spuneți-ne ce reprezintă, după părerea dv., în ansamblul și dezvoltarea științelor istorice, al XV-lea Congres internațional de la București?

— Congresele mondiale de științe istorice reprezintă prilejuri adecvate de întâlnire a istoricilor din întreaga lume, prilejuri de utile confruntări de opinii și sint considerate, pe drept cuvânt, cele mai însemnate manifestări științifice din domeniul istoriografiei.

De la începutul acestui secol s-au organizat mai multe congrese internaționale de științe istorice. Întrerupte de cel deal doilea război mondial, ele au fost reluate ulterior prin Congresul care s-a ținut la Roma în 1955. Având loc din cinci în cinci ani, congresele următoare s-au desfășurat la Stockholm (1960), Viena (1965), Moscova (1970), iar ultimul la San Francisco (1975).

¹ Magazin istoric, nr. 12/1977, 10/1978, 4,6/1979.

**Prilej pentru
o puternică
afirmare
a istoriografiei
românești**

Ajungând la a XV-a ediție a sa și fiind în seama de tematica deosebit de variată, Congresul de la București va reprezenta, nefindoielnic, cea mai de seamă reuniune științifică mondială de acest fel desfășurată până în prezent, atât în privința numărului de țări participante și al istoricilor care vor fi prezenți la București, cât și prin temele puse în dezbateră.

Ce ne puteți spune despre tematica principală a acestui Congres și cum se vor desfășura dezbaterile?

— Programul științific al viitoarei manifestări, stabilit încă din 1977 de către Comitetul internațional de științe istorice, cuprinde multiple teme de mare actualitate, dintre care menționăm: Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor; Forme ale problemelor păcii în istorie; State federative și pluraliste; Femeia în societate; Limbajul istoricului; Locul și rolul predării istoriei în cadrul învățămîntului secundar, în special în formarea omului secolului XX; Civilizații și societăți; Mutații sociale și economice în societatea medievală; Relații între continente și popoare; Idei și societăți; Relații internaționale în epoca contemporană etc. În total, vor fi supuse dezbaterii un număr de aproape 100 teme.

Congresul va lucra în cadrul a patru secții: I. Mari teme, II. Metodologie, III. Cronologie și IV. Organisme afiliate. Rapoartele de bază urmează a fi tipărite pînă la deschiderea Congresului, în cursul ședințelor putînd avea loc astfel o largă dezbateră în care participanții vor putea face completări, expuneri ale unor puncte de vedere și, eventual, critici la adresa rapoartelor, în spiritul obiectiv al științelor istorice.

În cadrul secției IV, consacrată organismelor și comisiilor internaționale, urmează să se desfășoare dezbateri pe arii tematice mai restrînse, oferindu-se astfel prilejul aprofundării — printr-o largă expunere de opinii — a problematici avizate. Există astfel de organisme (asociații, uniuni și comitete internaționale di-

verse) care vor dezbate probleme legate de istoria economică, a mișcărilor sociale, a celui de-al doilea război mondial, istoria presei, a orașelor, istoria universităților, demografia istorică etc.

În ce va consta participarea științelor istorice românești?

— Congresul oferă istoricilor români un nou și mare prilej pentru o puternică afirmare a școlii noastre istorice, a tradițiilor istorice și a valorilor materiale și spirituale pe care poporul român le-a făurit de-a lungul veacurilor, a contribuției pe care el a adus-o la patrimoniul civilizației și culturii universale, pe fundalul marilor realizări din anii construcției socialiste.

La secția *Mari teme*, părții române îi revine sarcina de prestigiu de a face prezentarea raportului general, intitulat *Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor* (acad. Emil Condurachi și dr. Răzvan Theodoreșcu), iar la secția de metodologie, corapoartele: *Locul și rolul predării istoriei, în cadrul învățământului secundar, în special în formarea omului secolului XX* (prof. dr. Șt. Ștefănescu); *Demografie, epidemie, ecologie* (acad. Șt. Pascu) și *Limbajul istoricului* (prof. dr. Aron Petric și conf. univ. Eugen Stănescu). La secția *Cronologie*, istoricii români prezintă trei rapoarte importante: *Dacii și civilizația lor* (dr. Hadrian Dai-covicu); *Iluminismul în Centrul și Nord-Estul Europei și implicațiile lui social-politice* (prof. dr. Pompiliu Ieodre și dr. Al. Dușu) și *Reformele agrare în perioada dintre cele două războaie mondiale* (prof. dr. Costin Murgescu și prof. dr. Damian Hurezeanu).

La Congres, delegația română va mai prezenta o conferință în ședința plenară de deschidere: *Geneza popoarelor romnice. Originile și continuitatea poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic* (acad. Șt. Pascu) și o alta, în ședința plenară de

închidere, *Locul poporului român în istoria universală* (dr. Virgil Cândea).

Totodată, istoricii români au de făcut comunicări la dezbaterile organizate de organisme internaționale pe marginea unor rapoarte ce vor fi susținute de alți delegați și care prezintă interes pentru țara noastră. De asemenea, reprezentanții noștri vor asigura și alte activități în desfășurarea Congresului, în calitatea de președinți, vicepreședinți sau experți la ședințele tematice ale secțiilor.

Desigur, istoricii noștri au marea șansă de a se prezenta la această impunătoare dezbateri internațională care este, în fond, și o confruntare de opinii de mare amploare, nu numai cu o zestre prețioasă, dar și cu o orientare dintre cele mai avansate. Mă gândesc la orientarea atât de solid ancorată în solul realităților istorice pe care o asigură nu numai științelor istorice, ci tuturor disciplinelor sociale gândirea social-politică română modernă, Programul Partidului Comunist Român, prin concepția sa consecvent revoluționară, materialismul dialectic și istoric. Științele noastre istorice au progresat sub auspiciile atât de binefăcătoare și atât de pasionată de domeniul istoriei a președintelui Nicolae Ceaușescu, sub al cărui înalt patronaj va avea loc și Congresul de la București. Cît de nobilă și de generoasă, cît de multiplo folositoare în acest frământat sfârșit de veac și de mileniu ne apare istoria în concepția revoluționară a președintelui României: „Rezultatele cercetărilor istorice sînt de natură să ajute omeniarea contemporană să înțeleagă mai bine legile obiective care guvernează societatea, necesitatea de a acționa în spiritul cerințelor progresului. De asemenea, istoria este chemată să sprijine, prin concluziile sale, perfec-

ționarea organizării societății de azi, relațiile dintre state și națiuni, conlucrarea pașnică dintre toate popoarele lumii”. O asemenea generoasă viziune trimite la pleiada personalităților de renume european și internațional care a onorat în ultimele trei veacuri istoriografia românească, începînd de la Dimitrie Cantemir și terminînd cu Nicolae Iorga.

Sînt încredințat că dialogul științific va găsi climatul propice pe care și-l dorește la întrunirea de la București.

Cum se anunță participarea istoricilor străini și care e stadiul pregătirilor generale?

— Se așteaptă ca la cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice din august 1980 de la București să participe un număr important de istorici, savanți de renume mondial, fapt confirmat de înscrierile preliminare de pînă acum. La București vor fi reprezentați istoricii din toate zonele geografice ale lumii. Numeroși istorici din țările Asiei, Africii și Americii Latine — care vor participa pentru prima oară la un asemenea congres — și-au anunțat deja intenția de participare. România, în calitate de țară-gază în afara participării științifice — prin rapoarte și intervenții — se pregătește să asigure, prin Comitetul național de organizare, condițiile cele mai bune pentru desfășurarea prestigioasei reuniuni internaționale. Măsurile organizatorice întreprinse pînă acum și cele avute în vedere pentru perioada următoare urmăresc să finalizeze pregătirea și amenajarea adecvată a spațiilor în care se vor desfășura lucrările Congresului, să pună la punct organizarea unor programe utile și agreabile de vizite și excursii pe trasee de interes istoric și turistic, vizite la obiectivele social-culturale și de agrement.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1979, 1/1980.

Ecouri MAGAZIN ISTORIC peste hotare

Sub titlul Descoperire în România: Rolul nou al lui Marko Kralievici, cotidianul Politika, din Belgrad, publică, la 4 ianuarie 1980, următoarele:

București. Revista română *Magazin istoric* (nr. 11/1979 — n.n.) în articolul *O alianță româno-srbă în sec. XIV*, semnat de Silviu Anuichi (doctor în istorie la Belgrad) aduce o nouă lumină asupra rolului lui Marko Kralievici și al altor cavaleri sârbi în bătălia de la Rovine din 1394.

Autorul, bazându-se pe *Cronica* lui Radu Popescu și pe opera lui Constantin Filozoful, trage concluzia că Marko Kralievici, împreună cu conducătorii militari sârbi Constantin Jegligovaț și Dragoș Deianovici, ca vasali otomani, au fost chemați în războiul [dus de Baiazid] împotriva voievodului Țării Românești, Mircea cel Bătrîn. Autorul susține că aceste căpetenii militare sârbe au trecut, în acea luptă, de partea voievodului român, întorcând armele împotriva oștilor sultanului Baiazid.

Revista reproduce portretul lui Marko Kralievici de pe fresca unei ctitorii a sale.

M.L.

Navă de război antică

Epava unei nave din flota cartagineză a fost scoasă recent din apele portului sicilian Marsala. Ea s-a scufundat în cursul bătăliei din anul 241 î.e.n., când flota romană a învins-o pe cea cartagineză.

Restaurată, după modelul unei alte ambarcațiuni, aflată la Muzeul științelor din Londra, vedeta cartagineză va fi expusă la Muzeul arheologic din Marsala, constituind, fără îndoială, un deosebit punct de atracție, ca unica navă de război antică conservată intactă.

Un „vernisaj” de acum 35 000 ani

Un grup de cercetători ai Muzeului etnografic din Acinsk a descoperit în regiunea Hakassia de Nord (R.S.F.S. Rusă) o grotă ai cărei pereți sînt împodobiți cu portrete vechi de circa 35 000 ani. Autorii, subiecți ai desenelor, reprezentați în timpul unui dans ritual, sînt strămoșii siberienilor de astăzi. Surprinzătoare este vestimentația lor: desenele redau scene de vîndătoare, participanții avînd o costumație care sugerează bi-zoni și vulturi gata să-și sfîșie prada.

Și încă un detaliu ce sporește valoarea descoperirii: frigul siberian a conservat atît de bine „galeria” din grotă, încît pare că „vernisajul” ei abia a avut loc.

Interviu consemnat de
Ioana URSU

Nicolae N. RĂDULESCU

Pe teritoriul nostru METALURGIE ACUM OPT MILENII

VASILE BORONEANȚ,

Muzeul de istorie al
municipiului București

De cînd datează cunoștințele metalurgice la strămoșii noștri? Întrebarea a frîmîntat pe mulți cercetători ai trecutului și continuă încă să fie un subiect de discuție în lumea științifică. Se consideră îndeobște că obținerea și prelucrarea metalelor — a aramei și bronzului, acestea fiind primele metale din care omul a făcut unelte utilizabile în procesul muncii — s-au dezvoltat în perioada de sfîrșit a neoliticului

— așa-numita epocă eneolitică. Începutul acestei perioade în spațiul carpato-danubiano-pontic s-ar putea datora și unor influențe venite din Sud, caracteristice fazei I a cetății Troia. Aceste considerații sînt în foarte bună măsură îndreptățite, ele reflectînd atît nivelul social-economic atins cu milenii în urmă de vechii locuitori ai țării noastre, cît și relațiile lor cu lumea înconjurătoare.

Politehnica din Zürich confirmă

Iată însă că recente descoperiri vin să dovedească faptul că strămoșii noștri cunoșteau unele minereuri, precum și procedeul reducerii lor (ce-i drept, pentru obținerea de coloranți) cu mii de ani înainte de începutul epocii metalelor. Cu prilejul cercetării unei locuințe la Schela Cladovei — suburbie a municipiului Drobeta Turnu-Severin — din așezarea ce datează din timpul culturii Criș (6000-5500 î.e.n.), între obiectele găsite s-au identificat mai multe bucăți de malahit — un oxid de cupru. De la început, faptul ne-a atras atenția și, în consecință, am încercat să descifrăm rostul apariției bucăților respective în această locuință.

Mai întîi ne-am gîndit că totul s-ar datora întîmplării. Studiarea celorlalte materiale a infirmat însă această presupunere. Nici în locuință, nici în împrejurimi, pămîntul nu conținea minereu de cupru, care, arzînd întîmplător, să se transforme în malahit. Nu rămînea decît o singură presupunere: minereul fusese adus din altă parte și redus prin procedeul arderii. La aceeași părere a ajuns și regretatul E. Vogt, fost director al Muzeului Elveției din Zürich, care vîzînd aceste materiale a sugerat ca bucățile de malahit să fie analizate într-un laborator de specialitate din țara sa. Analizele au fost efectuate la Politehnica din Zürich, în laboratorul de mineralogie și cristalografie a oxizilor, de către dr. Gerhard Bayer, care a conchis că este vorba de un produs secundar sau terțiar de minereu de cupru (particulele verzi) și de oxizi de mangan (particulele de culoare negru-

brun). Minereul fusese supus unei acțiuni de reducere prin ardere, dovadă două bucățele de lemn carbonizat identificate în adînciturile probei de malahit. Profesorul elvețian a ajuns și el la concluzia că bucățile de malahit nu se aflau întîmplător în locuință, ci fuseseră aduse și depozitate acolo de către oameni. Analiza efectuată de el a fost verificată de dr. Bruno Mühlethaler, de la Muzeul din Zürich, care a menținut concluzia amintită.

Deci, minereul fusese transportat de la oarecare distanță și supus unei acțiuni de reducere. De unde însă și în ce scop? Zăcămintele de cupru se găseau — în ordinea depărtării — la Moldova Nouă, în județul Caraș-Severin, la Băița-Bihor și Altin-Tepe, în Dobrogea. În cazul de față, minereul fusese adus, de bună seamă, de la Moldova Nouă, situată la aproximativ 90 km de Schela Cladovei. El fusese,

Aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent va constitui un nou prilej de intensificare a educației patriotice, revoluționare a tineretului, a tuturor cetățenilor. Cinstind marile evenimente ale istoriei neamului nostru, pe marii noștri înaintași și faptele lor de glorie, oamenii muncii din întreaga țară, fără deosebire de naționalitate, strâns uniți în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, vor acționa cu toată energia și capacitatea lor de creație pentru a face din România o țară puternică și înfloritoare, pentru făurirea noii istorii a patriei, a istoriei sale socialiste și comuniste.

(Din Hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R. din 26-27 octombrie 1977 cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent)

fără îndoială, procurat pe calea schimburilor de către comunitățile culturii Criș, reușind astfel să ajungă la Schela Cladovei, dar și în alte regiuni apropiate.

Descoperiri recente atestă că astfel de îndeletniciri erau practicate și de alte comunități omenești din zonă. Cercetările efectuate în apropierea cătunului Alibeg, județul Caraș-Severin, în apropiere de Moldova Nouă, au dus la identificarea și aici — într-un strat cultural datînd din epipaleolitic final în care apar primele indicii ale trecerii la noua epocă a pietrei: unelte de silex șlefuit și ceramică — a unor bobite și bucățele de malahit. Cu ajutorul carbonului radioactiv (C14) a putut fi constatată vechimea așezării de la Alibeg — mileniul VI î.e.n. **Așadar, acum opt mii de ani, strămoșii noștri cunoșteau principiul reducerii unor minereuri!**

Cu mult înainte de începutul epocii metalelor

La ce putea servi acest malahit transportat de la o distanță apreciabilă în acele vre-

muri și pentru a cărui obținere se aplicase — fenomenul trebuie judecat tot la nivelul epocii — o adevărată „tehnologie”? Malahitul este cunoscut, în principal, ca un colorant. Atît la Schela Cladovei, cit și la Alibeg, alături de urmele de minereu s-a găsit și ocră roșu. Acesta din urmă se află din abundență în zona Porților de Fier și a fost folosit încă din paleolitic în ritualul de înmormîntare în toată Europa. La Dubova, comuna Plavișevita, în peștera Climente II din Cazanele Mari s-a găsit un asemenea mormînt presărat cu ocră roșu, datînd din mileniile XI-X î.e.n. Alte morminte — la Schela Cladovei și Icoana (în Cazanele Mici) — sînt mai recente, datînd din epipaleolitic (mileniile VII-VI î.e.n.). Tot culoarea roșie a fost folosită și la pictarea peșterii Gaura Chindiei de la Pescari¹. Culoarea verde (ce ar fi rezultat din vopsirea cu malahit) n-am întîlnit-o deocamdată pe vestigii provenind din paleolitic. Din arderea minereului de malahit sau deteriorarea sa naturală (atunci cînd este expus la agenții chimici din sol) rezultă un praf foarte fin de calcar de

culoare albă, care a putut fi folosit la pictarea ceramicii. Nu este exclus, de asemenea, ca acest produs să fi fost folosit la vopsirea îmbrăcăminții, ori la confecționarea unor obiecte de podoabă, știut fiind că malahitul avea și asemenea utilizări. Ipoteze se pot emite multe; pozitiv și demn de relevat ni se pare faptul că populația de la sfîrșitul epipaleoliticului și începutul neoliticului cunoștea minereul de cupru, precum și unele proprietăți ale sale.

Desigur, nu trebuie conchis că oamenii timpului stăpîneau și metoda obținerii cuprului, deși, la o ardere mai intensă a minereului, în loc de malahit s-ar fi putut obține metalul. Pentru acest simplu pas nu a trebuit să treacă mult timp, știut fiind faptul că încă din neoliticul vechi se cunosc piese de cupru. Să subliniem însă încă o dată importanța concluziilor pe care spiritul uman le putea trage observînd transformările pe care un minereu le suferea atunci cînd lua contact cu focul. În fond, de la asemenea observații s-a născut metalurgia, cercetările arheologice din ultima vreme aducînd elemente noi, uneori de surpriză, în cunoașterea istoriei invențiilor realizate de societatea omenească.

¹ Magazin istorie, nr. 6/1975.

2050 de ani de la crearea
primului stat dac centralizat
și independent

DAVE ȘI STĂPÎNII LOR

Așezări geto-dacice din Nord-Vestul Dobrogei

ALEXANDRU BARNEA,

Institutul de arheologie, București

Coroborarea informațiilor lăsate de scriitorii antici cu cele oferite neîncetat de cercetările arheologice și cu interpretările de valoare ale predecesorilor ne oferă posibilitatea adăririi cunoștințelor despre o seamă de așezări geto-dacice din Nord-Vestul Dobrogei, de tipul oraș-cetate dava, a căror evoluție ne era mai binecunoscută pentru epocile romană și bizantină.

Dinogetia. Aflată în apropierea satului Garvăn, comuna Jijila, județul Tulcea, mica insulă numită de localnici „Bisericuța” mai păstrează ruinele cetății romano-bizantine și bizantine Dinogetia. Așezarea a beneficiat dintotdeauna de o poziție naturală dominantă și a dispus de mari bogății asigurate de pământ și ape: produse agrare, vînat, pește etc.

Cercetările arheologice efectuate în cetatea romano-bizantină au stabilit, încă de la primele sondaje, că, anterior așezării romane, aici s-a aflat o localitate geto-dacică. Însuși numele antic al așezării, *Dinogetia*, perpetuat în cursul stăpînirii romane și bizantine, probează că aici s-a aflat una din așezările importante ale geților din Nordul Dobrogei.

Geografului Ptolemeu (secolul II e.n.) îi datorăm punctarea destul de exactă a locului unde se afla fortificația, într-un context legat de descrierea așezării Daciei: „...iar dinspre Răsărit [Dacia] se mărginește cu fluviul Istru, pînă la cotul de la cetatea *Dinogetia*,”

a cărei poziție este la 53° 46'40", și de aici cu riul Hierasus [Siret]”.

Cercetările din cetatea romană au dus la descoperirea nu

Detaliu de pe o piesă din tezaurul de la Agighiol, jud. Tulcea

numai a unor vestigii din această perioadă, ci și a unor urme din neolitic și epoca bronzului, fragmente de amfore din epoca elenistică, venind din bazinul Mării Egee, care for-

mau o parte din obiectele importate de geto-daci și, în fine, foarte multă ceramică de factură getică; toate acestea constituie dovezi ale intensității locuirii la Dinogetia. De asemenea, în apropierea cetății (la cca 2 km N-V) pe o suprafață de peste 100 metri pătrați au fost descoperite câteva locuințe getice, în care au apărut vase din lut în număr destul de mare, multe dintre acestea putînd fi întregite, precum și fragmente de amfore grecești de import.

Așezarea, datată — pe baza ceramicii — în secolele IV-III î.e.n., evidențiază comunitatea de formă și tipuri cu descoperirile ceramice geto-dacice din restul Dobrogei, precum și din Muntenia și Sudul Moldovei. Iată, așadar, că imaginea pe care o avem despre Dinogetia se completează cu descoperirile din această mică așezare, aflată în apropierea ei și aparținînd, fără îndoială, „teritoriului getic”, subordonat fortificației de pe insulă.

Luncavița. Existența unei așezări getice în teritoriul acestei comune din județul Tulcea a fost semnalată încă de la sfîrșitul veacului trecut

de Pamfil Polonic; numismatul Constantin Moisil nota și el descoperirea unor „obiecte preistorice, probabil neolitice”. Într-adevăr, cele mai vechi fragmente aparțin culturii Gumelnița — mileniului IV-III î.e.n. O așezare cu caracteristicile acestei culturi a fost identificată în zona ruinelor micului fort roman de la „Cetățuia”. Sondajele făcute în această așezare au evidențiat șase niveluri de locuire, cele mai importante datînd din prima epocă a fierului și prelungindu-și existența pînă la cea de apogeu a geto-dacilor (sec. I î.e.n.).

Noviodunum (astăzi Isaccea, jud. Tulcea). Ca multe alte așezări antice dunărene, orașul Noviodunum este amintit pentru prima dată de Ptolemeu, care îl numește *polis* (oraș), dovadă a înfloririi la care ajunsese în epoca romană, ca rezultat al importanței sale strategice și economice la granița de la Dunăre a Imperiului roman. Numele orașului reprezintă denumirea dată așezării getice în urma năvălirilor celtice dinspre Nord-Estul Dunării de Jos, pe la începutul sec. III î.e.n. Se știe că celții și-au întemeiat o serie de așezări vremelnice de apărare și pradă, pe malurile Nistrului și Dunării, unul din punctele de trecere către Dobrogea fiind foarte probabil și acest loc de la Aliobrix la Noviodunum, unde fluviul are cel mai îngust vâd înaintea vărsării în mare. Apariția celților, care i-au antrenat în raidurile lor către Sud și pe bastarni, a fost de natură să tulbure destul de serios viața geților dobrogeni, dar, cum observa din cercetarea izvoarelor antice Vasile Pârvan, unitatea getică avea să se refacă. Această refacere a unității geto-dacice nu este sugerată de Strabon care arată că „ajungînd în ținuturile din jurul Istrului, [celții] locuiau cu tauriscii războindu-se cu dacii, pînă ce au fost nimiciți cu totul...”.

Cercetările arheologice făcute acum două decenii la Noviodunum au dus la identificarea urmelor unei așezări

getice, anterioare fortificației romane, descoperindu-se fragmente de ceramică tipică populației autohtone, precum și fragmente de amfore sau monede grecești, dovezi ale comerțului intens al populației din așezarea de aici cu lumea grecească.

Genucula. În anul 281 î.e.n., într-o vreme în care teritoriul Dobrogei era încă departe de a fi anexat Imperiului roman aflat în plină expansiune, Marcus Licinius Crassus, proconsul al Macedoniei, a fost chemat în ajutor de Roles, care se afla în luptă cu Dapyx — amîndoi regi ai unor formațiuni getice din Dobrogea¹. În acea vreme, Roles fusese deja declarat aliat și prieten al împăratului Octavian Augustus, pentru ajutorul dat lui Crassus într-o altă luptă. Răspunzînd, deci, ajutorului cerut, Crassus a obținut victoria asupra lui Dapyx, care se refugiase într-o fortăreață, apoi — după cum ne relatează Dio Cassius — a asediat Genucula, așezare getică ce reprezenta cea mai puternică fortificație a regatului altei căpetenii geto-dacice, Zyraxes, localitate în care Crassus auzise că s-ar fi aflat steagurile capturate mai de mult de bastarni de la comandantul roman Caius Antonius Hybrida, în lupta de lângă Histria din anul 61 î.e.n. Genucula — după sumara descriere a lui Dio Cassius — se găsea pe malul dobrogean al Istrului, motiv pentru care romanii au atacat-o și dinspre uscat și pe apă, reușind cu mare greutate s-o cucerească, cu toate că Zyraxes nu era înăuntrul, deoarece trecuse pe ascuns Dunărea, la bastarni, spre a veni cu ajutoare. Informația — singura de care dispunem despre Genucula — nu e încă sprijinită de vreo descoperire arheologică concludentă care să ne permită să localizăm această cetate-oraș.

Încercînd cea mai plauzibilă reconstituire pe baza informațiilor rămase de la Dio Cassius, Vasile Pârvan a con-

turat în *Getica* o imagine asupra formațiunilor politice ale geților din Dobrogea. Potrivit reconstituirii imaginat de el, regatul lui Roles s-ar fi situat între *Durostorum* (Siliștriu, R.P. Bulgaria) — *Zaldepa* (Abtaat, R.P. Bulgaria) — *Axiopolis* (Cernavodă, jud. Constanța); regatul lui Dapyx s-ar fi întins între *Capidava* (Topalu, jud. Constanța) — *Carsium* (Hîrșova, jud. Constanța), *Ulmelum* (Pantelimon, jud. Constanța) — *Histria*; în sfîrșit, regatul lui Zyraxes ar fi cuprins *Troesmis* (Turcoaia, jud. Tulcea) — *Dinogetia* — *Aegysus* (Tulcea) — *Buleridava* (așezare aflată probabil în teritoriul Histriei).

În ce privește descrierea foarte concisă a luptei de la Genucula, centrul fortificat al regatului lui Zyraxes, textul antic ne îngăduie o localizare a lui pe cursul inferior al Dunării, pe malul drept al fluviului — între *Dinogetia* și Tulcea, înaintea ca Dunărea să-și desfășoare brațele spre mare. Considerînd geografic și istoric această arie a văii Dunării de Jos, Vasile Pârvan conchidează: „...acolo nimeni nu are stăpîn; dar îndată ce te afundai în Cîmpia munteană sau, mai ales, te urcai pe malul drept, dădeai de neamul stăpînitor: geții. Aceștia aveau nevoie de malul drept, spre a priveghea balta și Bărăganul, tot așa de mult cum au avut grecii, romanii, bizantinii și turcii. De aceea, geții nici n-au fost stăpîni deplin ai Cîmpiei muntene decît atunci cînd au avut și cetățile de pe malul drept. Cînd tracii ori romanii li le-au luat, ei au năvălit să și le ia înapoi. Și cînd nu le-au mai putut recuceri, au ajuns și ei la voia stăpînului care le ținea”.

Pornind de la o asemenea privire de ansamblu, numeroase descoperiri arheologice din Muntenia, Sudul Moldovei și Dobrogea ilustrează — pe o perioadă de cîteva sute de ani — ceea ce istoricul român sugera numai pe baza izvoarelor și a puținelor elemente arheologice de care dispunea, anume, unitatea culturii geto-dacilor de pe ambele părți ale fluviului.

¹ Magazin istoric, nr. 5/1979.

110 ani de la naștere LENIN ÎN AMINTIRILE TOVARĂȘILOR SĂI

Lenin. Octombrie '17. Acesta este titlul unei cărți, în două volume, apărută la Moscova, care ne dezvăluie aspecte mai puțin cunoscute din viața și activitatea conducătorului Revoluției din Octombrie, de la a cărei naștere se împlinesc 110 ani. Este o culegere de mărturii ale tovarășilor lui Vladimir Ilici, care l-au văzut, l-au auzit, au comunicat cu el în diverse împrejurări. Comuniștii cu stagii în ilegalitate ori intrați în partid în anul 1917, muncitori ai uzinelor orașului de pe Neva și deputați ai Sovietului din Petrograd, marinari din Kronstadt, din flota Balticii și țărani, patru sute de autori, toți povestesc despre Lenin.

Am desprins din paginile acestei cărți câteva fragmente, menite să întregască imaginea cititorilor noștri despre marele conducător al Revoluției din Octombrie, cărui Magazin istoric i-a consacrat, de-a lungul anilor, numeroase articole¹.

Titlul și explicațiile din paranteze drepte aparțin redacției noastre.

S. I. GOPNER (membru de partid din 1903).
Chiar dacă avea treburi până peste cap, V.I. Lenin rămânea același tovarăș atent și sensibil.

Îmi amintesc o scenă semnificativă. Într-o pauză, intrând în sala cantinei, am văzut un rînd mare de delegați [la Conferința VII a partidului, din aprilie 1917], așteptînd cu cămile în mină ceaiul fierbinte. Coadă asta mare se intersecta cu altele două, formate la stînga și la dreapta lui Vladimir Ilici: erau participanți care voiau să vorbească personal cu el. Lenin, și el cu o cană de tînichiea în mină, se întorcea cînd la stînga, cînd la dreapta, conversa cu delegații, așteptînd să-i vină rîndul. Cîțiva dintre noi s-au apropiat de el și i-au propus să se așeze la o măsuță, unde i-am fi putut aduce ceaiul și ar fi putut vorbi și mai comod cu tovarășii. Ne-a refuzat pe un ton foarte hotărît. Ca întotdeauna, dealtfel, nu vroia să se bucure de un alt tratament decît camarazii săi.

G. S. ROVIO (membru de partid din 1905; în 1917, comandant al miliției din Helsingfors [actualul Helsinki]; de asemenea, gazdă ilegală a lui V. I. Lenin, în august-septembrie 1917).

Pe măsură ce lupta de clasă se ascuțea și influența partidului nostru creștea, lui Lenin îi venea tot mai greu să locuiască la Helsingfors. Mai aproape de evenimente, mai aproape de Petrograd! Într-o bună zi, Vladimir Ilici ne-a spus că vrea să plece la Viborg [cartier al Petrogradului] și să-i fac rost de o perucă, niște vopsea pentru sprîncene și un permis.

Am trecut imediat la îndeplinirea acestor sarcini. Am căutat în ziare anunțul unui frizer care lucra pentru teatre, l-am sunat și m-am interesat cum aș putea să-i comand o perucă. Mi-a explicat că trebuie să vin personal, să-mi ia măsura, și că mi-o face exact cum doresc.

A doua zi, dis-de-diminează, am plecat împreună cu Vladimir Ilici. De cum am intrat în frizerie, am dat ochii cu un petersburghez bătrîn. Lucrase la teatrul Mariinsk și era un adevărat artist în meserie. L-am întrebat cît durează executarea unei peruci de comandă și ne-a răspuns că cel puțin două săptămîni. Asta ne mai lipsea! Vladimir Ilici își propusese să plece peste două zile.

¹ Magazin istoric, nr. 7/1967, 10/1968, 2-5/1970, 11/1971, 4/1973, 6-11/1977, 11/1979.

— Poate ai vreuna gata?, a întrebat Lenin. Frizerul i-a luat măsura capului, apoi l-a întrebat ce culoare preferă pentru perucă. Vladimir Ilici i-a explicat că vrea una cu părul alb, ca pentru un om de 60 ani. Bătrînul a gogonat ochii de nedumerire:

— Ce te-a apucat? Ești încă atât de tânăr... probabil că n-ai mai mult de 40 ani. Ce să faci cu o asemenea perucă?

Apoi a început să-l convingă pe Lenin să nu se îmbătrînească înainte de vreme, să renunțe la ideea unei peruci cu părul alb.

— Bine, dar nu ți-e indiferent ce perucă cumpăr?, a întrebat într-un tîrziu Vladimir Ilici.

— Nu, nu, vreau să-ți păstrezi tinerețea, a ripostat cu aceeași energie frizerul.

Lenin a început să se uite prin dulapurile și vitrinele interioare și, găsind o perucă cu părul alb, a cerut să o probeze. Frizerul a scos-o și, cu o privire încercășă de reproș, a început să i-o potrivească. Era aproape pe măsură, numai că trebuia puțin retușată. A promis că a doua zi va fi gata.

În ziua următoare, frizerul a fixat-o pe capul lui Vladimir Ilici, apoi ne-a explicat cum trebuie purtată. Am plătit și am plecat.

Am făcut rost apoi de vopsea pentru sprîncene și de tot ce-i mai trebuia lui Lenin. L-am rugat pe deputatul Huttunen să-i caute o gazdă în Viborg și, cînd totul a fost pus la punct, mi-am luat rămas bun de la Vladimir Ilici.

A. S. SEMENOV (în 1917, muncitor la Uzina „Erikson”, deputat în Sovietul din Petrograd). La 23 octombrie [stil vechi], hoții l-au jefuit pe stradă pe casierul uzinei noastre de 450 000 ruble. Îi aducea la uzină de la bancă, să ne plătească salariile. Fiecare dintre noi, muncitorii, avea familie. Ne trebuiau bani. Ce e de făcut? De unde să-i luăm?

25 octombrie trece ca o clipă. Pe 26, sînt chemat la Comitetul de uzină, unde mi se spune:

— Semenov, fă rost de bani, chiar de-ar fi să crape pămîntul.

Mă reped la bancă. Comisarul de acolo mă îndeamnă:

— Zbate-te pentru aprobări la Smolnîi. Dau fuga acolo.

„Ajung pînă la Lenin, îmi spun, și tot obțin bani!”

Clădirea vuiește de activitate. Parcă s-au mișcat din loc bătrînii pereți, coloanele, lustrele și au început să vorbească. Sînt condus la etajul trei, în camera nr. 76.

— Aici îl găsești pe tovarășul Lenin, îmi spune un tovarăș.

Intru. În prima cămăruță se află un secretar.

— La tovarășul Lenin vrei? Este în camera de alături.

„Așa da, îmi zic, pare-se că de acum nu trebuie să mă mai zbat mult”. Și intru în cabinet. Mă frapează liniștea din camera goală, pustie. Într-o parte, parcă pitit după masă, este Vladimir Ilici. Biroul la care lucrează e sărăcăcios, nici măcar o călimară mai ca lumea n-are pe el. Ilici stă ghemuit și epuizat. Au trecut

multe zile fără somn, fără pic de odihnă și, probabil, cu mese sărite. Oboseala i-a supt multă vlagă și culoarea de pe fața-i îngindurată... Oboseala i se simte și în voce, dar în ochi, chiar așa încețoșați de epuizare cum sînt, strălucesc înțelepciunea.

Vladimir Ilici mă primește prietenos, cu căldură. Îi povestesc despre necazurile noastre cu banii. Mă ascultă atent, apoi ia o hîrtie și scrie repede: „Prin prezenta, Semenov este imputernicit să-l aducă la Comitetul Militar Revoluționar pe comisarul Menjinski. Membru al Comitetului Militar Revoluționar, Lenin”.

— Ia asta și adu-mi-l pe Menjinski. Trebuie să obținem banii chiar astăzi.

Nu creдем că în acele zile, cînd se hotăra soarta întregii lumi, necazurile unor muncitori dintr-o uzină oarecare puteau să impună atîta atenție; nu eram deloc obișnuiți cu așa ceva.

Mă strecur printre detașamentele de iuncheri aflați la stația telefonică de pe canalul Moika, îl găsesc pe Menjinski și mă întorc cu el la Smolnîi. Ilici este deja la parter, la sediinta Comitetului Militar Revoluționar. Menjinski intră la el și iese repede cu o nouă notiță: „Să fie eliberată urgent tovarășului Semenov suma de 500 000 ruble pentru a achita salariile muncitorilor de la Uzina „Erikson”. Lenin”. Documentul n-avea nici sigiliu, nici ștampilă. Dar la ce mi-ar fi folosit o ștampilă, cînd aveam binecunoscuta semnătură a lui Lenin?

E. A. RAHIA (membru de partid din anul 1903; lucra la Uzina „Serebriakov” din Petrograd. După evenimentele din Iulie, a ajutat la intrarea în ilegalitate a lui Lenin, stabilind legătura între acesta și Comitetul Central). La statul major al lui Kerenski aveam mulți tovarăși cu care mențineam permanent legătura. În ziua de 24 octombrie am fost înștiințat că Kerenski a ordonat să se ridice podurile...¹

Imediat am plecat la Vladimir Ilici. În drum spre casa unde era ascuns, am auzit de-a focuri de armă. Tramvaiele se oprise. Cînd i-am comunicat știrea, Lenin a exclamat mulțumit:

— Așa, vasăzică începe...

N-am prea înțeles ce vroia să spună și l-am întrebat:

— Ce începe?

— Revoluția, m-a lămurit Ilici, și, odată cu ea, luptele revoluționare...

Ne-am băut ceaiul și am mîncat repede ceva. Tot timpul Vladimir Ilici Lenin cutreiera încăperea de la un capăt la celălalt și mormăia ceva... Apoi mi-a spus pe un ton hotărît:

— Mergem la Smolnîi.

Lenin și-a schimbat hainele, i-am legat apoi un obraz cu un pansament, destul de murdar, iar pe cap și-a pus o șapcă ieftină. Pentru orice eventualitate, am luat în buzunar două permise de intrare la Smolnîi. Erau însă foarte grosolan contrafăcute: fostele nume fuseseră șterse cu guma și în locul lor scrise altele, fictive, ale unor membri ai Sovietului din Petrograd. Colac peste pu-

¹ Magazin Istoric, nr. 9/1977.

PE FRONTUL DIN NORMANDIA

(Urmare din p. 27)

pază, cerneala se întinsese, așa că falsul își sărea în ochi imediat. Dar cum n-aveam altele mai bune, am hotărât să ne strecurăm cu ele. La colțul străzii, am prins un tramvai absolut gol. Vladimir Ilici mi-a propus să sărim repede în el. Am zis da, cu condiția să nu intre în vorbă cu vatmanul, o femeie. Spre necazul meu, Ilici a început să-i pună fel de fel de întrebări. La început, femeia abia răspundea; apoi i-a zis:

— De unde ai mai apărut și dumneata? Nu știi ce e în oraș?

— Nu, nu știu.

— Mare podoabă mai ești, arăți a fi muncitor și nu știi că va fi revoluție! Mergem să-i batem pe burjuii...

Ilici a început să-i povestească apoi cum trebuie făcută revoluția. Am stat tot timpul ca pe ace pînă cînd, la întretăierea străzilor Botkinskaia cu Nijegorodskaia, tramvaiul a luat-o spre un parc. Am sărit repede și ne-am reluat drumul pe jos. Lîngă podul Liteinii, am văzut un grup de soldați și gărzi roșii care nu dădeau drumul pietonilor să treacă pe pod. Ne-am amestecat în mulțime. Cînd m-am uitat mai bine, l-am văzut pe Lenin strecurîndu-se tiptil-tiptil pe pod. Am luat-o după el... Ajunși la mijlocul podului, am văzut la celălalt capăt cîțiva soldați de-ai lui Kerenski. Era tot o gardă, care cerea permisul trecătorilor... Muncitorii îi impresuraseră pe soldați și se angajaseră într-o discuție foarte aprinsă. Deși văzuse că soldații nu lăsau cale liberă, Vladimir Ilici a hotărât să răzbească. Ne-am apropiat de un grup. Muncitorii erau indignați și îi ocărau pe soldați. Am profitat de imbulzeală și ne-am furișat pe lîngă santinelele de pe Prospectul Liteinii, am cotit-o apoi pe strada Șpalernaia și, de aici, am luat-o direct spre Smolnii.

Străbătusem o distanță bunicică pe Șpalernaia, cînd ne-au apărut în față doi iuncheri călare. Ajunși în dreptul nostru, ne-au ordonat:

— Stați! Permisul!

I-am strecurat printre dinți lui Vladimir Ilici:

— Dă-i drumul, lasă-i pe mine.

Aveam în buzunare două revolve, drept care le-am răspuns pe un ton foarte obraznic. Lîcherul coborît de pe cal mi-a cerut permisul.

— Ce fel de permis mai poștești acum? — i-am zis.

A ridicat și el tonul. În timpul ăsta Vladimir Ilici își continua drumul. „Dacă un singur iuncher aleargă după el, trag”, îmi ziceam.

Din fericire, prin comportarea mea, am reușit să le distrag atenția de la Vladimir Ilici. Unul dintre cei doi a vrut să mă croiască cu cravașa, dar se vede că nu s-a putut hotărî. Îmi luasem un aer foarte războinic. A renunțat. Apoi cei doi, spovovînd între ei, au dat bice cailor. Eu am plecat în fugă să-l ajung pe Vladimir Ilici.

În românește de
Florina DOLGHIN

problemă a putut fi soluționată prin stabilirea unei ordini selective pentru descărcare. Prioritatea a fost dată navelor care aduceau muniția de campanie pentru armata operativă; transporturile de produse petrolifere au fost reduse în favoarea celor de muniții.

Trupele de asalt britanice au debarcat în Normandia avînd asupra lor cite două pachete de fiecare om — rația alimentară pentru 24 ore. Americanii aveau, de asemenea, rații calculate pentru prima fază a acțiunii.

Serviciul medical a evacuat răniții și bolnavii trimițîndu-i, la început, în spitalele din Anglia. Evacuarea a folosit transportul aerian, cu deosebită eficiență, încă de la 13 iunie.

Administrarea depozitelor de campanie de pe teritoriul capului de pod a fost preluată de la Armata 2, la cinci zile după debarcare, de către statul major pentru problemele aprovizionării. De la jumătatea lunii iulie, acesta a preluat răspunderea coordonării și administrației în zona serviciilor din spatele frontului. Puțin după aceea, întregul domeniu administrativ a revenit statului major al Grupului de armate 21.

În luna iulie, pe măsură ce operațiunile continuau în zona capului de pod, ne-am lovit tot mai acut de dificultățile provocate de lipsa instalațiilor portuare permanente. Experiența pe care am căpătat-o la Cherbourg ne-a arătat că deminarea și redarea în exploatare a porturilor eliberate constituiau o problemă de mare însemnătate și de lungă durată. Aproximarea toamnei promitea noi întreruperi în activitatea improvizată pe plaje. Trebuia urgentată asigurarea utilizării porturilor bretoane — mai înainte ca vremea rea să creeze condiții și mai dificile. Este adevărat că noile împrejurări ne-au făcut mai puțin dependenți de aceste porturi. Între timp, s-a procedat la încărcarea pînă la limită a depozitelor din zona serviciilor din spatele frontului, pentru a avea rezerve în caz de necesitate.

La sfîrșitul lunii iulie, trecerea rapidă la războiul de mișcare și manevră a determinat măsuri administrative urgente pentru a face față cerințelor mereu reînnoite ale armatelor. Unități suplimentare de transport care fuseseră păstrate în Marea Britanie au fost aduse pe front.

Cînd armatele au început să se apropie de Fluviul Sena, a devenit clar că organizarea administrativă era chemată să facă față sarcinilor puse de o urmărire îndelungată și intensă a trupelor inamice. Dacă eram hotărîți să menținem avîntul înaintării noastre, urma să ne asumăm mari riscuri pe planul aprovizionării.

Introducere și traducere de
Florin HERA

AMINTIRILE UNUI FOST MINISTRU DE EXTERNE

România și „criza cehoslovacă”

NICOLAE MINEI

1938. An al marilor agresiuni nepedepsite din partea celui de-al III-lea Reich. An al capitulărilor fatale din partea puterilor occidentale. An de accelerare considerabilă a numărărilor inverse, la capătul căreia se afla războiul.

Revista noastră s-a ocupat pe larg și în repetate rânduri de această perioadă, ca și de situația și atitudinea României în lunile care au marcat alunecarea definitivă și implacabilă a Europei pe toboganul conflagrației¹.

Se știe că, încă de la începutul anilor '30, țara noastră și-a dat seama de pericolul pe care îl reprezentau, pentru unitatea sa teritorială, uneltirile lui Hitler și Mussolini. Dind glas intereselor vitale ale maselor, P.C.R. a militat neobosit pentru unirea tuturor forțelor democratice și patriotice, în apărarea independenței și a suveranității naționale, chemând stăruitor la lărgirea frontului de luptă împotriva fascismului.

Diplomația românească a depus consecvente eforturi în slujba securității și păcii europene, împotriva provocărilor revizioniste și actelor agresive, inițiate sau alimentate de dictatorii de la Berlin și Roma. Unul dintre cei mai vechi colaboratori ai titularului Ministerului Afacerilor Externe, Nicolae Titulescu, care a excelat în afirmarea adevăratului Românii la cauza păcii și securității, a fost doctorul în drept Nicolae Petrescu-Comnen. Născut la București în 1881, el s-a remarcat, mai ales în primul deceniu al secolului nostru, printr-o activitate publicistică destul de intensă, tipărit, la București și Paris, lucrări despre socialism, capital și muncă, ziua de muncă de 8 ore, accidente de muncă etc.

În 1917, prestigioasa editură pariziană Payot i-a publicat *Notes sur la guerre roumaine* (Însemnări despre războiul României), în care autorul făcea o succintă, dar convingătoare, prezentare a rațiunilor ce determinaseră țara noastră să intre

în primul război mondial în numele idealului unității sale național-statale.

Îmbrățișind cariera diplomatică, N. Petrescu-Comnen a fost numit, în 1923, ministru plenipotențiar la Berna și reprezentant permanent al guvernului român pe lângă Societatea Națiunilor. În 1928, a devenit ministru plenipotențiar la Berlin, unde — cu o întrerupere de doi ani (1930-1932), în care a funcționat în aceeași calitate la Vatican — a rămas pînă la 18 februarie 1938, cînd a fost numit subsecretar de Stat la Ministerul de Externe. Peste nici șase săptămîni, la 30 martie 1938, a fost numit titular al acestui minister, pe care l-a condus pînă la 22 decembrie 1938, cînd a plecat din nou în misiune la Vatican. La 15 octombrie 1940, guvernul legionaro-antonescian l-a rechemat în țară,

unde, peste o lună, a fost pus în disponibilitate.

Fără a se bucura de imensul prestigiu care l-a înconjurat pe Titulescu, fără a avea cultura, tactul și talentul lui, pe tărîmul relațiilor internaționale, fără a împărtăși întru totul clarviziunea și vederile progresiste ale marelui nostru om de stat, N. Petrescu-Comnen și-a desfășurat activitatea diplomatică conform cunoscutei linii directoare imprimate de șeful său politicilor externe românești. Un exemplu, printre multe altele. În ciuda foarte serioaselor dezavantaje economice și politice pe care le-a avut de suferit, România a aplicat, de la bun început și în mod consecvent, sancțiunile stabilite de Societatea Națiunilor (inclusiv embargoul asupra petrolului) împotriva Italiei fasciste, ca urmare a agresiunii acesteia asupra Etiopiei. Pentru a împiedica un trafic camuflat al produselor petroliere, Titulescu a cerut diplomaților români să semnaleze cazurile de eludare a embargoului. La sfîrșitul lunii decembrie 1935, Comnen telegrafia din Berlin concluziile investigațiilor sale, care arătau că Germania importase mari cantități de petrol și benzină din România, revinzîndu-le apoi Italiei.

¹ Magazin istoric, nr. 3/1969, 9/1973, 9-11/1979.

Este, de asemenea, de remarcat că, spre deosebire de ambasadorii unor mari puteri occidentale (prototipul acestora fiind Neville Henderson, reprezentantul la Berlin al Marii Britanii), Petrescu-Comnen nu a căzut victimă sirenelor naziste, nu s-a lăsat înșelat de demagogia lor pseudopacifistă, a perceput clar potențele distructive ale expansionismului celui de-al III-lea Reich.

În cele nici nouă luni cât a stat în fruntea Ministerului de Externe — luni de criză și tensiune fără precedent în Europa interbelică —, Petrescu-Comnen a promovat aceeași politică externă de apărare a suveranității, independenței și integrității teritoriale a României, de fidelitate față de Mica Înțelegere și de Antanta Balcanică, de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, de respectare a tradiționalei alianțe cu Anglia și Franța, în sfârșit, de zăgăzuire a tendințelor hegemoniste ale hitlerismului¹.

Publicăm mai jos câteva extrase din volumul de memorii Preludi del grande drama, semnat de Nicolae Petrescu-Comnen și apărut la Roma, în 1947. Lucrarea se centrează asupra așa-numitei „crize cehoslovace”, care s-a încheiat, în mod catastrofal, cu faimosul pact de la München².

Titlul și subtitlurile aparțin redacției. Punctele de suspensie indică pașajele omise. Parantezele drepte cuprind precizările noastre, care, în cazul unor funcții sau demnități, se referă, evident, la cele deținute în momentul respectiv de acele personalități.

Cutia Pandorei

În primăvara anului 1938, situația Cehoslovaciei dădea naștere la mari preocupări. După anexarea Austriei, cu excepția celor 120 km de frontieră comună cu România, prietenă și aliată, Cehoslovacia era înconjurată, pe un traseu de aproximativ 3 000 km, de Germania, Polonia și Ungaria, inamicale ei ireductibile...

În cursul celor două misiuni ale mele în Germania [1928-1930 și 1932-1938], mă deprinsesem să-mi petrec o parte din concediu la Karlovy Vary, în inima țării sudeților [zonă locuită de minoritatea germană din Cehoslovacia]. Acolo mi-am putut da seama cu ușurință de ravagiile provocate în rîndul localnicilor de succesele naziste și de propaganda Berlinului.

După remilitarizarea Germaniei și după Anschluss, pînă și un orb putea să vadă că, dacă marile puteri nu se vor hotărî să pună stavilă, pînă și cu arma în mînă, expansionismului hitlerist, va veni rîndul să fie subjugați Cehoslovacia, urmată de Polonia, România, Balcanii. Pe scurt, hegemonia Ger-

maniei s-ar fi extins asupra întregii Europe [de Răsărit și Sud-Est].

Începînd din anul 1936, presa germană lua Cehoslovacia ca principală țintă a atacurilor sale. În convorbirile lor cu diplomații străini, reprezentanții cei mai autorizați ai regimului, ca Göring, Göbbels, Rosenberg [șeful Secției externe a partidului nazist], Schacht [ministru Economiei Reichului], nu scăpau nici un prilej pentru a defini Cehoslovacia drept „un nonsens etnic și geografic”, alte „creație absurdă a spiritului distructiv de la Versailles” și de a proroci iminenta dispariție a acestei țări de pe harta Europei.

Într-o zi, un grup de „naționaliști, revoluționari de soarta fraților sudeți sub guvernul lui Beneš” (ca să cităm o formulă frecventă din presa lui Göbbels), a invadat și a devastat Legația Cehoslovaciei la Berlin. Legația României se afla în imediata vecinătate a acesteia. La câteva minute după atac, m-am prezentat la colegul meu pentru a-i exprima profunda indignare pe care o simțeam. Astfel am putut constata *de visu* [cu proprii mei ochi] violențele comise, a căror menire era, fără doar și poate, de a provoca un incident între cele două state. Mulțumită înțelepciunii și răbdării guvernului de la Praga, incidentul nu a avut urmări; ulterior însă numărul ciocnirilor de frontieră nu a încetat să sporească, așa cum a crescut mereu tonul revendicărilor formulate de [Conrad] Henlein, căpetenia nazistilor sudeți.

E lesne de înțeles, așadar, că tensiunea dintre cele două țări dădea naștere la grave preocupări în rîndul prietenilor și aliaților Cehoslovaciei. În ceea ce privește România, cu acordul tuturor guvernelor care s-au perindat la cîrma ei, nu am pierdut nici un singur prilej, de-a lungul întregii mele șederi la Berlin, de a lua apărarea aliatei noastre, de a oferi mediația noastră pentru a se ajunge la o destindere germano-cehă. Dar toate eforturile noastre au rămas inutile. Anumite convorbiri avute cu Göring, Rosenberg și von Neurath [ministru de Externe], în decembrie 1936 și februarie, martie și aprilie 1937, nu mi-au mai lăsat nici o iluzie asupra intențiilor Germaniei hitleriste de a preface, mai devreme sau mai târziu, țara lui Masaryk și Beneš într-o provincie germană. Aceeasi părere o împărtășeau și colegii mei, începînd cu prietenul [André] François-Poncet [ambasadorul Franței]³ și sfîrșind cu un alt prieten, doctorul Vojtech Mastny, ministrul Cehoslovaciei.

Cînd domnul Newton, consilier al Ambasadei britanice la Berlin, mi-a făcut o vizită de adio înainte de a pleca la noul său post, de ministru la Praga, el mi-a mărturisit că și dă perfect de bine seama de pericolele care amenință Cehoslovacia și m-a lăsat să înțeleg că avea sarcina de a îndemna guvernul de la Praga să facă serioase concesii lui Henlein, pentru a evita o criză iminentă, funestă pentru pace.

Anexarea Austriei, în martie 1938, a dat semnalul crizei europene.

¹ Activitatea lui N. Petrescu-Comnen ca diplomat și ministru de Externe este amplu studiată într-o serie de lucrări, printre care: Cristian Popișteanu, *Antanta Balcanică*, ed. a II-a, 1971, Viorica Moisuc, Dumitru Tuteu, Eliza Campus, Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Gheorghe Zaharia, *Probleme de politică externă a României*, vol. II, 1977.

²⁻³ *Magazin istoric*, nr. 9/1973; 1-3/1976.

Incorrigibili conciliatori din Occident, ca și politicienii ce refuzau să recunoască neputința țărilor lor de a opri marșul lui Hitler spre cucerirea Europei, își justificau pasivitatea invocând „dreptul popoarelor de a dispune de propria lor soartă...”. În plus, ei își închipuiau că răzagul de care va avea nevoie cel de-al III-lea Reich pentru a digera ultima sa victimă, Austria, le va asigura cel puțin câteva luni liniștite, pentru a se pregăti mai bine să înfrunte marea vijelie. Dealtfel nu declarase oare Göring doctorului Mastny, în numele Führerului, în seara de 12 martie 1938, că Cehoslovacia nu are de ce să se teamă de evenimentele care se desfășurau în Austria?¹.

Dar conciliatorii s-au văzut nevoiți să-și schimbe repede părerea. Henlein vorbea din ce în ce mai răstit..., ajungând să ceară „un regim de garanții”, apoi autonomia, apoi „pur și simplu reînnoirea la patriamumă germană” a tuturor suferințelor.

Un alt aspect al problemei, care pare să fi scăpat încă de la început sagacității oamenilor de stat occidentali: odată deschisă cutia Pandorei, unde dormitau atâtea revizionisme și atâtea ambiții nesățiate, nimeni nu mai avea să o poată închide la loc...

A doua zi după invadarea Austriei, directorul politic al Ministerului de Externe al Ungariei spunea ministrului nostru la Budapesta că foarte curând va veni rîndul Cehoslovaciei, deoarece „niciodată Reichul nu va găsi în Europa un concurs de împrejurări atât de favorabile, printre care... Anglia potrivnică oricărei intervenții în favoarea Praga, iar Franța, nefiind direct atacată de Germania, puțin dispusă să intervină...”.

Un dejun cu atmosferă încărcată

Făcînd o scurtă istorie a conciliatorismului, N. Petrescu-Comnen evocă unul dintre episoadele sale cele mai fatidice, petrecute în anul 1936.

O ultimă ocazie s-a oferit Franței, Angliei și celorlalte puteri democratice de a pune stavilă agresivității hitleriste: momentul ocupării Renaniei de către Reichswehr [nume purtat de forțele armate germane], la 7 martie 1936. Lucru rar înfîlînit în istorie, dreptul și forța se aflau atunci de aceeași parte a bariadei.

Articolul 43 al Tratatului de la Versailles interzicea „orice instalare sau regroupare de forțe armate” în zona respectivă. În articolul 44 se stipula că „dacă Germania va contraveni în vreun fel dispozițiilor din articolele 42 și 43, ea se va face responsabilă de un act ostil față de puterile semnatare ale tratatului și va fi considerată un factor de tulburare a păcii în lume”. Textele de mai sus fuseseră

¹ În clipa în care a sosit la Berlin vestea despre Anschluss, întregul corp diplomatic se afla la o mare recepție oferită de Göring. Mastny se găsea în compania citorva alți diplomați: în același grup era și soția mea. Ea a devenit astfel martorul involuntar al acestei scene istorice și mi-a telefonat la București — unde preluam noua mea funcție, de ministru de Externe — reproducîndu-mi textual cuvintele rostite de Göring și auzite de ea.

confirmate prin Pactul de la Locarno, din 1925.

Prin urmare, nu era posibilă nici o controversă: Hitler violase în mod premeditat dispozițiile categorice ale unor tratate. Cît despre forță, ea se afla de aceeași parte a bariadei cu dreptul. În ciuda înarmării — mai întîi clandestine, apoi fățiș măturisite lumii întregi, în 1935 —, în ciuda excepționalelor rezultate obținute de industrie și autoritățile germane printr-o acțiune metodică, perseverentă și febrilă, în 1936 puterile democratice dețineau încă o superioritate incontestabilă asupra Reichswehrului.

Am trăit la Berlin ceasurile de frămîntare din martie 1936 și am putut constata că înaltul comandament german, care se opusese inițiativei lui Hitler, aștepta cu spaimă un atac pe trei fronturi, din partea Franței, Poloniei și Cehoslovaciei, sprijinite de flota și aviația britanică și sovietică.

La două zile după flagrantul atentat împotriva păcii, am putut să-mi dau seama, împreună cu alți diplomați, cît de mare era neliniștea care domnea printre generali și ofițeri germani. Împreună cu unii colegi de-ai mei, fuseseam invitat, conform uzanțelor cu vreo trei săptămîni înainte, la un dejun oferit de generalul von Rundstedt, comandantul

În p. 43: N. Petrescu-Comnen

În plină criză cehoslovacă, la 15 iunie 1938, revista săptămînală Realitatea ilustrată aduce un omagiu țării „prietene și aliate”

DUPĂ ZECE VEACURI DE FRĂMÂNTĂRI ȘI LUPTĂ PENTRU TRIUMFUL IDEII NAȚIONALE

CEHOSLOVACIA

ȚARA PRIETENĂ ȘI ALIATĂ, A REINVIAT ACUM DOUĂZECI DE ANI, LA 7000 Km. DE PRAGA, ÎN BIROUL MODEST AL UNUI EXILAT

Acest exilat era Masaryk care, ajutat de o mână de patrioți, a izbucnit numai prin dăruenia voinții să renască o idee milenară

Grupului 1 de armate. Mărturisesc că, după sfidarea lansată de Hitler întregii Europe, ne gândisem să refuzăm invitația. Ne-am răzgândit din două motive: necesitatea profesională de a culege câteva informații în legătură cu această acțiune insolentă, care putea să aprindă continentul, și perplexitatea în care ne confundase inerția guvernelor direct interesate.

Ne-am hotărât, așadar, să participăm la acel dejun. Și n-am avut ce regreta. Am găsit acolo „adunați” cea mai mare parte dintre comandanții militari și un număr dintre demnitarii de la Berlin, printre care și generalul von Fritsch [comandantul suprem al forțelor de uscat].

Din prima clipă, am simțit că atmosfera era departe de a fi voioasă. Gazdele germane aveau figuri încruntate. Generalii discutau între ei în șoaptă și se vedea limpede că le dispăcea prezența oaspeților străini. Prințul a semănat mai curînd cu un praznic de înmormîntare. Cînd s-a servit cafeaua, noi, diplomați, ne-am bucurat de un scurt succes. Mai toți germanii prezenți au căutat să afle cam ce gîndeam despre recente evenimente, în speranța că vor cunoaște astfel reacțiile guvernelor de la Paris, Londra, Moscova, Praga, Varșovia. Am devenit astfel, pentru câteva clipe, obiectul unei atenții deosebite. Apoi, fără îndoială, pentru a evita întrebarile noastre, germanii s-au îndepărtat tip-tit, formînd din nou grupuri aparte și continuînd, în surdina, o conversație din ce în ce mai insufletită.

Din cînd în cînd, din șoaptele coborîte se înălța cite o izbucnire de voce iritată. Mi s-a părut că deslușesc cuvinte semnificative ca: *Wahnsinn* [aberație], *Unklugheit* [imprudență] și nu numai o dată am auzit clar exclamația *schecklich* [însălmîntător].

Dat fiind spiritul funebru ce domnea, am considerat că o plecare a noastră anticipată nu va stîrni prea multe proteste. Luîndu-mi rămas bun de la generalul von Fritsch, l-am întrebat:

— Păreți foarte preocupat. Socotiți, într-adevăr, situația atît de gravă?

Mi-a răspuns pe un ton categoric:

— Prietenii dumneavoastră de la Paris și Londra pot să vă răspundă mai bine decît noi la această întrebare...

Și-a însoțit fraza cu un gest vag, care îi dezvăluia neliniștea.

În prag, distinsul meu coleg danez Erluf Zahle mi-a șoptit la ureche:

— Aștia nu mai dorm de trei zile. Toate forțele lor militare sînt consemnate în cazărmi. Tremură de frică.

Aceeași impresie am avut-o a doua zi, în audiența pe care mi-a acordat-o baronul von Neurath. Informațiile colegilor mei și ale atașărilor militare corespundeau celor pe care le căpătasem eu. Comandamentul Reichswehrului era convins că Germania trece printr-o mare primejdie.

Dar nici una dintre puterile democratice nu a schițat vreun gest. Acest nou simptom de slăbiciune a lor a avut consecințe catastrofale, stîrnind frămîntări în țările mici, convin-

gîndu-l pe Mussolini că trebuie să se orienteze spre Hitler și dînd apă la moară pronaziștilor din lumea întreagă...

Beneș:

„vie recunoștință României”

Întorcîndu-se la evenimentele anului 1938, N. Petrescu-Comnen evocă un demers românesc, cu totul ieșit din comun, prin curajul și loialitatea care îl caracterizează.

La 19 mai 1938, întorcîndu-mă de la Geneva la București, am putut lua cunoștință de vești din ce în ce mai alarmante, provenite atît de la Berlin, cît și de la Praga. Tensiunea dintre guvernul cehoslovac și germanii sudeți se agravase... În săptămîna precedentă, avuseseră loc nenumărate incidente, soldate cu mulți răniți. Se spunea că ar fi fost uciși cîteva soldați cehi. Peste două zile, legația noastră de la Praga avea să ne informeze, în mod confidențial, că domnul Beneș dăduse ordin să fie rechemat sub arme contingentul care tocmai își încheiase serviciul militar.

Deși tratatul de alianță care lega România de Cehoslovacia [semnat la 23 aprilie 1921, la București] nu avea decît un obiectiv limitat — [sprijinirea reciprocă în cazul unei eventuale acțiuni revizioniste din partea Ungariei] — și deși țara noastră nu încheiase cu Franța decît un tratat de prietenie [semnat la 10 iunie 1926, la Paris], ceea ce însemna că în cazul unui conflict am fi putut adopta o atitudine de prudentă neutralitate, am înțeles că ne va fi cu neputință să ne ținem departe de evenimentele care căpătau o evoluție periculoasă în Occident...

În seara zilei de 20 mai, l-am căutat pe ministrul german la București, dar el părăsise Capitala, dat fiind că urmau două zile de sărbătoare. Cînd, în sfîrșit, am reușit să-l contactez, l-am invitat să-mi facă o vizită fie imediat (sîmbătă 21 mai), fie, cel mai tîrziu, a doua zi, duminică 22 mai, la ora 10 a.m. Pentru aceeași dimineață, i-am invitat pe miniștrii Angliei și Franței și pe însărcinatul cu afaceri al Cehoslovaciei, la orele 11, 11.30 și, respectiv, 12.

Despre una dintre aceste convorbiri [fostul ministru de Externe francez Georges Bonnet scrie în volumul său de amintiri *De Washington au Quai d'Orsay*, Geneva, 1946]: „La 22 mai, ministrul nostru la București, Thierry, a făcut o vizită ministrului de Externe român, Comnen, care s-a arătat foarte pesimist... Ca urmare a acestei vizite, Comnen l-a primit, în aceeași zi, pe ministrul Germaniei la București, Fabricius, cumnatul lui Ribbentrop. Thierry mi-a telegrafiat: «Comnen l-a rugat pe Fabricius să transmită la Berlin convingerea sa că un conflict armat germano-cehoslovac va provoca, fără doar și poate, un război european. Comnen a insistat asupra faptului că nu se va putea localiza conflictul, deoarece Franța va da ajutor Cehoslovaciei, iar relațiile militare dintre Anglia și Franța sînt de o asemenea natură, în-

În fața iminenței unui conflict armat germano-ceslovac, președintele Beneș recheamă sub arme, pentru manevre, contingentul ce abia își încheiase serviciul militar

cît prima va trece, fără îndoială, de partea celei de-a doua. Ministrul de Externe român a insistat pe lîngă Fabricius să dea Berlinului sfaturi moderatoare, pentru a împiedica declanșarea unei catastrofe”.

Telegrama lui Thierry este corectă. Totuși, în relatarea lui Bonnet, relev o mică eroare și o lacună, ambele cu siguranță involuntare, dar avîndu-și importanța lor. După cele spuse de Bonnet, s-ar putea crede că demersul la Fabricius ar fi fost o urmare a vizitei lui Thierry. În realitate, acesta din urmă a venit la 11.30, după Fabricius, pe care l-am primit la 10. Așa că inițiativa acestui demers îmi aparține pe de-a-ntregul.

Cînd l-am primit pe Thierry, l-am pus la curent cu discuția purtată cu ministrul german și i-am precizat motivul intervenției mele pe lîngă guvernul Reichului. Aici se constată lacuna despre care vorbeam mai înainte. După ce am stăruit pe lîngă Fabricius să transmită Berlinului sfaturi moderatoare, pentru a împiedica declanșarea catastrofei, am adăugat:

— Vă rog să luați notă că România nu va putea rămîne indiferentă față de soarta prieteniei și aliatei sale Cehoslovacia.

Trebuie recunoscut că o astfel de declarație avea o valoare deosebită și că, făcută de o țară mică, izolată și prost înarmată, într-un moment cînd întreaga Europă tremura de frica lui Hitler, ea dovedea un anumit curaj.

Thierry a avut amabilitatea de a aprecia așa cum se cuvine sensul cuvintelor mele și m-a asigurat că-și va informa imediat guvernul. La rîndul său, Ministerul de Externe francez a împărtășit buna părere a trimisului

său. Ca dovadă că, peste cîteva zile, Thierry mi-a cerut, în numele lui Georges Bonnet, permisiunea de a insera declarația mea într-o culegere de documente diplomatice, pe care guvernul francez se pregătea să le publice. Am acordat fără nici o șovăire permisiunea cerută, ceea ce a constituit o nouă dovadă despre prietenia noastră față de Franța și Cehoslovacia: să ne gîdim cît de mult putea să agraveze apariția unui asemenea document resentimentele, deja foarte numeroase, pe care Germania le avea la adresa noastră.

Cît despre conducătorii Cehoslovaciei, aceștia au apreciat atît de mult atitudinea noastră, încît, de cum au primit informațiile însărcinatului cu afaceri la București, au ținut să-și manifeste satisfacția prin glasul celei mai înalte și mai autorizate personalități a țării. Într-adevăr, la 24 mai, președintele Beneș, personal, în prezența [ministrului de Externe Kamil] Krofta și a directorului [din Ministerul Afacerilor Externe] Samuel, ruga pe Radu Crătescu, ministrul României la Praga, să-mi transmită expresia celei mai vii recunoștințe, pentru demersul meu pe lîngă ministrul Germaniei, demers pe care îl considera excepțional de folositor” (raportul nr. 1384, din 24 mai 1938).

În aceeași zi, directorul politic al Ministerului de Externe cehoslovac a reînnoit, în numele ministrului său, expresia recunoștinței pe care Praga o purta Bucureștilor: „Demersul dumneavoastră a mișcat profund guvernul cehoslovac, care vede într-insul o nouă dovadă de prietenie — prietenie de care nu s-a îndoit niciodată, dar a cărei manifestare în aceste grave împrejurări îi este deosebit de prețioasă”.

Un strălucit cărturar și patriot: **TIMOTEI CIPARIU**

ALEXANDRU DUȚU

„În urmă mă născui și io, în [satul Pă-
nade, jud. Alba] iebr[uarie] a[nul] 1805...“,
scria Timotei Cipariu în memoriile sale, pe
care a început să le redacteze în toamna
anului 1855, „nu că doară acestea ar fi cu
totul demne de neuitare..., ci și ca să dau, de
se poate, oareșcare impuls conaționalilor mei
la asemenea scrieri originare, a căroră preț
la toată timplarea pentru istoria și literatura
popoarelor este prea însemnat“. Un alt mo-
tiv, parcă mai puternic, îl îndemna pe cărturar
să descrie viața satului transilvănean de la
începutul secolului trecut, să amintească de
strămoșul de la Piatra Neamț care trecuse în
părțile dinspre Alba Iulia, să înșiruie spița
neamului, evocind pe frații și sora secerați din
copilărie.

Urmaș al Școlii Ardelene

Cititul și scrisul, Timotei Cipariu le-a de-
prins singur, ajutat, la început, de tatăl lui;
mama i-a îmbogățit sufletul cu povestiri, cîn-
tece și vești despre cei de demult. Copilul a
dovedit o înzestrare excepțională pentru lim-
bile străine și a ajuns curînd să pătrundă
pe teritorii mai puțin frecventate de cărtu-

rarii români, precum araba, persana, ebraica.
La școală, la Blaj, progresele au fost constan-
te și tinărul a fost reținut în corpul profeso-
ral, pentru a preda limba română și, apoi,
filozofia. A condus tipografia seminarului și,
spre sfîrșitul vieții, a fost directorul întregului
centru de la Blaj. Nu numai legătura orga-
nică cu această vatră a „renașterii“ transilvâ-
nene a făcut din Cipariu un urmaș al Școlii
Ardelene, ci și activitatea lui de cărturar des-
fășurată pe liniile directoare ale marilor înai-
tași; munca didactică și acțiunea de tipă-
rire a cărții, însoțită de difuzarea ei largă în
rîndurile orășenilor și țăranilor.

În ambele domenii accentul a căzut, ca și
la Micu-Clain, Petru Maior, Gheorghe Șin-
cai, asupra studiului limbii și al istoriei, ală-
turîndu-li-se interesul vădit pentru filozofie.
El însuși, vorbind despre marii înaintași,
a subliniat legătura pe care o făcea deliberat
între activitatea lui și realizările acelorora. Mai
apropiat s-a simțit de Șincal, care l-a fasci-
nat, cu siguranță, prin erudiția sa; în 1841,
în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, el
reproducea parțial *Elegia* lui Șincal și punea
în lumină datele biografice care se desprin-
deau din ea. În 1855, el va vorbi despre toți
cei trei dascăli, în cuvîntarea ținută cu pri-

Imagini din Albumul de fotografii al lui Timotei Cipariu, aflat la Biblioteca Academiei R.S.R.: o fotografie a cunoscutului cârmaci transilvănean; catedrala din Blaj; o reproducere după pictura lui Gh. Tattarescu, *Deșteptarea României*

lejul centenarului școlii din Blaj, și va afirma apăsător că este de mirare că nu au fost ridicate statui unor oameni care înfăptuiseră atâtea pentru poporul lor. Continuador al scriitorilor din generațiile precedente, Cipariu s-a manifestat în multe privințe: în *Foaie pentru minte* din 1853-1855, a editat eglogile¹ lui Vergiliu, traduse de Vasile Popp, completând el însuși versurile nefinisate. Cipariu a mers însă în toate domeniile, mai departe. Mai întâi, datorită faptului că el a putut face apel la un mijloc de care aceia nu dispuseseră: presa. În al doilea rând, deoarece a aprofundat ideile semănate de predecesori în cărțile lor de înțelepciune, de filozofie, de lingvistică, de istorie. În al treilea rând, întrucât a pus teatrul în slujba afirmării conștiinței naționale române, acesta, cum spunea Ioan Heliade-Rădulescu, putea duce mesajul patriotic și în rîndul celor care nu puteau citi: împreună cu George Bariț, de care a rămas legat toată viața, și cu istoricul Ioan Rusu, care avea opinii extrem de interesante în problema supraviețuirii dacilor și a legăturilor românilor cu Imperiul bizantin, Ci-

pariu a întemeiat, în 1832, un „teatru de diletanți“, la Blaj. La 2 iulie 1833, noul teatru a pus în scenă un poem pastoral al lui Cipariu, *Egloga*, dedicată episcopului român Ioan Leameniu.

Scopul — slujirea națiunii române

Numele lui Cipariu rămîne legat de trei periodice importante în viața culturală a Transilvaniei: *Organul luminării* (1847-1848), *Învățătorul poporului* (12 mai-6 octombrie 1848) și *Arhivul pentru filologie și istorie* (1867-1870, 1872). Primul periodic a apărut la Blaj, sub redacția lui Cipariu, ajutat de alți doi profesori, din acel oraș, Iosif Mani și Aron Pumnul. Marea înnoire pe care a adus-o această publicație a constatat în tipărirea ei în întregime cu litere latine. Ca și *Foaia lui Bariț*, de la Brașov, revista aceasta care trebuia să apară în 1839, dar nu a primit autorizația decît în 1845 și nu a văzut lumina zilei decît la 4 ianuarie 1847 și-a propus „formarea minții și a inimei în poporul român“. Important este și faptul că publicația, care anunța, din titlu, intenția sa de a da un nou impuls operei de luminare pe

¹ Eglogă — mic poem pastoral.

care o inițiasă în cultura română centrul de la Blaj, a fost deîndată bine primită la București și Iași; *Albina românească*, bunăoară, anunța că face abonamente pentru revista transilvăneană. *Organul luminării* răspindea cunoștințele istorice, filozofice, filologice, într-o limbă care să fie de toți românii înțeleasă și care să marcheze, prin literele latine, originea limbii și a poporului român. Publicația pornea la drum cu deviza „unirea minților și a inimilor, bunul înțeles între frații de un singe și o limbă”, contribuind, la rândul său, la strângerea celor care luptau pentru reînnoirea culturală a societății românești. Fără îndoială că impulsul decisiv, revista l-a primit din partea redactorului său șef, care, în 1836, împreună cu George Bariț, făcuse o călătorie îndelungată la București. Pe plan transilvănean, *Organul luminării* a intervenit direct în lupta culturală și politică. În 1848, un editorial afirma: „Românii, ca fiii aceeași mame, au să dea mîna unul cu altul!”. În această direcție națională și pentru a sublinia clar angajarea sa directă în evenimentele de la 1848, revista și-a schimbat la 12 mai 1848 titlul în *Organul național*, oferind cititorilor explicația că „tot același rămîne: adică de la lumina adevăratele interese ale națiunii române”, la care se adăuga o netă slujire a „adevărului și dreptății”, „împreunind devisa naționalității”, adică o angajare în ampla mișcare ce avea să ducă la adunarea de pe Cîmpia Libertății din Blaj.

Cel de-al doilea periodic, *Învățătorul poporului*, s-a adresat masei largi, dorind a fi o „loaie pentru popor și în limba poporului”. Aceasta a fost direcția pe care i-a împrumutat-o Cipariu, autor al articolului-program. Semnificativ este faptul că în revistă au fost favorabil comentate evenimentele revoluționare de la București, din iunie 1848, și că aici au apărut fragmente din opera lui Lamennais care a jucat un rol important în mișcările revoluționare din Europa Centrală, întrucît proclama ideea egalității imbinată cu ideea unității naționale.

Arhivul, ultimul periodic, a reluat, în ianuarie 1867, preocupările filologice și istorice ale *Organului luminării*, intervenind în dezbaterile ce cuprinsese întreaga lume științifică românească în a doua jumătate a secolului trecut, privind limba literară și istoria limbii și literaturii române. Pauza de aproape 20 ani între cele două periodice a fost provocată de distrugerea tipografiei blăjene în timpul revoluției pașoptiste, la care Cipariu a luat parte printre fruntașii ei, urmînd imboldul care-l făcuse să aducă la lumină cărți și reviste, iar mai tîrziu să-și redacteze memoriile: imboldul de a face o hotărîre alegere între „despotismul barbariei și libertatea culturai”.

Anii revoluției

„Nu merită să fie numit om, cel care pre alții mai mult voiește a-i folosi, decît a le fi folositoriu”. Aceste cuvinte, pe care Cipariu

le făcea să apară în *Organul luminării* din 1847, în *Supliment*, exprimau opiniile sale filozofice despre lume și om, în sensul filozofiei practice care i-a ghidat și cursul din școala de la Blaj. Cuvintele redau o convingere adîncă a cîrturarului care implicase acțiunea lui de luminare în evenimentele sociale și politice ale epocii sale. Cipariu nu a fost, de la început, un adept al revoluției duse pînă la capăt, pînă la apelul la arme, așa cum o întrevădeau Simion Bărnuțiu sau Avram Iancu. Dar atitudinea lui a evoluat și s-a cristallizat sub acțiunea maselor de care fiul de fărîm din Pănade s-a simțit toată viața strîns legat. La această cristallizare a mai contribuit și orizontul lui care, atît în activitatea științifică, cît și în opera social-politică, l-a făcut să nu piardă din vedere pe toți cei care vorbeau românește și aveau aceeași sorginte. În acest sens, în 1836, cînd a pornit spre București, el însemna în jurnalul lui: „Bucuroș aș fi să văz și Galațul, Tirgoviștea, și îndrăpt Rîmnicul și Argeșul, dacă nu și Craiova, unde am un prietin. Însă acele sînt numai doriri care nu mi le poci făgădui să le văz toate de astă dată împlinite. Moldova și Iașul, Bucovina și Suceava. Vai, cîte aduceri aminte de fapte eroice...”.

Pornind din Brașov, cîrturarul blăjean se îndrepta spre frații lui de dincolo de munte. Cînd se apropia pe înserat de București, vedea contururi ce-i prevesteau o cetate care „între cele mai frumoase ale Europei ar trebui să se numere”; aici el a întîlnit scriitorii și librari, a mers la teatru, a avut discuții cu alți cîrturari transilvăneni veniți să lucreze în această capitală a românilor. O semnificație deosebită au avut vizitele lui la Heliade și Petrarhe Poenaru, dar mai ales la Ion Cămpineanu, „un patron [mecena] adevărat și cu rîvnă și jertfă pentru înaintarea științelor și măiestriilor celor frumoase neprețuite”. El a văzut pe Florian Aaron și Eftimie Murgu. Ion Cămpineanu l-a invitat la masă, unde se afla Heliade și unde, „după prînz au venit și d. Chesar Boliac și căpitanul Voinescul, amîndoi literatori”, este adevărat, dar cu toții angajați în lupta pentru restructurarea societății române. Cu Iancu Văcărescu a discutat probleme de „ortografie cu litere latinești”, cu Ioan Roset despre ideile „bătrîne, feudale”, cu Boliac despre proiectele unei societăți literare, „pentru unirea limbii între toți scriitorii români”, după cum se exprima pe Florian Aaron. Este evident că, în acest rîstimp, Cipariu a luat cunoștință de preocupările mîntenilor de a-și uni eforturile în vederea modernizării societății române, cu moldovenii și transilvănenii, plănîindu-se acțiuni culturale și, desigur, politice comune. Din satisfacția cu care Cipariu consemna întrevederile sale în *Jurnal* se înțelege că el își dădea tot mai mult seama de forța reprezentată de voința unită a românilor. Însemnările sînt din august 1836; în noiembrie 1838, „partida națională” a lui Ion Cămpineanu elaborează un *Act de unire și independență*¹, formu-

¹ Magazin istoric, nr. 11/1977.

lind cerința unirii Principatelor și a redactării unei noi Constituții.

Din luna martie 1848, Transilvania a fost cuprinsă de o puternică frământare în vederea formulării unui program politic revoluționar. Căderea lui Metternich marcase declanșarea revoluțiilor naționale centrifuge din Italia, Boemia, Croația, Ungaria, Transilvania. Cărturarul blăjean a intervenit direct în dezbaterile tot mai vie din primăvara anului 1848, cînd memorii, petiții, programe erau formulate în marile centre transilvănene. Cipariu a publicat în *Organul luminării* două expuneri de principii care porneau de la ideea că dreptul fiecărui popor de a-și păstra naționalitatea derivă din dreptul inalienabil la libertate, proclamat pretutindeni în Europa, aflată în plină efervescență revoluționară, alături de egalitate și frățietate; el propunea restabilirea în drepturi politice a națiunii române, recunoașterea religiei „greco-românești” (așadar fără a se menține separația politică între „uniți” și „neuniți”), participarea la Dieta Transilvaniei. După adunarea pregătită de la Blaj, din 18 aprilie 1848¹, el a adăugat noi elemente care au sporit caracterul democratic al programului său, precum libertatea politică a întregii națiuni, emanciparea pămîntului român, folosirea limbii naționale în treburile publice, libertatea tiparului românesc, alegeri proporționale în funcțiile publice etc. Important este un adaos în care Cipariu propunea ștergerea privilegiilor feudale, punct care apărea și în programele revoluționare din Muntenia și Moldova.

Aceste formulări sînt apropiate de manifestul de la Sibiu al lui Simion Bărnuțiu și asemănările au facilitat colaborarea celor doi, la care s-au adăugat August Treboniu Laurian, Al. Papiu-Ilarian, Ion Buteanu și alții, autori toți ai programului de la Sibiu din 26 aprilie, care a precizat cele trei mari năzuințe românești: proclamarea națiunii române ca națiune recunoscută, prestarea jurămîntului național de către toți românii, ca manifestare de solidaritate națională, și protestul contra unirii Transilvaniei cu Ungaria. Timotei Cipariu a colaborat și la *Petițiunea națională* adoptată la 4 mai 1848², în care a fost cuprinsă și prevederea ca iobăgia să fie neîntîrziat desființată, revendicare ce conferea programului un caracter antifeudal, modern. La 18 iulie, el arăta prin publicarea în *Organul național* a textului *Către națiunea română din Transilvania* cum își îndeplinesc misiunea încredințată de adunarea națională din 3 mai, și din care făcea parte și Cipariu, de a prezenta doleanțele poporului român conducătorilor de la Viena și Budapesta. Consecvent cu sine și cu programul pe care-l elaborase, alături de ceilalți frunțași transilvăneni, Cipariu a semnat apelul Comitetului național prin care se cerea românilor, la 8 octombrie 1848, să ia armele pentru a-și cucerii drepturile ce le erau refuzate. Doi ani mai tîrziu, el a făcut parte dintr-o delegație care a ajuns la Viena și a fost primită de

împărat, căruia i-a cerut răspuns la o petiție mai veche, din 1849. Dar nici un rezultat pozitiv nu a venit să insenineze pe cărturarul care, după revoluție, a trăit alături de ai săi anii grei de represiune.

Ardoare și nespusă plăcere pentru cărți...

Suferința lui Cipariu a fost sporită de faptul că în timpul revoluției i se risipise prin prădăciuni, dar și prin distrugere bibliotecă de peste 3 000 volume pe care o adunase în decursul anilor. Toate locuințele membrilor comitetului român au fost percheziționate și, astfel, s-au risipit volume prețioase achiziționate de Cipariu din fostele biblioteci aristocratice din Transilvania sau de la librării din București, Viena, Budapesta, cu care intrase în relații. Învățase să citească singur și își umise părinții descindînd într-o bună zi literele în fața lor. „Din acea zi — povestește el — n-a mai rămas carte pe care să n-o ceteșc; și cînd vedeam vreo carte undeva, îmi ardea inima să o capăt să o ceteșc, măcar că nu toate erau românești. Acea ardoare și nespusă plăcere către cărți de-adunci-mi rămase nestinsă în toată viața mea, pînă în aceste zile tîrzie, în care scriu aceasta... și cînd venii la timpul de a mă determina într-o parte sau alta, totdeauna întrebai: că oare în aceasta sau în acea stare putea-voi sta de învățătură au nu?” Avea printre cărți *Corpusul istoricilor bizantini* (în greaca bizantină — *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*), din care preluase nenumărate date Șincai, dar avea și cărți în limbi mai rar știute. Cu înecut, după 1850, în parte și datorită deselor călătorii la Viena, a achiziționat noi valori, printre care peste 600 volume în limba arabă. În biblioteca lui se mai aflau încă 135 manuscrise, privind cultura arabă, din care 30 cuprindeau extrase din texte arabe parcurse de marele cărturar blăjean. La moartea lui, biblioteca sa, care constituia după cum s-a remarcat una dintre cele mai însemnate biblioteci românești din sec. XIX, număra circa 7 000 volume. Cărturarul adunase și cîteva instrumente științifice care-i potoleau setea de cunoaștere; avea — spune el — un ocean cu care cerceta stelele. A călătorit să vadă mari biblioteci, ca Ambrosiana din Milano, mari realizări arhitectonice, ca arena din Verona.

Dar tot ce a citit și tot ce a văzut a fost îndreptat într-o singură direcție: de a înțelege mai bine dramatica existență a poporului căruia îi aparținea. Ani îndelungați de muncă intensă au fost consacrați cercetării limbii și istoriei române, precum și activității didactice. Îl preocupau documentele; care puteau dezvălui procesele de evoluție ale limbii și, mai departe, ale culturii. A publicat *Elemente de limba română, după dialecte și mo-*

¹ Datele sînt pe stil vechi.

² *Magazin istoric*, nr. 2/1978.

numente vechi și Acte și fragmente pentru istoria beserecei române mai ales în Transilvania, amindouă în 1854, imbinind filologia cu istoria instituțiilor ce asiguraseră păstrarea neamului românesc în condiții de aspră apăsare. Și s-au adăugat *Crestomație sau Analecte literare* (1858) și *Principii de limbă și scriptură* (1866), prin care au fost puse bazele filologiei române moderne și ale lingvisticii istorice române. *Gramatica* lui a fost admisă în învățământul din Transilvania, la gimnaziul superior, în 1856, în timp ce *Gramatica limbii române* a fost premiată de Societatea Academică Română, în 1868. Concomitent, s-a dovedit preocupat de educația maselor largi și a plănuit o „bibliotecă universală” menită a cuprinde nu atît capodopere literare, cît îndrumări folositoare. Prima apariție în colecția „Biblioteca de mină” a fost o carte de înțelegciune, în care accentul cădea pe educația socială: *Purtarea de bundcuvînță între oameni* (1855). A adunat știri despre limba și literatura românilor din colecțiile particulare și a făcut extrase lungi, întocmind dosare masive, ca în cazul documentelor privitoare la români, culese din biblioteca contelui Kemény, toate pierdute în timpul revoluției. Mare admirator al antichității, el a acceptat să facă parte din grupa celor 11 conservatori de monumente antice, alcătuită în 1855, în Transilvania.

Pînă la moarte, care a survenit la 3 septembrie 1887, a fost prezent în marile acțiuni culturale cu ecou social-politic. În 1852 a fost unul din primii susținători ai unei grupări a femeilor în lupta pentru drepturi sociale și active în viața culturală: „Reuniunea femeilor române” din Brașov. Prezent la întemeierea ASTREI, a devenit primul ei vicepreședinte, făcînd, în cuvîntarea ținută cu acest prilej, elogiu culturii române. A fost ales membru al Societății germane de orientalistă. Încununarea activității sale a venit din partea Societății Academice Române, care — alegînd membrii săi din toate regiunile locuite de români — l-a desemnat pe Timotei Cipariu vicepreședinte, în 1867. În cadrul Societății, care s-a transformat apoi în Academia Română, Cipariu a avut un rol de prim rang în dezbaterile asupra ortografiei limbii române.

Între colegii săi academicieni și în Blajul pe care-l părăsea cu greu pe măsură ce anii se lăsau pe umeri, învățatul și-a rememorat adesea cursul vieții care-l purtase în vilttoarea unor evenimente decisive pentru poporul român și pe teritorii ale cunoașterii pe care el le cucerise primul. Și-a repetat și mai tirziu cuvintele pe care i le adresase prietenului Bariț, în 1848: „Fie Cesar cui i place, io nu voi pîmîm nimănuia”, știînd că și-a îndeplinit la fel de bine ca și cei care-și cîștigaseră „mai multă popularitate” îndatoririle ce și le fixase. Iar acestea, odată îndeplinite, aduseseră mai multă claritate în acțiunea de eliberare de sub dominația străină a transilvănenilor, contribuiseră la înflăcărarea năzuinței spre unire a tuturor românilor.

Măreața victorie a popoarelor împotriva fascismului

A III-a serie de întrebări

1. Reprezentanți de seamă ai intelectualității românești, continuînd tradiția progresistă patriotică a oamenilor de știință și cultură din țara noastră, au luat atitudine fermă împotriva războiului alături de Germania, în acest sens elocvent fiind *Memoriul* intelectualilor antifasciști, din aprilie 1944, prin care subliniau că „războiului... trebuie să-i punem îndată sfîrșit”.

Printre semnatarii se aflau și profesorii unor cunoscute centre universitare românești.

În care orașe? (1974)

2. La 26 martie 1945, Moscova saluta „prin 12 salve de artilerie trase din 124 tunuri” trupele sovietice ale Frontului 2 ucrainean și „trupele armatei române, de sub comanda generalului de Corp de armată Dăscălescu” pentru eliberarea unui oraș cehoslovac.

Cîți ostași români au căzut în luptele de acolo? (1979)

3. Cîți soldați, subofițeri și ofițeri, români au fost decorați, pentru faptele de vitejie în războiul antihitlerist, cu ordine și medalii de război românești, sovietice, cehoslovace și ungare? (1975)

4. Solidaritatea poporului român cu lupta antihitleristă a popoarelor vecine era sugestiv exprimată de un ziar timișorean, la 1 ianuarie 1942, care consemna că mulți români s-au „dus să grăbească birușina popoarelor subjugate, luptînd ca oameni liberi și mîndri alături de ceilalți partizani balcanici”.

Cu ce formă strămoșească de luptă împotriva nedreptăților era comparată acțiunea lor? (1974)

5. Ce efective de trupe a angajat România în războiul antihitlerist? (1975)

6. „Nemții se retrag mereu, așa că sperăm ca în curînd să terminăm războiul” scria părinților săi, la 8 ianuarie 1945, unul dintre cei 250 000 ostași români care au luptat pentru dezrobirea Cehoslovaciei.

Cîte localități cehoslovace a eliberat armata română? (1975)

7. În 1942-1943, forțele sovietice au încercuit 22 divizii naziste și au luat peste 90 000 prizonieri, printre care și 24 generali.

În care bătălie? (1973)

8. Un greu tribut de sînge a plătit în cursul luptelor pentru eliberarea Budapestei o mare unitate română cea, din 36 348 luptători, a pierdut aici 11 000.

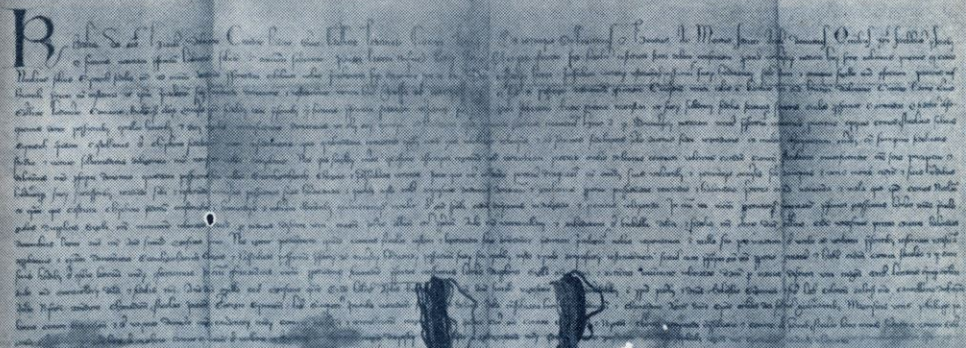
Despre ce unitate este vorba? (1980)

9. Timp de un an — de la... și pînă la... poporul englez a înfruntat singur forțele militare naziste.

Indicați datele respective. (1978)

10. Cînd au cîștigat forțele navale anglo-americane supremația în Oceanul Atlantic? (1979)

Din cronică luptei românilor pentru unitate și independență

ȚĂRILE ROMÂNE

ÎN LUMEA EUROPEANĂ A VEACULUI XIV

Dr. ȘERBAN PAPACOSTEA,
Institutul de istorie „Nicolae Iorga”

Constituirea Țării Românești și a Moldovei ca state de sine stătătoare a avut însemnate consecințe pe plan intern și internațional, în contextul politic european de la mijlocul secolului XIV.

După cum am văzut în numărul precedent al revistei (3/1980), tentativa regatului ungar de a-și instaura dominația atât asupra Țării Românești cât și asupra Moldovei a suferit un răsunător eșec, domnitorii români reușind să asigure celor două țări, prin strădaniile lor politice și diplomatice, atributele suveranității statale.

O mareață fantasmă la Dunăre

Cercetînd procesul de constituire și evoluția regimului stărilor privilegiate în Transilvania, istoricul Gheorghe Brătianu analizează conținutul diplomelor emise de Ludovic

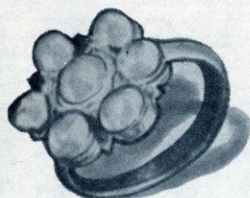
de Anjou la 2 februarie 1365 și 28 iunie 1366 și care, de fapt, consfințeau succesul luptei voievodului român Bogdan pentru a desprinde Moldova de sub dominația ungară. Documentul din 1366 prevedea, totodată, sancțiuni severe împotriva „valahilor revoltați” din Transilvania, surprinzînd astfel caracterul de masă al împotrivirii români-

Transilvania, aflată în stăpînirea regatului ungar, a fost direct influențată de consolidarea noulor state românești. Pentru a-și menține și adînci supremația în această provincie, regatul ungar a recurs la măsuri vizînd în primul rînd populația românească, majoritară. Astfel, în vreme ce românii de la Sud și Răsărit de Carpați își desăvîrșeau organizarea statală, cel dinăuntrul arcului carpatic suferea contralovitura măsurilor lui Ludovic de Anjou, luate îndeosebi în anii 1365-1366, pentru a înabuși orice tendință de a urma exemplul fraților de peste munți.

lor față de înăsprirea stăpînirii regalității ungare. „Nu e de mirare așadar — scrie Gh. Brătianu — că după această dată [1366] românii nu mai sînt menționați în adunările de stări transilvane. Existența la frontierele înseși ale provinciei a două principate române independente sau cvasi-independente, care gravitau deja în orbita altor puteri,

pentru a găsi sprijin împotriva hegemoniei ungare și a căror întemeiere se datora unor răsculați veniți din Transilvania, avea prin forța lucrurilor să inducă pe reprezentanții autorității regale la o politică de suspiciune și de vexațiuni¹.

Cum s-a manifestat această politică? Informat despre pierderea Moldovei, Ludovic a emis, la 2 februarie 1365, celebra sa diplomă de confiscare a domeniului lui Bogdan din Maramureș²; el a invo-

Inele descoperite în necropola voievodă de la Curtea de Argeș

În p. 53: document din 28 noiembrie 1327 de la Carol Robert, regele Ungariei, prin care se înădărează comitetul Nicolae salele românești Sucurland, Taga și Silișoaș (Muzeul de istorie al Republicii Socialiste România)

cat nu numai „infidelitatea” față de coroana maghiară a fostului voievod, argument suficient pentru a justifica actul regelui, dar a adăugat și motivația suplimentară „pentru ca ticăloșia [lui Bogdan și a fiilor săi] să nu devină pilda altora care ar cuteza fapte asemănătoare”, afirmație care dezvăluie preocuparea și finalitatea mai generală a măsurii regelui. Dacă în Maramureș Ludovic a găsit soluția pentru a înlătura primejdia deschisă de exemplul lui Bogdan, acordând familiei Dragoșștilor masive concesi de stăpîniri și demnități și, prin aceasta, asigurându-și fidelitatea lor, cu totul alta a fost politica sa în alte zone ale Transilvaniei.

Înainte de a se consacra situației create de desprinderea Țării Românești și Moldovei din sfera sa de influență și reglementării stărilor de lucruri din Transilvania, Lu-

dovic a fost reținut de două acțiuni de ordin mai general: cucerirea Vidinului și înfrîngerea cu împăratul bizantin Ioan V Paleologul, în iarna lui 1365-1366. Intrarea trupelor ungare în Vidin dăduse un puternic imbold speranțelor celor care, la Constantinopol, așteptau mîntuirea de primejdia otomană printr-o nouă cruciadă apuseană. Cum reluarea efortului ofensiv împotriva otomanilor era condiționată, ca și în trecut, de acceptarea de către Bizanț a unirii celor două biserici și cum, pe de altă parte, speranțele cele mai sigure de cruciadă veneau acum din direcția regatului ungar, iar regele Ludovic părea chemat să devină protagonistul acesteia în Europa Sud-Estică, împăratul bizantin s-a decis să vină la Buda, pentru a netezi calea unei noi acțiuni. „O venerabilă figură de măreată fantasmă, scrie Nicolae Iorga, apare la Dunăre”. Negocierile, prelungite pînă la sfîrșitul iernii, s-au încheiat cu angajamentul împăratului de a accepta unirea — ceea ce nu era greu, întrucît se arătase și în trecut hotărît să întreprindă acest pas — și făgăduiala, mult mai greu de împlinit, de a impune această unire clerului și poporului său.

Prezența ungară la Vidin, concesiile împăratului bizantin constrîns de amenințarea otomană creau un context periculos pentru Țările române, în efortul lor de a se menține în afara sferei de expansiune a regalității ungare. Exponent al politicii papale în această zonă, Ludovic de Anjou nu a ezitat să folosească așa-zisa luptă împotriva „schismaticilor” pentru înfăptuirea propriilor sale planuri politice.

După ce și-a însoțit pînă în Banat imperialul oaspete, Ludovic a venit în Transilvania, unde avea să petreacă cel puțin șase luni (aprilie-octombrie 1366); acum, problema românească, în toată complexitatea ei, s-a aflat în centrul preocupărilor sale.

Prelungita ședere a regelui în Transilvania a fost neîndoielnic legată de efortul său de a readuce la ascultare

celelalte două Țări române: Moldova, unde încercarea sa s-a încheiat cu un eșec, și Țara Românească, unde acțiunea sa a înregistrat un oarecare succes, precar și echivoc, prin înțelegerea cu Vladislav.

Concomitent însă cu inițiativa sale militare și diplomatice îndreptate spre românii din cele două țări extracarpatice, Ludovic a adoptat, în cursul itinerarului său transilvan, un șir de măsuri care au afectat profund și pentru mult timp situația românilor dinăuntrul regatului. Aceste măsuri au fost încorporate în trei acte; din care unul dădea provinciei o nouă organizare judiciară (28 iunie 1366), un altul, a cărui dată exactă nu ne e cunoscută, statua raportul dintre „starea” nobilimii și confesiunea catolică, iar al treilea legaliza prigoana împotriva clerului ortodox (20 iulie 1366).

Începutul prigoanei

De la început, Ludovic și-a îndreptat acușul lăviturii sale împotriva nobilimii române. El a stabilit o distinc-

ție răspăcată între cnezii confirmați anterior prin act regal, asimilați în acest fel nobilimii ungare, și cei care nu beneficiaseră de asemenea confirmare și care erau reduși acum la condiția modestă a juzilor sătești. Astfel, Ludovic a subordonat definitiv recunoașterea condiției „nobiliare” și a stăpînirii cu acest titlu a pămîntului unei hotărîri a curții regale. Drepturile tradiționale ale cnezilor, moștenite din vremuri străvechi,

¹ Vezi și nota *Un istoric*, din p. 62 a acestui număr.

² *Magazin istoric*, nr. 2/1973.

au fost anihilate; pentru puterea regală, orice alt titlu în afara actului regal de înnoobilare era neavenit. Mai mult decât atât, noul regulament judiciar stabilea că, în contestațiile cu privire la stăpânirea pământului, cei lipsiți de acte temeinice aveau să-și susțină cauza nu înăuntrul Transilvaniei, ci la curtea regală. O piedică suplimentară și o șansă mai puțin pentru cei care se întemeiau pe un drept tradițional, moștenit, împotriva dreptului nou, creat de daniile regale. Dreptul scris și cancelaria regală deveneau de acum înainte singurele surse legale ale stăpânirii pământului, în vreme ce drepturile tradiționale erau abolite. Situația favoriza puternic tendința nobilimii maghiare de a depozeda cnezii români de dreptul lor asupra pământului și de privilegiile care decurgeau de aici.

Tot atât de însemnată pentru politica regală era hotărârea de a-i exclude pe nobilii necatolici de la dreptul la stăpânirea pământului. Unul din actele regale precizează: „Ni-meni decât cel cu adevărat catolic și care cultivă cu fidelitate credința pe care o păzește și o mărturisește [față de biserica romană] nu poate să țină, să păstreze și să posedă vreo posesiune cu titlu nobiliar sau cu titlu de beneficiu”.

Noua măsură care condiționa dreptul de stăpânire asupra pământului și recunoașterea calității de nobil de apartenența la confesiunea romano-catolică dezvăluie politica regelui față de o altă mare realitate a societății românești: *biserica*.

A treia hotărâre, complementară față de cea anterioară și încorporată în actul emis la 20 iulie 1366 — păstrat într-o copie destinată comitelor Cuvin și Caraș — poruncește categoric nobililor și celorlalți stăpânitori de pământ, cetățitorilor și orașelor regale pe teritoriile cărora se aflau preoți „schismatici”, adică ortodocși, să-i înfățișeze împreună cu familiile lor comitelui Benedict Himfy, la data fixată de acesta, care urma să aplice față de ei ordinele ce aveau să-i sosească între timp de la rege. Ordinul regal a des- chis astfel prigoana sistema-

tică și legalizată împotriva clerului ortodox, prigoană care a continuat până la sfârșitul domniei lui Ludovic.

Stabilirea raportului obligator între condiția nobiliară și apartenența la catolicism, pe de o parte, și măsurile adoptate împotriva clerului

ortodox, pe de altă parte, nu au fost decât manifestările diferite ale aceleiași țel: înlăturarea confesiunii ortodoxe din viața politică a țării.

Presimțind reacțiile pe care aceste măsuri aveau să le provoace și care, adăugându-se vechilor nemulțumiri, puteau să dea caracter exploziv situației din Transilvania (de altminteri foarte încordată), Ludovic de Anjou introduse, la 28 iunie 1366, o nouă organizare judiciară de caracter excepțional.

Prin actul menționat, monarhul permitea nobilimii ungare „să exterminare sau să nimicească din această țară pe răufăcătorii de orice nație, îndeosebi români”. Conceput pentru a permite nobililor să facă față, cu mijloace excepționale, stării de puternică încordare socială și politică, noul sistem judiciar introdus de actul regal și care se întemeia pe instanțe organizate ad-hoc de acuzator era o formulă de represiune legalizată, încredințată nobilimii, pentru a-și apăra pozițiile. Actul regal aducea, totodată, și prima discriminare legală referitoare la românii din Transilvania, după criteriul etnic. Îndatorirea impusă nobilimii de rege, în schimbul instrumentului judiciar atât de eficient pe care i-l dăruise, era aceea de a-l ajuta și pe el și pe dregătorii săi transilvani, voievodul și vicevoievodul în efortul de „a-i zdrobi și a-i nimici pe infideli răzvârați și pe rebelii noștri și ai sfin-

tei noastre coroane din acele părți”.

Măsurile impuse de Ludovic de Anjou în Transilvania au creat o nouă situație legală și constituțională. Ele au generalizat recunoașterea prin act regal a titlului nobiliar și a dreptului de stăpânire a pământului cu titlu feudal, condiționând-o de fidelitatea față de rege și de coroană, în dublul înțeles medieval al termenului, cel politic, feudal, și cel confesional, privind apartenența la confesiunea catolică. Legiferind primul din aceste criterii, Ludovic a îndiguit puternic evoluția cnezimii române din Transilvania spre starea nobiliară. Impunându-l pe al doilea, cel confesional, el a oprit constituirea unei stări privilegiate, nobiliare, române, de sine stătătoare, și a pregătit contopirea nobililor români, care se conformau exigențelor politicii regale, în masa nobilimii provinciei și a regatului.

Scotînd în afara legii confesiunea ortodoxă, Ludovic de Anjou a introdus în organizarea politică a provinciei principiul *religiei oficial recunoscute (religio recepta)*, care a devenit o componentă esențială a vieții politice a Transilvaniei medievale.

Desigur, regele nu a acceptat evenimentele din 1365-1366 pentru a-și desăvârși prozelitismul catolic. Dar cu cererea Vidinului și urmarea sa imediată, călătoria împăratului Ioan V la Buda, care părea să vestească aducerea la catolicism a însuși centrului spiritual al lumii răsăritene. Bizanțul, a dat acțiunii lui Ludovic de convertire a populației ortodoxe un ritm mult mai accelerat și proporții înfinite mai mari decât în trecut. Până la sfârșitul domniei sale, Ludovic a aplicat, cu rigoare neabătută și prin toate mijloacele, politica de convertire a popoarelor cuprinse în sfera sa de acțiune.

Argumentele vicarului din Bosnia

Un izvor neluat încă în considerare în istoriografia noastră aduce lămuriri de

primă însemnătate asupra acestui proces istoric și a motivației complexe care a inspirat politica regelui Ludovic. E vorba de trei documente, păstrate în arhivele din Basel și inedite până nu demult, scrise de Bartolomeu de Alverna, vicar al Bosniei — subdiviziune teritorială a Ordinului franciscan, care îngloba și teritoriile sîrbe, bulgare și românești, aflate sub puterea regelui angevin. Documentele aduc o mărturie de excepțională însemnătate, dată fiind poziția de prim plan ocupată de autorul lor în elaborarea și aplicarea măsurilor lui Ludovic în viața spirituală a Ungariei.

Prima din cele trei scrieri are caracter strict teologic; a doua expunea ceea ce autorul numea „erorile și ereziile” popoarelor intrate în aria sa misionară — români, sîrbi și bulgari; a treia, o scrisoare adresată de vicarul Bosniei, în 1379 sau 1380, subalternilor săi, avea scopul de a justifica cu argumentele cele mai felurite — teologice, istorice și politice — atît conversiunea în masă a „schismaticilor”, cît și metodele prin care ea era realizată.

Cîteva idei fundamentale străbat textul celei de-a treia scrieri, cea mai de seamă — referindu-se la necesitatea convertirii românilor, sîrbilor și bulgarilor. Cum zelul misiunilor părea a nu fi dat roadele scontate acolo unde nu era susținut de intervenția directă a puterii politice, Bartolomeu de Alverna se vedea silit să desfășoare o largă argumentare în favoarea convertirii „schismaticilor” cu concursul „brațului temporal” al regalității și al „domnilor” regatului. Invocînd o bulă papală care statua îndatorirea principilor laici de a participa la acțiunea de convertire, vicarul îi dojenea pe seniorii pămîntului, ca și pe cei ai bisericilor, pentru lipsa lor de zel în această privință.

Convertirea „schismaticilor”, potrivit lui Bartolomeu de Alverna, trebuia realizată pînă la totala stîrpire a „schisme” din regat, cu orice mijloace, inclusiv violența. Amenințarea cu expulzarea din regat și chiar cu

pedeapsa capitală era justificată, dacă slujea cauzei convertirii. Autorul invocă convertirea germanilor de către Carol cel Mare și cea a ungurilor de către regele Ștefan, ambii făcînd apel mai mult „la sabie și război” decît la cuvînt și predică.

O pledică stătea în calea acțiunii de vaste dimensiuni întreprinse în regat: clerul local. În repetate rînduri și cu deosebită vehemență, Bartolomeu de Alverna recomandă izgonirea cu precădere a prelaților ortodocși din aria sa misionară. Prezența lor era considerată o sursă de primejdii spirituală și pentru catolicii care, sălășluind în mijlocul ortodocșilor, nu rareori adoptau credințele și ritualul lor: „Așadar, acești îndărătnici trebuie cu orice preț constrînși sau izgoniți, pentru mîntuirea locuitorilor...”.

Convertirea schismaticilor la catolicism, arăta de asemenea Bartolomeu de Alverna, era nu numai un act salutar, din punct de vedere spiritual, dar și o condiție a trîncirii regatului ungar: „Mai există și un avantaj lumesc, anume trîncina mai mare a regatului la aceste hotare și mai marea credință a acestui neam față de rege și domnii lor, căci niciodată nu vor putea fi credincioși domnilor lor cei care sînt necredincioși... prin credința străină pe care o împărtășesc”.

Convertirea „schismaticilor” avea un țel politic imediat: consolidarea regimului angevin și a dominației sale asupra popoarelor străine peste care se întinsese dominația regatului ungar. Pentru misiunilor franciscan, ca și pentru regele Ungariei, convertirea era un unic mijloc de a impune „schismaticilor” fidelitatea față de rege și coroană: „Iar acești schismatici despre care e vorba nu slujesc regelui și domnilor decît de frică. Dumnezeu știe cu cîte presiuni scot de la ei dările...”.

„Infidelitatea” schismaticilor dinăuntru regatului era agravată de faptul că în afara frontierelor sale se afla o masă de populație, de aceeași limbă și credință cu ei, constatare care îl ducea pe

autor la una din cele mai semnificative observații ale sale: „Multe rele... vor înceta, pe care acum [ei] le comit inconștient împotriva creștinilor [catolicilor], împreună cu cei din afara regatului de o limbă și credință cu dînșii”.

Scrisoarea lui Bartolomeu de Alverna ne îngăduie să surprindem cele două realități esențiale care au condiționat politica lui Ludovic de Anjou față de români din Transilvania: atitudinea papalității privind unirea bisericilor, efortul de a o impune în formele cele mai riguroase și prin toate mijloacele și, apoi, preocuparea regelui angevin de a-și consolida dominația asupra locuitorilor ortodocși de sub stăpînirea sa. Idealul unității religioase, promovat de papalitate, a fost transformat de Ludovic de Anjou într-unul din instrumentele cele mai eficace de supunere a popoarelor peste care guvernă. Măsurile draconice îndreptate împotriva creștinilor români și a clerului ortodox pe care le-a adoptat cu prilejul călătoriei din 1366 în Transilvania, precum și justiția expeditivă pe care a introdus-o aici, au fost, toate, inspirate de preocuparea sa pentru supremație. Făcînd din apartenența la confesiunea catolică criteriul principal al „fidelității” feudale, Ludovic de Anjou a legalizat excluderea poporului român și a elitei sale sociale din viața politică a Transilvaniei.

Desăvîrșirea întemeierii Țării Românești și a Moldovei în a doua jumătate a sec. XIV a fost, pe plan extern, rezultatul rezistenței îndîrjite a celor două state față de supremația regatului ungar, sub dublul ei aspect: *politic* — respingerea dominației angevine; *confesional* — refuzul de a primi catolicismul.

În acest cadru istoric, întemeierea statelor feudale române în secolul XIV, etapă hotărîtoare în evoluția societății românești în ansamblul ei, a scos puternic în evidență factorii comuni ai vieții politice și sociale a românilor de o parte și de alta a Carpaților, expresie a unității de origine, neam și limbă.

Cronici otomane din secolul XVII

ȚARA ROMÂNEASCĂ, TRANSILVANIA ȘI MOLDOVA FAC FRONT COMUN

Timp de mai bine de cinci secole, istoria Țărilor române s-a întîlnit cu istoria Porții otomane, coordonata fundamentală a acestor interfețe și raporturi complexe constituind-o lupta necurmată a românilor pentru apărarea independenței și suveranității pămînturilor străbune, luptă care pe plan juridic a dat naștere Capitulațiilor — acte ce reglementau statutul de largă autonomie de care se bucurau statele românești.

Importante știri referitoare la Țările române întîlnim în cronicile și scrierile istorice otomane, din care s-au publicat în traducere românească două volume cuprinzînd mărturii semnificative din sec. XV-XVII.

Un al treilea volum de Cronici turcești se află în curs de apariție la Editura Academiei. El cuprinde cele mai reprezentative scrieri pentru perioada 1591-1808, redactate de cronicari oficiali ai Porții.

Lucrarea începe cu opera lui Mustafa Naîma, primul cronicar oficial al Imperiului otoman. El s-a născut la Alep (Siria) prin 1654-1655. Venit la Istanbul, a îndeplinit diferite slujbe la Seral sau pe lîngă unii demnitari otomani. A murit în anul 1716, la Patras.

Naîma este cunoscut atît ca istoriograf, cît și ca om de litere și naturalist. Misiunea de cronicar al Curții otomane a primit-o în jurul anului 1700, fiind desemnat să înregistreze principalele evenimente privind istoria Imperiului. Scrierea sa se intitulează Grădina

lui Husein în toila întîmplărilor dintre Apus și Răsărit, fiind dedicată principalului său protector, marele vizir Amudja-zade Husein pașa, semnatul păcii de la Carlowitz (1699). Cunoscută mai mult sub titlul de Cronica lui Naîma, scrierea consemnează evenimentele dintre anii 1591 și 1660 și a fost publicată pentru prima dată în 1734.

În alcătuirea ei, cronicarul a avut ca izvor de bază însemnările istoriografului turc Șarih-ul-Menarzade Ahmed (mort în 1656), autorul unei Istории universale, în care consacrase un capitol special și perioadei otomane, prezentînd evenimentele din imperiu pînă în ajunul morții sale. Naîma s-a folosit și de scrierile altor cronicari otomani, ca și de informații orale, care i-au servit pentru o mai nuanțată prezentare a faptelor.

Știrile referitoare la Țările române ocupă un loc important în Cronică, începînd cu domnia lui Mihai Viteazul, despre care se subliniază că a unit cele trei Țări române, și pînă la sfîrșitul viziratului lui Köprülü Mehmed pașa (1661), perioadă destul de frămîntată din istoria celor trei principate: Moldova, Țara Românească și Transilvania.

Cronica a trezit interes în lumea occidentală, fragmente sau părți mai ample din ea fiind traduse în franceză, engleză, rusă, maghiară și în alte limbi. Ea nu a rămas străină nici cărturarilor români, fiind menționată încă de Ienăchiță Văcărescu în a sa Istorie

În pp. 58-59: oșteni otomani

a preaputernicilor împărați otomani; mai tirziu, Nicolae Bălcescu a folosit-o, după traduceri europene, în redactarea capodoperei sale Români sub Mihai-vodă Viteazul, în special în capitolul consacrat campaniei lui Sinan pașa în Țara Românească (1595). Nicolae lorga a publicat unele extrase din această scriere, iar P.P. Panaitescu, C.C. Giurescu și alți istorici români au consultat-o în cercetările lor.

Prezentăm câteva fragmente¹ din Cronica lui Naima, referitoare la Mihai Viteazul, Matei Basarab, Constantin Șerban și Gheorghe Ștefan.

Mihai își pierde răbdarea

Voievozii Țării Românești dădeau, încă din trecut, care pentru tunuri și cai pentru transportul munițiilor necesare expedițiilor. Mai înainte, el [Mihai] trimisese pentru expediția din Veszprém [Bespren, în Ungaria] două-trei sute de cai. Totuși, mergând din Belgrad, oamenii trimiși de Sinan pașa i-au cerut din nou cai, zaherea [cereale] și bani. Nemaiavind grijă [ca acestea] să ajungă la timp la Belgrad, [lui Mihai] i se făcuseră mustări... Serdarul [Sinan pașa] a zis: „De ce trebuie ca astfel de țări să fie în mîna unor ghiauri nepăsători? Cu ajutorul preînaltului Allah, în primăvara aceasta, expediția noastră va fi asupra Țării Românești!”... Astfel, fuseseră trimise [lui Mihai] înalte porunci foarte severe. Rătăcitul de Mihai însă

¹ Întreruperile din text le-am marcat prin trei puncte, iar explicațiile noastre prin paranteze drepte. Titlul, subtitlurile și textul cules cu litere cursive aparțin redacției.

era un ghiaur cu gîndul de a se pregăti pentru răscoală. Purtarea minioasă [a lui Sinan] a fost un pretext de răscoală pentru el...

Anul 1003 [16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595]. Începînd expedițiile ungurești, cezarul [Rudolf II, împăratul Austriei] trimisese tuturor căpeteniilor ghiaure scrisori. Și papa [Clement VIII] invitase cele patruzeci de neamuri creștine la atac asupra musulmanilor. De aceea Transilvania, Țara Românească și Moldova, unindu-se, au hotărît să se răscolească și au început să atace localitățile de pe malul Dunării...

Vestea răscoalei lui Mihai, voievodul Țării Românești. În Țara Românească, fiind multe oi și vite, miere și sare, ori de cîte ori se schimbau voievozii, negustorii și bogătașii din Istanbul îi împrumutau cu bani și apoi mergeau și strîngeau, pentru banii lor, oi și miere și seu. Și cerînd aceste lucruri pentru cîștiguri mari, se iscau nenumărate certuri...

În București, capitala sus-numitului Mihai, erau peste 4 000 creditorii otomani. Cei mai mulți erau ieniceri și cămătari bogați. În fiecare zi, aceștia atacau și aruncau cu pietre în palatul său și, luînd toate bunurile care încăpeau în minile lor, îi băteau pe oamenii care se aflau la poarta [lui Mihai]. Persecuțiile și opreliștile lor l-au scos din răbdări...

În continuare, Naima relatează că, pentru a-și încheia socotelile cu creditorii otomani, Mihai l-a chemat pe judecătorul (cadiul) din Giurgiu. Acesta, fiind bolnav, l-a trimis pe locuitorul său, (naibul) Aliđjan efendi.

Înfuriat de pretențiile hrăpăreșe ale otomanilor, de jaful la care aceștia se dedaseră în București, Mihai a fost nevoit să-i pedepsească, fapt relatat astfel de cronicar:

De la naibul mai sus-amintit, Aliđjan, s-au transmis următoarele: „Am ieșit afară. Un vechi prieten ghiaur, apropiindu-se de mine, mi-a zis: «Aliđjan-Hodja, de douăzeci de ani îmi ești prieten. Să pleci chiar acum, să nu mai rămii pînă la chindie; să nu stai nici la Giurgiu, ci să cauți să-ți arunci sufletul la Ruscui. Totul s-a sfîrșit». Spunînd acestea, el a plecat. Într-adevăr, am văzut că în oraș este mare vîlvă, iar cete de ghiauri străini erau adunați în diferite colțuri. Atunci, urcîndu-mă imediat în trăsură, am sosit în grabă la Giurgiu. Pînă cînd l-am anunțat pe cadiu și pînă cînd am plecat, ghiaurii uciseseră pe toți creditorii și pe musulmanii care se aflau în București și atacau Giurgiul. Nemaîrămînd altă posibilitate și fiind un bun înotător, am trecut Dunărea înot pe malul celălalt. A mai trecut încă un om. Dar numai noi amîndoi ne-am salvat...”².

Voievodul Țării Românești, afurisitul de Mihai, trimițînd la Brăila pe comandantul

² Faptele relatate au avut loc la 13 noiembrie 1594, ele marcînd începutul războiului antiotoman declanșat de Mihai Viteazul.

său cel răufăcător [banul Manta], acesta a atacat cetatea prin surprindere... Când au atacat-o cu gândul de a o asedia, locuitorii [musulmanii] cetății le-au ieșit în față și s-au luptat cu ei, un timp oarecare. Dar ghiaurii..., fiind mulți și rezistența fiind grea [locuitorii musulmani] au intrat în cetate și au început să lupte acolo. Datorită dezghețului Dunării era greu să li se vină în ajutor. La rîndul lor, ghiaurii au intrat în metereze și au început să bată cetatea...

Înconjurîndu-i, ghiaurii au făcut prizonieri pe cei mai renumiți dintre musulmani... Așa cum s-a povestit mai înainte, afurisitul de Mihai și-a mărit răzvrătirea..., făcînd răutăți în toate părțile. Aproape 4000 ghiauri din oastea sa au mers spre Silistra pentru devastări...

Cînd a fost distrus Giurgiu [15-20 octombrie 1595], au sosit la Poarta fericirii scrisori de chemare în ajutor. Afurisitul de Mihai, cerînd sprijin de la țările ghiaure, vecine cu el, a provocat distrugerii, cu aproape 100 000 soldați purtători de nenorociri, în toate ținuturile aflate pe malul Dunării și a pricinuit stricăciuni celor ce se roagă lui Allah...

Urzeli de mazălire

Un alt moment de istorie românească cuprins în Cronica lui Naima îl constituie tentativa de mazălire a lui Matei Basarab din 1639, cînd otomanii au încercat să instaleze pe tronul Țării Românești pe Ioan, fiul lui Vasile Lupu¹. Dezvăluind culisele acestei manevre politice, cronicarul zugrăvește un sugestiv tablou al universului de intrigă și lăcomie care domnea la curtea sultanului, rivalitatea îndîrjită între demnitari, care, adeseori, se termina, pentru cîte unul, cu condamnarea la moarte. În evenimentele din 1639 s-au înfruntat Tabaniyassî Mehmed pașa, omul de încredere al marelui vizir, și Silahdar Mustafa pașa, un pretendent la vizirat.

Mehmed pașa, lacom de avere, încercase să dea domnia Țării Românești fiului voievodului Moldovei, dar nu reușise. Devenind caimacam, pentru a-și realiza dorința, el a încercat să-l atragă pe padișah de partea sa, făcîndu-l să-l însărcineze pe mirahorul cel mic [căpetenia îngrijitorilor de la staulele împărătești], Siavuş aga, cu instalarea noului voievod. Mirahor aga, luîndu-l pe noul voievod, a pornit cu oaste moldoveană în Țara Românească. Voievodul mazilit [Matei Basarab] însă i s-a opus. Într-o noapte, el a atacat oastea... și a împrăștiat-o... Padișahul fiind anunțat de ivirea noii situații, în ziua de 20 a lunii şaban [16 decembrie 1639] l-a trimis pe pașă Mehmed la Yedi-Kule și a pus ca

în noaptea aceea să fie gîtit... Cînd padișahul a auzit că voievodul Țării Românești nu a primit mazălirea, a hotărît să se facă pregătiri pentru... trimiterea de oști în vederea pedepsirii lui.

Silahdar Mustafa pașa i-a arătat sultanului că oastea otomană nu este pregătită pentru a lupta împotriva Țării Românești și că cel care l-a sfătuit să-i mazălească pe voievozii români a vrut să compromită cinstea Înaltei împărății. Liniștind astfel minia padișahului, — continuă Naima — Silahdar pașa l-a dat pierzării pe sârmanul Tabaniyassî Mehmed pașa. Atunci s-au scris numaidecît scrisorile de rămînire pe loc pentru voievozii mai sus-arătați...

În continuare, Naima dezvăluie substatul real al intrigilor lui Silahdar pașa: *ura sa împotriva lui Mehmed pașa, care se bucura de încrederea marelui vizir. Cunoșcînd cît de mult și cît de vitejește își apărau voievozii români nealinierea țărilor lor și că o înfruntare cu oștirile acestora era deosebit de grea și riscantă pentru otomani, Silahdar pașa, pentru a-l pierde pe Mehmed pașa, l-a întărit împotriva domnului Țării Românești, cursă în care lacomul pașă a intrat ușor. Dar să urmărim relatarea cronicarului:*

[Silahdar pașa] l-a rugat astfel [pe Mehmed pașa]: „Este important ca Aga Matei, beiu Țării Românești, să fie mazilit, deoarece se opune predării avaieturilor și zaherelor fixate pentru bucătăria noastră... Să-l maziliți și să numiți pe cine credeți de cuviință”. El știa că mazălirea lui Matei Basarab și numirea fiului voievodului Moldovei se plănuiau în taină și că se căutau motive pentru realizarea acestor gînduri. De aceea, și-a început intriga prin a sprijini dorințele lui Mehmed pașa... Cînd Aga Matei i-a alungat pe cei care se duseseră, padișahul s-a miniat de aceasta, iar Silahdar pașa a găsit prilejul să-i vorbească. El i-a spus: „Padișahul meu, abia s-a înlăturat pericolul persan. Cît timp în partea Transilvaniei se află un ațîțător afurisit ca Rákóczi, este mai potrivit să fie uciși cei care au condus și au pus la cale astfel de intrigi”. Ce o mai fi spus [nu se știe], dar Mehmed pașa a fost trimis la Yedi-Kule. Se spune că în

¹ Magazin istoric, nr. 4/1979.

hatîşeriful [diplomă imperială] emis pentru întemnițarea lui Mehmed pașa... se scria: „Ce mare trădare este ca, în astfel de timpuri, să fiu pus să mazilesc pe voievodul Țării Românești!”.

Alianța domnilor români

În scrierea sa, Naima consemnează și evenimentele din anii 1657-1658, care au constituit un important moment din cronica luptei antotomane a Țărilor române: alianța voievozilor Gheorghe Ștefan (Moldova), Constantin Șerban (Țara Românească) și Gheorghe Rákóczi II (Transilvania) într-un front comun împotriva Porții. Iată ce relatează cronicarul:

Se scrisese mai sus că, mai înainte, cînd Rákóczi-oglu, craiul Transilvaniei, pornise din reședința sa de domnie cu 60 000 ostași asupra ghiaurilor leșii, el fusese zdrobit de hanul tăgășcare care își făcuse datoria față de firmanul [ordin] împărătesc. Atunci ieșise la iveală că voievozii Țării Românești și Moldovei, care arătau față de înalta împărăție supunere de formă, se înțeleseseră și făcuseră alianță pe ascuns cu afurisitul mai sus-arătat. Cînd mărișă-pașă padișahul lumii, podoaba feței pămîntești, pornise să-și ia revanșa asupra ghiaurilor venețieni, se trimiseseră de cîteva ori și voievozilor din Țara Românească și Moldova ilustre porunci de acest fel: „Să vă pregătiți cu oștile voastre pe cît va fi cu putință și să veniți la expediția victorioasă”. Afurisiți, pricinuitori de stricăciuni, fiind mîndri de vistiierii lor, se apucaseră să prezinte scuze neîntemeiate și nu se conformaseră, dînd răspunsuri cu diferite pretexte și spunînd că vor întirzia. Era lege din trecut ca, atunci cînd marii sultani ai dinastiei otomane, stăpîinii lumii, ornauc cu prezența lor norocoasă capitala Adrianopole, voievozii Țării Românești și Moldovei să vină să se închine, cu peșcheșuri multe, la scara împărătească și să slujească cu oștile lor în expedițiile la care pornea împăratul. De aceea ei fuseseră poftiți la Adrianopole. Dar fiind puși pe gilceavă, ei au luat-o din nou pe calea scuzelor și motivărilor și nu au venit. Mai mult, voievodul Țării Românești... Constantin [Șerban] s-a agitat nebunește, aruncînd cuvinte ca: „Dacă mă duc, mă duc cu sabia mea!”.

Astfel, a devenit necesară schimbarea lui. Fazil pașa... a primit sangeacurile [județele] Silistrei și Nicopole și a fost trimis în celele părți.

Potrivit alianței lor din trecut, [domnii români] despre care s-a spus mai sus au cerut din nou ajutoare unul de la altul și au pornit la răscoală. Acestea fiind cunoscute de împărat, s-a trimis mai întîi gloriiosului han

[tătăresc] un hatihumaiun [scrisoare imperială autografă] pentru ca să trimită un serdar renumit cu 30-40 mii de ostași tătari și, potrivit ilustrului firman, să aștepte prin părțile Chiliei și Akkermanului [Cetatea Albă]. În al doilea rînd, s-a dat firman lui Fazil pașa, care se afla la paza Silistrei, să se pregătească cu oastea pe care o avea [spre a ataca Țările române și a-i mazili pe domnitorii lor]. De asemenea, au fost trimiși și cîțiva bei dintre emirii Rumeliei...

Aflînd că au fost maziliți, [voievodul Țării Românești și cel al Moldovei] au adunat oști, făcînd mari pregătiri, și, instalîndu-și tabere, stăteau gata de luptă și măcel. În timpul acesta, ostașii tătari, însărcinați să devasteze acele părți și să pricinuiască stricăciuni, au măcelărit cu sabia pe cei care li s-au opus... Un alai [de români] se întărise în tabără..., cu multe muniții. De aceea, oastea otomană împrăștiată nu a putut să meargă asupra lor fără pregătire. Dar, devastînd și prădînd împrejurimile și distrugînd și dărîmînd satele și cîmpiile, [tătarii] aduseseră nenorociri în toate părțile. Fazil pașa înainta însă încet, spunînd că a merge cu un număr mic de oșteni asupra taberei și a da lupta nu ar însemna decît înfrîngere și distrugere...

Constantin Șerban se retrage în Transilvania la aliatul său Gheorghe Rákóczi II. Naima continuă:

Ceea ce s-a scris pînă aici este descrierea lui Husein Vedjihi², dar descrierea amănunțită a lui Isazade este următoarea: Lui Fazil pașa i se înmînase o scrisoare imperială severă, spunîndu-i-se „cu orice preț, să pui mîna pe afurisitul de Constantin, voievodul Țării Românești”.

Abia după ce ghiaurul numit Constantin a trecut cu averea și cu familia sa la granița maghiară, Fazil a ajuns, cu mare greutate, în 17 zile, [de la Silistra] la Tirgoviște și, găsînd pustiu orașul, l-a incendiat și l-a ruinat... Așa cum s-a povestit mai înainte, Fazil pașa fusese însărcinat cu numirea voievozilor în Țara Românească și Moldova, cu prinderea foștilor voievozi, precum și cu orînduiriile în acele ținuturi, dar mișcîndu-se încet și cu nepăsare, oastea fusese nemulțumită de el...

La începutul lunii ramazan [2 iunie - 1 iulie 1658], chiar în ziua cînd a sosit la Adrianopol, Fazil pașa a fost dus în fața împăratului, care l-a dojenit astfel: „Eu te-am numit serdar împotriva Țării Românești. De ce nu ai pus mîna pe ghiaurul Constantin?... Ai împiedicat oastea de la luptă și ai necăjit-o cu greutățile iernii aspre. I-ai permis lui Constantin să fugă cu averea și cu oamenii săi. Eu te credeam bărbat, tu însă ai fost un laș”. Și, după alte acuzații, el a fost ucis chiar atunci, din porunca sultanului.

Prezentare și traducere:

Mustafa A. MEHMET

Institutul de studii sud-est europene

¹ La începutul anului 1657, principele Transilvaniei, Gh. Rákóczi II, a întreprins o campanie în Polonia, sprijinit de corpuri de oaste din Țara Românească și Moldova (*Magazin istoric*, nr. 6/1979).

² *Magazin istoric*, nr. 2/1979.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **REGIMURILE FASCISTE ȘI TOTALITARE DIN EUROPA. VOLUMUL I** (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice; lucrare apărută sub îngrijirea unui colectiv format din: Ion Popescu-Pușuri — coordonator principal; Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu, Marin Badea, Constantin Botoran).

Editura Militară, București, 1979, 564 pp., 14,50 lei: studii consacrate fascismului în Ungaria, Italia, Bulgaria, Portugalia, Germania și Spania.

● **IAȘUL ÎN LUPTA REVOLUȚIONARĂ ȘI DEMOCRATICĂ** (coordonator Gheorghe Zaharia, autori: I. Agrigoroaiei, Maria Covaci, L. Eșanu, Gh. I. Ioniță, A. Kereki, A. Loghin, M.C. Stănescu, Georgeta Tudoran).

Editura Junimea, Iași, 1979, 424 pp., 17,50 lei: pagini din glorioasă istorie a unuia dintre principalele centre politice, economice, sociale și culturale ale patriei.

● **Constantin C. Giurescu — ISTORIA BUCUREȘTIILOR.**

Editura Sport-Turism, București, 1979, 400 pp., 88 lei: ediția a II-a, revăzută și adăugită, a monografiei pe care regretatul istoric a dedicat-o capitalei noastre.

● **Gheorghe Unc, Augustin Deac — 1918. GĂRZILE NAȚIONALE ROMÂNE DIN TRANSILVANIA.**

Editura Militară, București, 1979, 232 pp., 9,50 lei: momente din activitatea formațiunilor populare înarmate în slujba împlinirii idealului secular — realizarea statului național unitar.

● **Radu Ștefan Ciobanu — PE URMELE LUI VLAD TEPEȘ.**

Editura Sport-Turism, București, 1979, 320 pp., 9 lei: viața și faptele de vitejie ale voievodului, apărător al libertății și neatrănării pământului strămoșesc.

● **Dumitru Trancă — ROMANIA. LAND-MARKS ALONG A HISTORY OF 2,050 YEARS.** Ministerul Turismului, București, 1979, 80 pp.: pietre de hotar ale unei istorii de 2 050 ani.

● **Ion Enescu — POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA 1944-1947.**

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1979, 470 pp., 20 lei: primul an de activitate internațională a României, după victoria revoluției de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă.

● **Augustin Z.N. Pop — PE URMELE LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU.**

Editura Sport-Turism, București, 1979, 294 pp., 10 lei: evocare a ilustrei personalități, legată de trei momente cheie ale istoriei românilor în sec. XIX — Revoluția de la 1848, Unirea principatelor, Războiul de independență — făcută într-o manieră originală.

● **Silvia Teodor, Paul Șadurschi — DÉPOT D'UTILES EN FER D'ÉPOQUE LA TÈNE DE LOZNA DÉP. DE BOTOȘANI** (sub egida Uniunii internaționale de științe preistorice și protoistorice).

Editura Academiei, București, 1979, 13 planșe, 4 lei: depozitul de unelte de fier din perioada La Tène din com. Lozna, jud. Botoșani.

● **Radu Popa, Monica Mărgineanu-Cârstoiu — MĂRTURII DE CIVILIZAȚIE MEDIEVALĂ ROMÂNESCĂ.**

Editura Academiei, București, 1979, 164 pp., 28 lei: vezi Magazin istoric, nr. 2/1976.

● **BIHOR** (colecția „Județele patriei”).

Editura Sport-Turism, București, 1979, 280 pp., 20 lei: istoria trecutului și prezentul a unor străvechi meleaguri românești.

● **Pompei Ștefănescu, Sever Ursă — BISTRITA NĂSAUD, VATRĂ FOLCLORICĂ.**

Editura Sport-Turism, București, 1979, 98 pp., 31 lei.

● **Ion Bălă, Ion Moraru — ZILE FIERBINȚI ÎN TELEORMAN.**

București, 1979, 240 pp., 10 lei: documente și evocări din perioada 23 august-2 septembrie 1944.

● **Viorel Faur, Ioan Marinescu, Valeriu A. Giuran — DOCUMENTE ȘI MEMORII PRIVIND LUPTELE PENTRU ELIBERAREA BANATULUI ȘI CRIȘANEI.**

Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, 1979, 132 pp.: mărturii din lunile august-octombrie 1944.

● **BIBLIOTECA „V.A. URECHIA” GALAȚI. CATALOGUL MANUSCRISURILOR ȘI SCRISORILOR** (Intocmit de Paul Păltănea).

Galați, 1979, 324 pp.

● **Vasile Cărăbiș — PUBLICAȚII PERIODICE DIN GORJ** (sub egida Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Gorj).

Țirgu Jiu, 1979, 218 pp.: 133 ziare și reviste apărute în perioada 1883-1970.

● **BULETIN DE BIBLIOGRAPHIE.**

Anul I, nr. 1/1978; Anul II, nr. 2/1979: publicație apărută sub egida Comitetului internațional de științe istorice și a Comitetului de bibliografie de pe lângă Comisia internațională de istorie militară comparată și care consemnează o substanțială prezență românească în cimpul cercetărilor de istorie militară.

● **RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET DU DROIT, VOL. III.**

București, 1979, 208 pp., Buletinul Asociației române de istorie comparată a instituțiilor și dreptului.

● **MANUSCRIPTUM.**

București, 1979, 192 pp., 10 lei: nr. 4/1979 din cel de-al X-lea an de apariție a revistei editate de Muzeul literaturii române.

POSTA MAGAZIN ISTORIC

ȘTEFAN CEL MARE ÎN 1504

Am 32 ani, sînt veteran al primului război mondial și al războiului antihitlerist și, în prezent, fac parte din cenacul plastic G. Brăncuși, ne mărturisește CONSTANTIN APOSTOLESCU, din Craiova.

În 1976, am pictat acest portret al lui Ștefan cel Mare. M-am inspirat din desenul lui I. Müller (după o idee a lui Gh. Asachi), publicat în Magazin istoric, nr. 2/1968, p. 48 cu următoarea explicație: Ștefan cel Mare al Moldovei cuvîntează al său testament politic, la anul 1504.

Eu mi-am imaginat portretul tot din 1504 însă înaintea de rostirea testamentului. Am încercat să redau în privirea și expresia feței marelui voievod hotărîrea domnitorului de a asigura destinele țării sale în libertate și neafîrnare.

CORESPONDENȚĂ IORGA — GUSTI

LUCIAN SOTA, din București, ne comunică o scrisoare a lui Nicolae Iorga către Dimitrie Gusti, de la a căruia naștere s-a împlinit un secol anul acesta. La 21 mai 1932, cînd este datată scrisoarea, expeditorul era prim-ministru, iar destinatarul decan al Facultății de litere și filozofie din București. Documentul ilustrează deosebita atenție pe care marele istoric o acorda înzestrării instituțiilor culturale: Domnule decan, Față de acțiunea calamitoasă a unei clase de primitivism cultural, care se indignează că se pot cumpăra cărți pentru bibliotecă, vă rog să binevoiți a-mi certifica starea actuală a seminarilor de istorie de la Facultatea de litere.

Dacă veți adăuga amintirile d-voastră în ce privește seminariile universitare din țările de cultură unde ați urmat studiile d-voastre, v-ași fi deosebit de recunoscător.

Primiți, vă rog, salutările mele amicale. N. Iorga.

ÎMPĂRĂTUL ȚĂRAN

Din lectura lucrării lui Edward Gibbon (nr. 3/1977). Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului roman, prezentată în nr. 3/1977, reiese că împăratul Iustin fusese, înainte de urcarea pe tron, un simplu țăran. Știind că au existat doi împărați bizantini cu acest nume, ne scrie ELENA CONSTANTINESCU, din București, aș dori să află adevărul despre originea lor. Împăratul pomenit de Edward Gibbon, ca fiind, la origine, țăran este Iustin I și a domnit între 518 și 527. Născut în localitatea Tauresium, lângă Bederiana, în apropierea graniței dintre Dardania și Dacia Mediterranea, Iustin era trac dardan, fiind unul din numeroșii domnitori de sorigine tracă, ce au jucat un rol de seamă în viața politică și militară a Imperiului roman de Răsărit. Țăran sârb, pornit de pe treptele de jos ale societății, Iustin s-a dovedit un împărat destoinic, punînd bazele puternicului stat ce va cunoaște perioada sa de maximă înflorire sub urmașul (și nepotul) lui Iustin, Iustinian. Iustin II (565-578) era strănepot de soră al lui Iustin, deci, la origine, tot trac din Dardania.

UN ISTORIC

Am întîlnit la p. 50 din nr. 7/1979 numele istoricului Gheorghe I. Brătianu. Aș dori să cunosc mai multe date despre el, ne mărturisește ELENA APOSTOLESCU, din Buzău.

Activitatea lui Gh. I. Brătianu (1898-1963) este astfel consemnată în Enciclopedia istoriografiei românești, București, 1978: Gheorghe I. Brătianu ocupă un loc de frunte în istoriografia românească. A contribuit la ridicarea istoriografiei noastre la un nivel superior, modern, comparabil cu al altor școli istoriografice europene. Cercetările sale de istorie națională s-au concentrat asupra unor probleme majore: formarea și continuitatea poporului român pe teritoriul pe care îl locuiește, formarea statelor medievale românești, organizarea socială și politică a vieții românești în evul mediu. Gheorghe I. Brătianu a fost un deschizător de drumuri în domeniul istoriei universale, cum ar fi istoria economică și socială a Bizanțului sau istoria comerțului italian în Marea Neagră. Cu însuși deosebite de dascăl, Gheorghe I. Brătianu a creat o școală istoriografică la care s-au format mulți dintre istoricii noștri de frunte.

CE PROPUNEM?

CONSTANTIN NEAGU, din Brăila: Despre subiectele propuse de dr. am publicat în cei 13 ani de apariție nenumărate articole, după cum urmează: Alexandru Macedon (nr. 10/1971, 1/1972), Iulius Caesar (nr. 2/1970), Napoleon (nr. 2/1967, 9-11/1969), Revoluția franceză (nr. 4/1967, 7/1972, 7/1979), Revoluția americană (nr. 7/1971, 7/1975, 1-6/1976), sfîrșitul țarismului (nr. 6-11/1975), Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (nr. 7/1967, 10/1968, 11, 12/1972, 6-11/1977, 11/1979).

La rîndul nostru, propunem tuturor corespondenților care ne sugerează publicarea unor articole pe future teme să consulte, în prealabil, Sumarul sumarelor, din nr. 12 al fiecărui an, spre a evita repetări, ajutîndu-ne astfel, în mod efectiv, în munca noastră.

Cristian POPIȘTEANU

0891
talon de
participare
concurs
MAGAZIN
ISTORIC

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XIV
Nr. 4 (157)
aprilie 1980

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

ADOLF ARMBRUSTER

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DEMÉNY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFANESCU

SUMAR

Investitura istoriei: <i>Cristian Popișteanu</i>	2
România în războiul antihitlerist: <i>Alexandru D. Dușu</i>	4
Spre Nord, să-l batem pe hitleriști: <i>N.I. Biriukov, Serghei Borzenko, I. Lașonogov, V.A. Krilov</i>	9
Sîngele fraților români: <i>Dániel Csáthi</i>	14
Iulie 1944. Bătălia pentru Przemyśl: <i>I.I. Iakubovski</i>	16
Obiectivul principal — atacarea Germaniei naziste: <i>Forest C. Pogue</i>	20
Pe frontul din Normandia: <i>Bernard Law Montgomery</i>	24
Cursa pentru Stuttgart: <i>Charles de Gaulle</i>	30
Congresul mondial al istoricilor — prilej pentru o puternică afirmare a istoriografiei românești: <i>Mihnea Gheorghiu</i>	33
Pe teritoriul nostru. Metalurgie acum opt milenii: <i>Vasile Boroneanț</i>	36
Așezări geto-dacice din Nord-Vestul Dobrogei: <i>Alexandru Barnea</i>	38
Lenin în amintirile tovarășilor săi	40
România și „criza cehoslovacă” <i>Nicolae Minei</i>	43
Un strălucit cărturar și patriot — Timotei Cipariu: <i>Alexandru Dușu</i>	48
Țările române în lumea europeană a secolului XIV: <i>Șerban Papacostea</i>	53
Cronici otomane din secolul XVII despre Țările române: <i>Mustafa A. Mehmet</i>	57
● Concursul Magazin istoric, ediția 1980...52 ● Cărți sosite la redacție...61 ● Poșta Magazin istoric...62	

COPERTELE NOASTRE

Europa de Est, arie de convergență a civilizațiilor — una din temele care vor fi dezbătute la al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București

① Capacul unei casete lucrat în argint aurit, împodobit cu pietre prețioase, operă a meșterului Martin, 1465 (Cehoslovacia)

④ Kremlinul moscovit: încăperi construite la începutul secolului XVI (Prilej pentru o puternică afirmare a istoriografiei românești, p. 33)

② Artă tragică pe teritoriul R.P. Bulgaria

③ Două remarcabile lucrări executate din aur de meșteri polonezi (sec. XIV) și unguri (sec. XV)

CONTENTS (Romanian History) CR. POPIȘTEANU Invested by History • AL. D. DUTU Romania in the War Against Hitler • N.I. BIRIUKOV, S. BORZENKO, I. LAPONOGOV, V.A. KRÍLOV Soviet Witnesses on Cooperation Between Romanian and Soviet Forces in World War II • MIHNEA GHEORGHIU The XV-th International Congress of Historical Sciences • V. BORONEANT Metallurgy 8000 Years Ago • A. BARNEA Dacian Citadels: Dinogetia, Genucla • NICOLAE MINEI Ex-Foreign Minister N. Petrescu-Comnen's Memories • AL. DUTU Timotei Cipariu • Ș. PAPACOSTEA The Romanian Countries and XIV-th Century Europe • M. MEHMET XVII-th Century Ottoman Chronicles on Romanians

SOMMAIRE (Histoire roumaine) CR. POPIȘTEANU L'Investiture de l'histoire • AL. D. DUTU La Roumanie dans la guerre anti-hitlerienne • N.I. BIRIUKOV, S. BORZENKO, I. LAPONOGOV, V.A. KRÍLOV Témoignages soviétiques sur la coopération militaire roumano-soviétique dans la II-ème guerre mondiale • MIHNEA GHEORGHIU Le XV-ème Congrès international des sciences historiques • V. BORONEANT Métallurgie il y a 8000 ans • A. BARNEA Cités daciques: Dinogetia, Genucla • NICOLAE MINEI Les Mémoires de l'ancien Ministre des Affaires Etrangères N. Petrescu-Comnen • AL. DUTU Timotei Cipariu • Ș. PAPACOSTEA Les Principautés roumaines et l'Europe du XIV-e siècle • M. MEHMET Chroniques ottomanes du XVII-ème siècle sur les Roumains

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) К. ПОПИШТЯНУ Инвеститура истории • АЛ. Д. ДУЦУ Румыния в войне против Гитлера • Н.И. БИРЮКОВ, С. БОРЗЕНКО, И. ЛАПОНОГОВ, В.А. КРЫЛОВ Советские свидетельства о румыно-советском сотрудничестве по оружию во второй мировой войне • МИХНЯ ГЕОРГИУ К XV-ому Международному съезду исторических наук • В. БОРОНЯНЦУ Metallurgy 8000 лет тому назад • А. БАРНЯ Дакские крепости: Диноджетия, Дженукла • НИКОЛАЕ МИНЕИ Воспоминания бывшего министра из Внешних Дел, Н. Петреску-Комнена • АЛ. ДУЦУ Тимотей Чипариу • Ш. ПАПАКОСТЬЯ Румынские княжества и Европа XIV в. • М. МЕХМЕТ Османские летописи XVII в. о румынах

INHALT (Rumänische Geschichte) CR. POPIȘTEANU Investitur der Geschichte • AL. D. DUTU Rumänien im Krieg gegen Hitler • N.I. BIRIUKOV, S. BORZENKO, I. LAPONOGOV, V.A. KRÍLOV Sowjetische Bekenntnisse über die rumänisch-sowjetische Kampfgemeinschaft im zweiten Weltkrieg • MIHNEA GHEORGHIU Der XV. Internationale Historikerkongress • V. BORONEANT Die Metallurgie vor acht Jahrtausenden • A. BARNEA Dakische Burgen: Dinogetia, Genucla • NICOLAE MINEI Die Andenken des Ex-Aussenministers N. Petrescu-Comnen • AL. DUTU Timotei Cipariu • Ș. PAPACOSTEA Die Rumänischen Fürstentümer im Europa des XIV. Jahrhunderts • M. MEHMET Ottomanische Chroniken des XVII. Jahrhunderts über die Rumänen

SUMARIO (Historia romana) CR. POPIȘTEANU La investidura de la historia • AL. D. DUTU Rumania en la guerra antihitleriana • N.I. BIRIUKOV, S. BORZENKO, I. LAPONOGOV, V.A. KRÍLOV Testimonios soviéticos sobre la colaboración de armas rumano-soviética en la guerra antihitleriana • MIHNEA GHEORGHIU El XVº Congreso internacional de ciencias históricas • V. BORONEANT Metalurgia hace ocho milenios • A. BARNEA Fortalezas dacias: Dinogetia, Genucla • NICOLAE MINEI Los recuerdos del ex-ministro de Asuntos exteriores N. Petrescu-Comnen • AL. DUTU Timotei Cipariu • Ș. PAPACOSTEA Los principados rumanos en Europa del siglo XIV • M. MEHMET Crónicas otomanas del siglo XVII sobre los rumanos

ABONNEMENTS : ILEXIM – Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136–137, telex : 11226

magazin istoric

București, Întrearea Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreoteșei, Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

